

550282

Class _____

Book _____

A' régi
Magyar Zászlósságrul
való
Nyomozások.

Irta

Kalmári Váradi, János

Cettes, Ns. Nograd Vármegye Tábla Birája, a' Nagyságos
Balassa Gyarmathi Gróf és L. Bárá Balassa Familiának
egykori Levéltárnokja.

B u s s á n 1826.

Po'sonyba 1830.

Belnay Örökösének Betűivel.

DB925

5

$\sqrt{3}$

H

11

560282

S15 39

11-2-42

A' Magyar Zászlósságról való Nyomozások.

I. SZAKASZ.

A' Magyar Zászlósságról, é vagy más nevezet alatt előttem többen szollóttak; de akár azért, hogy a' köz megelégedést még tudomra el nem érték; akár azért, hogy mind addig nem tökéletes akár minemü dolog, még mást külömbet vagy ellenkezőt lehet jó okkal fölle mondani; akár azért mivel valóban igen érdemes ezen tárgyat felvilágosítani tsak azon okból is, hogy az alapos törvények bővebb meg értésére is különösen szolgál; nem kételkedtem Isten segítségével tett nyomozásaimat a' Nemes Haza', de akár az egész világ eleibe is terjeszteni, olly reménységgel minden kétség kívül, mellyel minden köz Vitéz a' Had - Nagyságra viseltetik.

Tudom én, hogy nem tsekély a' dolog, mellybe tsekély erőmmel ereszkedtem, de kezdet nélkül soha véget nem érünk. Az ellenmondásokból sül ki az Igazság. A' Ma-

gyar szép régiség még szörnyü nagy homályban van!

A' természetben a' Teremtő semmi erőltetést, semmi ugrást nem tett; itt minden a maga némüségére szabott útján, igen hal-
kan, de folyvást, ditsősségesen és hatalmasan megy; lassan készül, történik, érik, mul-
és minden a' mi a' természetben történt és
véghez vitetett; annak a' lefolyásában fel talál-
tatik, és ott azt nyomozni leg természeteseb.

Ehez alkalmaztatva a' Magyarok Zász-
lóssága' mi létit nem eltalálni, vagy né-
mély törvényekből kiválasztani, vagy idegen
íróktól, — a' kik a' nemzetnek se nyelvét nem
értették, se szolgálataik természetét nem esmér-
ték: polgári erköltsöket a' hadakban való tet-
tekről, a' veszedelmekben való elszánásokról,
és ezt követő kegyetlenségekről, mint az ak-
kori öszveérés pontjairól ítéltek; a' kiknek
előadások inkább szidalom mint Történet
írás, -- várni; hanem a' Magyaroknál keres-
ni kell, és azoknak származásokban, alkot-
mányjokban, tetteikben és törvényeikben fel-
találni; és a' mit ezekben találunk, azt mint
az ő tulajdon szereket nézni; nem pedig en-
nek fejében valami mostanság már új, és ezek
természetéből nem folyó szerkeztetést kívánni.

Már ebből is világos, hogy ezeket Nem-
zetünk történetei' eleinél kezdeni kell. —

Mert ámbár ugyan némelly Irók ezen ditső Magyar Nemzetünk törvénnye eredetét másolatnak, a' kezdetét a' keresztény szent hitre való által térésnek tulajdonítják; de tagadhatatlan:

Hogy e' Nemzet Asíai - Szittyai.

Hogy semmi Nemzet tulajdon szokás és törvény nélkül nintsen.

Hogy a' másolatás idejében is természetesen semmi Nemzet nem szokta egyszerre a' Törvénnyt mint valamelly ó ruhát levetni, és idegen Törvényekbe felöltözni; hanem ezen eset apródonként beteszva kezdődni, és lassanként a' hazai szokásokkal egybe forrni, és így idővel a' Törvény állandóan változni szokott.

Hogy tehát ez az eset csak hosszabb szoros, és az is, barátságos öszveérés után a' vitézkedő természet fiainál történhetik.

Hogy ezen esetbe is a' régi Törvényeket a' nyomozás tárgyából kihagyni a' dolog csonkítása nélkül nem lehet.

Hogy valamint a' szent hit is nem egyszerre, nem erőszakkal, hanem az ország Nagyai és Nemessége meggyőződése után, következőleg a' Nemzet akarata szerint vétetett bé; ugy az, nem csak hogy a' régi Polgári Törvényeket, a' mellyekkel úgy is semmi köze, el nem nyomta, hanem inkább azoknál építettvén, azoknak előtte való létök' tanu bizonságául szolgál.

De mivel éppen ez az utolsó az a' kö-
szikla, a' mellyben némelly írók, midőn halják,
hogy a' Magyar a' vért, a' szalonnát most is
nyersen eszi; mindent inkább, mint sem jó
rendü, erköltsös, a' leg szebb természeti csi-
nosodással bíró, de erejekben bízó, a' had-
ban erős, a' veszélyekben elszánt és kegyet-
len szittyaiakat, hinni készek; — mivel ez
az alapja nyomozásaimnak, illik hogy ez min-
denek előtt a' kételkedés tárgyán túl tétes-
sen. Lássuk azért azokat, a' mellyek tanu-
bizonyságára szolgálnak.

A' Magyaroknak a' szent hitre való ált-
térése olly fontos dolog volt az egész Euro-
pai világ előtt, hogy ezt minden Történet
író a' feljegyzésre méltónak tartotta. In-
nént jött, hogy a' mint sokan, úgy e dolog
voltát, idejét és környülállását külömbféleképp
jegyezték fel; és a' melly olvasó magát szo-
rosan a' tanuk' vizsgálása' szabásai mellett
nem tartja, könnyen oda jut, hogy azt se
tudja kinek hidjen; és könnyen ellenkezőt
állít.

Különös az, hogy minden körül lévő
Országokban találkoztak, a' kik ennek a' meg-
térésnek az érdemét magokra akarták húzni:
— a' szentséges Romai Pápa a' Magyarok meg-
térítéséért is Henrik Császárt a' szentek laj-
stromába irta. — „Atque de vita et mira-
culis Henrici Regis rei veritatem diligenter
„inquirerent, et litteris suis nobis significa-

„rent. Nunc autem eorundem fratrum no-
 „strorum et multorum religiosorum et discre-
 „torum virorum attestatione de castitate ipsius,
 „de fundatione Bambergensis ecclesiae, et mul-
 „tarum aliarum, quarundam quoque episco-
 „paliū sedium reparatione, et multiplici elee-
 „mosynarum largitione, *de conversione Re-*
 „*gis Stephani et totius Hungariae*“ (III. Eu-
 gen Pápa Henrik Szent létérül szólló Bullá-
 jabán).

Mások ezt a' Bábori Gizelának Szent
 István király hitvesének tulajdoníjták úgy,
 hogy mind addig nem ment Szent Istvánhoz,
 még ez az egész Népével meg nem tért: „Sed
 „eam ducere non promeruit, donec se Chri-
 „stianae Religionis *Rudimenta*, et Sacri Ba-
 „ptismatis Sacramenta cum omni gente sua
 „suscepturum promisit“ (Conrad. Ursberg.)
 — „Gens Hungarorum hactenus Idololatriae“
 (pedig e nem igaz, mert szent László leír-
 ván az ő nemzeti szertartásokat, és tiltván,
 azt mondja „*quicumque ritu gentilium juxta*
 „*puteos sacrificaverit, vel ad arbores et fon-*
 „*tes et lapides obtulerit*“ (1. k. 22. rész) in-
 nént látni, hogy nem „Idola“ faragott képet,
 hanem halhatalan lelket az ég menybeli
 Istent *) (mellyet Magyarok Istenének hívtak)
 hitték „*dedita, hoc tempore ad fidem Christi*

---

*) „*Coelum ex alto ipsis et DEUS ignis, qui in*
Coelo est,“ Menander szerént az Avar Kagán
 esküvésében. *Vox Dei. Verb. 1. 3.*

„convertitur per Gislam sororem Imperatoris, quae nupta Hungarorum Regi ad hoc sua instantia Regem adduxit.“ (Otto Frisingai Püspök.)

A' Lengyelek ezt Adelaidának (a' ki nem is Geyza vagy Szent István, hanem Palma szerint igen lehetősen, mivel Cromer után Geyza még is sógora volt Micislausnak, Mihály Herczeg, Geyza testvére' felesége volt) tulajdonítják, — „nam ea mortua sororem „ei suam Adleidam Micislaus in matrimonium collocarat, a qua persvasus Geyza cum Ungaris suis Christianam et ipse Religionem „quinto post Polonos Anno suscepit“ (Cromer.) s' a' t.

Igy haboznak az idegenek; de némellyek még magokkal sem egyeznek, mint Hermanus Contractus, a' ki' történeteí háromféle kiadásában e dologról annyiféle különböző előhozás van; a' kit ha mindjárt tisz. Katona Janningus szerint avval védelmez is, hogy: „Quis enim prudens mutat sententiam „nisi meliora doctus“ én még is a' Magyar szokás szerint azt tartom, hogy az álhatatlan tanúnak kötve a' hitele; mert már az bizonyos: hogy maga nem látta, vagy tapasztalta, a' mit ír; mihelyt változtatta. A' hallomást pedig ő, a' ki se nem látta, se nem tapasztalta, hogy jobbithatta?

Azért hogy ezek után ne botorkáljunk, szükséges az Írókat igen meg vizsgálni, és

tsak azok után menni, a' kik látták és tapasztalták, a' kik e dologban voltak, végbe vették, és a' mit láttak, tettek, tapasztaltak; írják, és arrul tudósítanak.

Illyenek szent Piligrin, és szent Albert (élete írója); ezekkel megegyező az idő beliek; és a' hazai írók, a' kik ha valamivel távolabb esvén is az időktől, a' történt dolgokat szemek előtt, és friss emlékezetben látták.

Ezek írásbeli hagyományibul azt tanuljuk, hogy az Itsen után, ki a' Magyarok szívét meglágyította, a' megtérés, tehát az érdeme is, egyenesen a' Magyaroké, de különösen Gyula Sarolta ditső Herczeg Aszszonyé. — „Qua duce erat Christianitas coepta“ (Biogr. Albert.) — Mert az idegenek, a' Papok és a' Szerzetesek is, a' Magyarok megtérítése miatt, még tsak félhettek, a' legkisebb veszélbe se bocsájtkoztak. — „Hujus enim terror gentis ex longo tempore etiam aliarum Provinciarum Praedicatoribus meae Dioecesis hactenus aditum clausit.“ (írja Piligrin a' Romai Pápához.) — „Brunonem Episcopum vestrae mittimus ac comittimus dilectioni, ut etc. quanto propius possit Ungarorum confinio honorifice ac *cautissime* perducatur.“ (Otto Császár Piligrinushoz írt levelében.) Nem is jöttek az idegenek még nem hivattak, és akkol is nehezen. Egyedül ama ditső Herczeg Aszszony volt, a' ki a' Magyarok szívét a' kereszttség felvételére formál-

ta; és annyira vitte, hogy ezek magok a' Papokat meg hívnák. — „A qua ergo praefata, Ungrorum gente multis precibus invitabar, venire, aut missos meos in opus Evangelii, illuc dirigere.“ (Szent Piligrin a' Romai Pápához.) Ambár nem csak hogy semmi félelem nem, de bátorságok is volt. — „Statuit in super (Geyza) praeceptum cunctis christianis, Ducatum suum intrare volentibus, hospitalitatis, et securitatis gratiam exhiberi, Clericis et Monachis potestatem concessit suam praesentiam adeundi.“ (Chartuitius.) Így jöttek be a' tanítók szent Alberttal is. — „Miserat (Albertus) his diebus ad Ungarorum Seniore[m] magnum.“ (Nagy Úr. Großherr, „napkeleti módra) *immo ad Uxorem suam*, quae totum Regnum viri manu tenuit, et quae erant viri ipsa regebat, qua Duce erat Christianitas coepta.“ (Biogr. Albert.)

Ezekből tehát látjuk, mikép és mikor jött be a' hit, és kié az érdeme is a' megterésnek; a' mellyel mivel Szent István megkeresztelése igen szoros kötésben van; erről is szükséges egy kevesé a' vetekedések tengerébe bereszkednünk.

Az, a' mint láttuk, távul lévő, a' Magyarok ellen elkeseredett, és részre hajló Idegenek majd mind azt írják, hogy Szent István, házasságakor kereszteltetett meg. A' hazai Irók ellenben, ha mindjárt világosan kinem teszik is Szent István keresztelése ide-

jét *) (bizonyosan azért, hogy a' helybeli hagyományokat, sok idegenek tanúságaival, egészen ellenkezni látták) de úgy hagyák közben a' dolgot, hogy arrul való tudománnyokról és meg győződésekről: hogy Szent Istvánt születése után mindjárt (és ki tudja, hogy Bruno Püspök nem e végre jött é Otto Császártól Magyar Országba; a' komákat meg szokták hívni, a' kereszt atyának méltán tsak helyét álló Deodatus, elébb jött be Albertnál) megkereszteltettnek tártották, kételkedni sem lehet. Ezekkel meg egyez Ademár, egy idejü Író Szent Istvánnal, ezt együt az Attyával Geyzával említett Bruno Püspök által megkereszteltetettnek írván. — „Regem Hungariae baptisavit, qui vocabatur Geitz, et mutato nomine in Baptismo Stephanum vocavit, quem Otto Imperator in natali Prothomartiris Stephani a Baptismo excepisse Rex quod, que supradictus filium suum baptisari jussit, et S. Bruno imposuit ipsi nomen sicut sibi Stephanum.“ Ezek ha mindjárt a' föld előadásában, azért nyilván: hogy az Avaroknak a' Tótokkal öszve keveredések után nem volt újság, azoknak is, emezek nevét adni egészen meg

---

*) Geyza alatt történt kereszteskedés idejéről vagy on egy hiteles tanúsagunk II. András király' Esztoraz Mátyás részire adott privilegiumában. — „Qui sub Duce quondam Geyza christiano etc. in baptismo Pauli nomen sibi assumpsit, anno ab incarnatione Domini, 966.“ (Lehotzky, Hung. SS. et OO.)

egyeznek Chartuitius szerént Sarolta ditső Herczeg Aszonynak lett Isteni jelenéssel, de külömböznek a' keresztelő nevében, mert Ademár Brunoval, Chartuitius Alberttal kereszteltetik. Ha Dlugossusnak hitelt adunk, ez ama két Írót meg egyezteti: mert Sz. Albert által világosan bér máltatja Szent Istvánt, írván tisz. Katona szerént Albertrül. — „Cum Gaudentio caeterisque viris Hungariam ingressus, ad Ducem Geyzam pervenit, in fide catholica et cerimoniais ejus, quam ipse ante annos aliquot suscepisse eum audierat, etc. cum magna itaque veneratione et devotione susceptus, *Filio Ducis Geyza confirmationis characterem impendit.*“

Ez még hihetőbbé lesz, ha felveszszük azt, hogy Szent Istvánt, mint már minden esetre Szent Albert által is meg kereszteltettetett Vaiknak hívtak „Gener Henrici Ducis Bavariorum Vaic in Regno suo Episcopales cathedras faciens, coronam, et benedictionem accepit“ (Ditmarus) — ha fel vesszük, hogy Pray 's mások szerént akár Albert annyi mint Vaik, akár Albert Vaik vagy Voiteknek is neveztetett, — tehát Vaik már minden esetre nem pogány név, hanem magáru l szent Albertrül bizonyosan a' Bér má l á s b a n nyert neve Szent Istvánnak, mint Albertnek is e neve, bér má l á s i neve volt. (Katona XLV.)

És ha Dubravius, tisz. Katona szerént „ex antiquis fontibus“ régi erekből irt, világosan bizonyítja Ademár előadásának a'

á főbb részét, ezek az ő tanusága szavai: „discedensque Roma (Albertus) cum Gaudentio, quem fratris loco habuit, Anconam disvertit, ibique conscensa navi Segniam, in littore Dalmatico positam, appellit, atque inde se in Pannoniam insinuat, a Praefectis adhuc, quos Capitaneos vocabant, gubernatam, quorum praecipuus nomine Stephanus erat.“ Ez hogy más nem volt mint Geyza, kérdést sem szenved. Ha pedig ez igaz, éppen meg nem foghatnánk, mért kellene Ademár leg régiebbi, Geyza' és Sarolta' körülállásával és tetteivel Chartuitius szerént is, úgy mint a' kiltől tudjuk, hogy Geyza Szent Albert' eljövetele előtt a' szent hitben már annyira ment, hogy Püspökségeket is rendelni akart, templomokat, klastromokat épített, leg természetesebben megegyező előadását Szent István keresztelésére nézve, majd tsak éppen azért tagadni, hogy a' hely távolléte, é Nemzetnek a' körül lévőkkel ritka barátságos közlése, é Nemzet gyűlölése, 's végre a' régiség homályja által, á' dolog természetétől, egymás után sok eltávozott, evvel, de magok közt is ellenkező Iróknak számát szaporítsuk; vagy meg állítani a' Magyar dolgok idejét azért; hogy szent Albert még Püspök nem volt, a' mi szinte úgy vagy még jobban Ademár részire bizonyít; vagy hogy még rossz Cseh hivei nem szalasztották meg, a' melly esetnek egyedül a' Magyar Apostolságát köszönhetjük. Ezen Ademár előadá-

sának tanuja Ranzanus is, vagy inkább a' Frantzia Elinius, a' ki után ír, mondván Geyzárul: „Primus namque Hungarorum omnium „credidit in Christum, ejusque obedivit Evan- „gelio.“ Ezt bizonyítja Chartuitius irván Geyzárul. — „Dux procedit obviam servo Chri- „sti (Alberto) *cum fidelibus*“ az az: a' keresztény hivekkel, a' kik közt ő volt az első. Tanuja a' fel hordott privilegiuma II. András királynak „qui sub Duce quondam Geyza, Christano.“

Igy fel vévén a' dolgot, majd minden írók meg egyeznek, a' külömbféle időkrül és szavakrul való vetekedések meg szűnnek; megegyez Chartuitius „Chrismale Baptismate“ jével is, ha tsak meg engedjük azt, hogy „Chrisma“ nem víz, szent István szerént: „Baptismate lotum Chrismate unctum“ (1, k. 2. r.) a' miképp a' szentséget szolgáltató nevében sem lesz ellenmondás.

Hogy nem tudta az, hogy Geyza (már 966.) keresztény volt. Hogy meg felejtkezett a' Saroltárul, az ennek lett jelenésrül: „con- „fide in Domino mulier, et certa esto, quia „filium paries, cui primo in hac gente coro- „na debetur, et regnum, nomenque meum il- „li reponas“ (Chart.). — Az ő böltsességérül jószágárul, és hatalmárul „quae totum Regnum „viri manu tenuit, et quae erant viri, ipsa „regebat, qua Duce erat Christianitas coepta“

(Biogr. Alb.). Meg felejtkezett az illy szenteknek eltökéllésérül, az így felgerjesztett természet tehetségérül, a' ki azt hiszi, hogy olly ájtatos személyek, mellyek Isteni jelenésre méltók voltak, azt voltaképpen hitték, a' fiokat keresztényül nevelték — ezt a' házadásig pogányul hagyták volna? — ezt pogány néven, nem pedig ama szent jelentett néven nevezték volna, a' mellyen neveztetett minek előtte született volna? — Méltán a' józan észhez, és az önkényes akaratossággal el nem foglalt szívhez folyamodok.

Ezeket előre botsájtván, lássuk már most a' szent hitbe hozása történeteit, a' mint ezek a' Magyar dolgokkal öszve kötve voltak.

A' Magyarokat a' szent hitre fordítani, nem volt olly nehéz dolog, mint akár az idegenek akkor vélték, akár a' későbbi világ tartja: Ők Istenfélők (a' mire majd bizonyítva ált meggyünk) és barátságos ember szeretők lévén, a Kristus szent tanítását az Istenrül (a' kit ismét azonnal a' Magyarokénak neveztek) és a' felebaráti szeretetrül, hamar és örömmel elfogadták, á mint szent Piligrin leveléből tudjuk, „ad hos dum transmitterem „etc. tantum divina gratia suis Institutionibus „statim ministravit, ut ex eisdem nobilioribus „Ungaris utriusque sexus catholica fide imbutos atque sacro lavacro ablutos circiter „quinque millia lucrarentur“ úgy hogy lett

légyen ott „messis quidem multa, operarii autem pauci“ mint azon szent Piligrin írja. — Ehez nem kellett erőszak; nem is más, hanem egy ditső lélek, mint Sarolta Herczeg, Aszony, ki, mint keresztényül nevelt *) hív szolgálója Kristusnak, Magyar hazájában é szent hitnek plántálója lett. „Qua Duce erat „christianitas coepta.“ — És ha ezután idővel történt is, fájdalom! a' hit dolgában törvénytelen erőszak, é már nem Kristus Urunk tanítása szerént. — „Euntes predicare. Math. „10. — Singulos armavit non clypei et hastae „munitione vincere, sed sermonibus optimis „et exhortationibus,“ 1 Mac. 3, 4 et 8. — hanem ez ellen volt. — És az ő természetes eszközléséhez képest — a' ki kardot ránt, kardal vesz el.“ Math. 16 — a' Fölséges Úr Isten, az ebbe kirúgó hiveit, első András alatt, eleget meg rostáltatta.

Erőszak nélkül tehát, mint ditső menyői virág, bimbózott, és ki nyilt, olly kezek által ültetettvén, és öntöztetvén, a' mellyek a' kegyesség fegyverén kívül egyebet nem ösmértek — nyilt ki é Magyar Hazánknek Üdvöszege, Geyza alatt. Azért.

---

*) Gyula az Attya, Constantinápolyban meg kereszteltetett, és a' Kristusnak igaz hive maradt. — „At Gylas quidem in fide permansit, et neque ipse in Romanos impressiones fecit, et captivos Christianos emens curavit, libertatemque iis reddidit.“ (Cedrenus.)

Chartuitius szent István életével a' szent hit behozása történetét irván, ennek kezdetét Geyzának tulajdonítja; — és hogy hitelesen bizonyítja Szent István is. — „Nos interventu consilio et consensu Domini Anastasii Abbatis Monasterio S. Martini in monte supra Pannoniam sito, a Genitore nostro „incaepo“ (a' Szent Martoni Szerzeteseknek adott Levelében); bizonyítja 4. Bela a' Tatai caenobiumnak adott Diplomájában (Pray után) „quod antecessores nostri pia memoriae „Geyza Dux, et Sanctus Stephanus, filius ejus „primus Hungariae Rex Plantatores primitivi „gratia Spiritus Sancti novellae fidei christianae per Partes Hungariae.“ — Ezt bizonyítja Ranzanus irván; — „Toxi, cujus modo meminimus, fuit filius Geycha, Dux et ipse Hungarorum, fuit is *vir Deo imprimis acceptus, coelo et immortalitate dignissimus, Primum namque Hungarorum Omnium credidit in Christum, ejusque obedivit Evangelio.*“ — És ugyan az álló Törvények minden sértése nélkül, mondván — „adest tempus coelitus dispositum, credit ipse (Geyzáról van a' szó) cum familiaribus suis, undis salutaribus expiatus, omnes ditionis suae homines pollicetur se ad christianismum perducturum.“ — „Deinde jubente ipso fit ubique Congregatio indomitae gentis, per sanctum Episcopum fiunt conciones, ejus adhortationibus mox illi convertuntur et baptisantur, multis locis ecclesiae conduntur.“

Ezek után le írván Szent István születését előző jelenéseket, látásokat és történeteket így szól: „nascitur itaque, ut praedictum „erat filius Principi“ (és a' Pray ki adása szerént), „hunc Deo dilectus Albertus Episcopus chrismali Baptismate secundum credulitatis suae veritatem intinxit“ (ismét a' Nagyszombati kiadás szerént) „interea crevit accurate educatus, cumque jam excessit pueritiae metas, *Pater ejus convocavit Hungariae Proceres et reliquos Ordines, communicatoque cum eis consilio illum post se regnaturum constituit.*“

Ime! ebből már bizonyos, hogy a' szent hit előtt meg volt Nemzetünknel ditső Alkotmányunk őszlopos állapotja: volt országunknak Gyűlése, Nagyjai, és Rendei *), itt a' Királyi meghívás, és Előadások; meg volt térve és keresztelve Szent István előtt a' Nemzet, Istvánt el esmérte vezérének. Azért a' később történt zendülése némelly Föembereknek ellene, már hűségtelenség volt.

Tovább előadja, hogy Szent István, Szent Márton tiszteletére klastromot épített, és azt ezen hűségtelenek jószágából vagyonosította. Ezek tehát a' hűségtelenség vétkéért, mel-

---

*) Karok, az az tisztí karok és Rendek, Status et Ordines, az az (Ducibus etc.) „Optimatus exercitibusque plebis Hunniae, quae et Avaria dicitur.“ (Eugen Pápa pro Urolpho Laureacensi.)

lyet elkövettek, felálván a' törvényes Fölség ellen, vesztették el Jószágaikat, előbb mint sem Szent István tsak az első könyvét írta volna, mivel ezen háborukat — „Stephanus ad- „huc adolescens“ mint iffiu király vitte végbe, az 1. könyvét pedig Fia számára, midőn már az országlást reá bizni szándékozott, a' maga öregsége miatt „hoc tibi ne accidat, obedi fili „mi, puer es, deliciarum vernula etc. Expeditio- „num labores et diversarum gentium incur- „sionis experts, in quibus ego jam fere totam „meam contrivi aetatem“ (L. 1.). — A' másodikát ennek halála után adta, a' mint ezeket tovább Chartuitius Püspök is különösen említi.

Tehát el vesztették a' régi Törvény szerint „more veteri“ (I-ső Andr. Törv. 6. §.). Szent István Törvényei előtt fenn álló Törvények szerint, a' mellyekre maga Szent István 1. könyve 5. r. 3 §. fiát utasítja mondván „quotiescunque fili carissime causa digna „judicari ad te venerit, vel aliquis capitalis „sententiae reus etc. ad iudices mitte, quibus „hoc commissum est, *quod ipsi secundum „suam discernant legem.*“ *)

---

*) Bizonyos tehát hogy a' Magyaroknak Szent István előtt volt Törvényjek, bizonyos Priscus-bul, hogy a' Szittyáknak is volt Törvényjek (lásd a' 24. lapon), és hogy é földön is avval éltek, a puszta szó tehát, mint p. o. hogy semmi szittyait nem látni a' Magyar Törvényeken, nem álhat. És a' Magyar, Nagy: Magnates,

Tehát Szent István, és Törvénnyei előtt meg volt ditsó Nemzetünknek Alkotmánya és Törvénnye.

Ama fő emberekkel bizonyára sok Nép a' szent hittől elidegenedvén, és ezek példája által az egész csirázó Magyar Anyaszentegyház mint a' ragyátul meg ütött gyenge plánta száradni, és minden tagjaiban veszni indulváni, hogy ezeket, és mikép, térítette meg Szent István, lássuk tovább Chartuitiust: — „*Princeps christianissimus* (itt szent Istvánról van a' szó) *modo communiter omnibus, modo separatim cum singulis colloquia miscens, usque adeo divinis conspectibus gratum et acceptum se praeuit, ut per eum omnes militiae ejus comites* (ez a' mint a' munka folytába meg látjuk teszi a' Nemesség' és az ország' Nagyjait és elöljáróit) *ad veri Dei cultum adducti sint*“ — tovább „*allatis vero apostolicae Benedictionis Litteris Praesules cum Clero, Comites cum populo*“ (ez teszi a' Nagyokat, és az egész Nemességet) *Verb. 2. 4. „in laudes Dei prorumpunt*“ — nem

---

Principes, Primates; és kisebb nemességre különböztetett, de még is azon szabadsággal élő Nemességnek eredeti mássára sehol é földön nem találunk, ha tsak Szittyában nem. „*Liberatis modico et aequali usu Principibus humiliores pares fecerunt.*“ Tacitus a' Szittyákról. L. 7. c. 9., de gestis Alexandri.

örülünk az erőszaknak, hanem örülünk annak, a' mit szívből kívánván megnyertünk.

Tovább — *defuncto autem beati Regis „amico, Romanorum Imperatore Henrico, Conradus ei in Imperio successit, is pacis tranquillitate interturbata, totius Germaniae viribus et copiis contractis, Pannoniae infesta, signa inferre conatus est. Tum vero Rex Stephanus Episcoporum et Principum (az annyi mint Proceres, Primates) coacto conventu in „Patriae defensionem totius Ungariae exercitum evocavit.“*

Ime! ez is még Szent István 2. könyve kiadása előtt történt. Mert ez kiadódott Esztergomban 1035 esztendőben, Konrád pedig (Salicus) 1025-ben jött a' birodalomra.

Tehát Szent István Törvénnye előtt volt a' Magyaroknak Törvénnye, melly szerént kiki a' hűség telenségért, mint később, vagy onnyát és életét veszté. Ellenben a' Jószágosítás által, mint a' tisztelendő Papság is az ország Rendei közé fel vétetett. Voltak Hadai az országnak olyyak, mint a' mellyekről a' tizenhatod századi törvények szólnak.

De ezen felkiáltása az ország' egész hadának, a' mint ugyan azon Chartuitius által előadott történetek rendiből, és különösen Szent István 1. könyve már felhordott helyeiből „*Expeditionis laboris atque diversarum gentium incursionis experts, in quibus „ego fere jam totam meam contrivi aetatem“*

ki teltzik, még Szent István 1. könyve irását is megelőzi.

Hát Simon de Keza azon helye, cap. 2. Chron. hung., „*antequam ergo baptisati fuissent Hungari, et effecti christiani sub tali voce Praecones in castris ad exercitum Hungaros adunabunt: „„Vox Dei et Popu- „„li Hungarici, quod die tali unusquisque ar- „„matus in tali loco praecise debeat capere „„Communitatis consilium praeceptumque „„auditurus.“*” És Istvánfynak azon helye 12. r. „*Solennique et veteri gentis ritu cruentum gladium per urbes, oppida, pagos et quae- „„que compita circumferri jubent eo moni- „„mento, ut qui in bello confestim nomina „„dare recusarent, nec sumtis armis confluerent. Gladio ferirentur.“* — És Verböczi 1. k. 3. r. 2. cikkelyében. — „*Cum enim egressi ex Scythia Hunni etc. communi omnium „„Sententia Decretoque edictum fuit, ut dum „„aliqua res communitatem aequa sorte tangentes occurrerent, aut generalis expeditione exercitus incumberet, tunc mucro „„vel ensis sanguinis aspergine tinctus media „„Hunnorum per habitacula castraque defferretur, et vox praeconica subsequeretur dicens: „„„Vox Dei et praeceptum communitatis universae est, ut unusquisque in tali „„loco armatus, vel qualiter potest compareat, communitatis consilium simul et praeceptum auditurus.“*” — És Thuróczi kronikája 1. k. 10. részében „*edictum etiam fuit,*

„ut cum res communitatem aequa sorte tan-
gentes occurrerent, aut generalis expeditio
„exercitus incumberet“ etc. — a' mellyekben
egy szivvel egy lélekkel annyi bölts és betsült
lrók megegyeznek, és Törvényünk által hi-
telesen bizonyítatik: hogy Szittyai eleinknek
régtil fogva ugyan azon ország gyűlése,
ugyan azon (generalis exercitus) fő hada volt,
mellyet Geyza alatt és a' tizenötödik tizen-
hatodik Századaban látunk.

De még egyébként is lehet ezekhez szól-
lani, tsak ne sajnálja valaki a' fáradságát, és
vizsgálja meg a' Megyék Várai rendjét és fek-
vését; ezekből önként észre veheti, hogy ez
valóságos Budára mutató hiradó (telegraphi-
cus jelentő) rend. Legalább a' Mappánál fog-
va vizsgálja meg az Olvasó a' Megyék fekvé-
sit: miképp? a' mellyiktől tsak lehet Buda fe-
lé húzódnak; — És ki tette ezen Rend alap-
ját? — „tandem Rex A t t i l a fratre interfe-
„cto, Sicambriae quinque annis quievit, voluit
„tamen, ut quidquid mundus ageret, ipse con-
„scius fieret; quare speculatores ad cunctas
„sibi necessarias partes, prout suis expedie-
„bat rebus, ordinasse dicitur, quarum una
„statio Coloniae in Germania, alia in Li-
„t h u a n i a, tertia juxta fluvium T h a n a i m
„et quarta in J a d r i a Dalmatiae civitate con-
„stituta erant, et harum stationum cuilibet ho-
„mines, relatu digni, a locis supradictis deinceps
„usque S i c a m b r i a m continue in tanti di-
„santia spatii locati et constituti erant, ut dum

„alter eorum de novis rebus Regi referendis
 „clamaret, propingvior illi id competenter
 „audiret, et rursus ad alterum sibi viciniorem
 „reclamaret, quo dum novi rumores, siqui fo-
 „rent, ad Regnum pervenirent, et rursus vo-
 „luntas Regia, prout illi placebat, partibus in
 „praedictis declararetur“ (Chron. XVII) * —
 alkalmaztassuk most ezt a' későbbi Magyar
 rendre — „quisque Comitum in Comitatu suo
 „tertiam ubique partem habeat de tributo,
 „Rex vero ad plenum de tributo omnium si-
 „militer duas partes habeat“ Col. 1. 78. is-
 mét „rerum fugitivarum collector, quem vul-
 „gariter Jók ergető dicunt, quidquid col-
 „ligit ad civitatem ejusdem provinciae congre-
 „get et Regis Agazo et Comitis etc.“ Sz. Laszló
 3. 13. ísmét „Si quis equos, quos cursores
 „dimittunt, habuerit“ ugyan ott. 14. — ísmét.
 „Si magna fama Marchiam intraverit, Comes
 „nuncios duos equis exercitualibus quatuor ad
 „Regem dirigat“ Col. 1. 36, ísmét „circa na-
 „tivitatem Domini fama fuit, quod confinia
 Hungariae, Russiae contigua, Tartari devas-
 „tabant, et quia Rex de hoc per suos nun-
 „cios certus erat.“ Roger XIV, — Ezekbül

---

* Hogy pedig Attila a' Szittyák törvényeit követ-
 te bizonyítja egy rabról Priscus; „postea ubi
 adversus Romanos fortissime dimicasset, om-
 nia, quae bello aquisierat, una cum libertate,
 ut *Scitharum Legibus* cavetur, propria sibi vin-
 dicasse“ (Attila alatt.)

bizonyos, hogy a' Megyék várai a' Fölségé, és ugyan a' többi közt különösen olly hiraadás végett, melyet már Attila Európában elrendelt, voltanak légyen; a' melly régi szerkesztése a' Varmegyéknek, hogy Asiai Szittyai, már csak az is bizonyítja, hogy Európában tsak addig élhetett épen, még a' Magyarok' Királyi, sed absit invidia verbo, idegen tanátslókka nem birtak, és a' Nemzet ezek szokását követni nem kezdette; az is bizonyítja, hogy Erdélyben a' Szászok székekre, a' Magyarok ottis Varmegyékre osztották földjüket.

Hát mondom ezek nem annyi tzáfolhatatlan tanuji annak, melly? és melly eredetü? a' Magyar szokásbéli köz és hadi törvény?

Még az is bizonyos, hogy még a' Magyar Törvényhozó test egyátaljában deákul nem tudott, a' Törvények magyarul hozattak. Ezt bizonyítják Sz. István és Sz. Laszló Törvényeibe bekevert magyar szók, mint Udvarnok, birák, örök, Jó - kergető etc. azon czégér alatt „vulgo“ úgy mint, a' melyeket nem tudtak deákra által fordítani.

Ezt bizonyítja Kálmán törvénnye'le írója, a' ki meg vallja, hogy leírásában hibázhatott, mivel tsak az ajtón kívül halgatta, és a' Nemzet nyelvét nem igen értette. Tsak lássuk maga ezen Albricus vallását, így szól: „haud „parum ingenioli mei reformidat rusticitas, „dum me, ut ita dicam, elingvem, ac poe- „ne totius urbanitatis exsortem jubes o! Prae- sul“ (írta Seraphin Esztergomi Érsekhez) „Re-

„galium instituta collationum recolere, vel
 „Senatoria totius Regni decreta jejuna oratio-
 „ne recapitulare §. 3, Neque enim ad regalia
 „consilia me consultricis prudentiae inculta
 „provexit materies, nec tenuis rei stantem prae
 „foribus intromittit despecta pauperies etc. §.
 „16. Verum tamen tu mi Domine *qui in hu-*
 „*jus populi linguae genere minus me prom-*
 „*tum consideras*, siquid calamus a sus-
 „cepti itineris tramite declinaverit, tua quaeso
 „in me solita benevolentia et supervacua re-
 „seces et imperfecta supleas errata corrigas
 etc.“ már innént kiki láthatja mikép lettek
 deákká a' magyar törvények, és mivel ez igen
 fontos, magyarra is által teszem, a' mennyire
 lehet a' szavak értelmében. — „Nem kevéssé
 retten az én gyenge elmém vadsága, midőn
 engem, hogy úgy mondjam némát és majd
 éppen neveletlent kényszerítesz, o! Uram, a'
 Királyi tanátskozás alkotmányit, vagy az or-
 szág atyai törvényszabásait sovány előadá-
 sommal kifejezni, §. 3, mert se a' királyi ta-
 nátsba nem emelt fel tanátsadó böltességem
 miveletlen léte, se alaton, az ajtón kívül álló,
 megvetett szegénységem a' bemenetelt meg
 nem engedi §. 16. de te uram, ki engem *e*
nemzet nyelve' nemében nem igen tudósnak
 esmersz, ha mit tollam a' fel válalt út nyo-
 másátúl eltavozna, mind a' fölötte valót mesd
 el, mind a' hejányosságot pótolod ki, a' hibá-
 kat jobbitsd meg 'sa't,

Innent tehát kitettzik, hogy a' Magyar alapos törvények előbbieik Sz, Istvánnál és Geyzánál, hogy olly régiek mint a' Magyarok; hogy Szittyainak.

Ide a' természet ösmerete is vezethet bennünket, mert tagadhatatlan az; hogy a' természet olly gyarló, hogy egy egyesült tagot bizonyos előre kelt szertartás-, mint az egység fenn tartó eszköze nélkül gondolni se lehet.

Hogy a' hol a' tettekben rend van, ott él a' törvény, szokásbeli é vagy irott, az a' dologhoz nem tartozik, mert mind a' kettőnek a' véle élés a' lelke, a' nélkül az irott törvény is megszűnik, és a' gyarló természet külső tökéletesítő eszközök nélkül, még a' keresztényben is gyarló.

De hogy a' Magyarok számosan jöttek, szerentsésen hatalmas országot szerettek; azt igen jó rendben egész Szent Istvánig vitték; a' Vezérjeiket tisztelték; — egész Péterig a' szemét egynek se tolták ki; — hogy ezt, keresztények nem lévén, nem a' pokoltól való félelemből, tehát nem lelki, hanem világi tekintetből, mellyeket az élőtörvények tartanak öszve, tették, úgy vélem, hogy józan észszel tagadni nem lehet. E' pedig annak, hogy törvénnyek volt, a' következésből vett, azért tsalhatatlan tanuja.

De egyébként honnént is vehették volna? — Ezen időben midőn a' Magyarok ásiá-

ból ki jöttek a világon egy uralkodó Birodalom: a' Romai, keleten hanyatlott, elébb szánakodást mint követést gerjesztett; a' Nyugotit pedig a' vad Nemezetek által való eltiportatásból alig ébresztette fel Nagy-Károl.

Azon alkotmánynak pedig, mellynek a' magyar másolatja lehetne, szükségképpen előbb fennállani kellett, és jótévő eszközleseitnek köz tudomány szerént esmérletesnek lenni. A' magyaroknak is ezekkel szük öszve érésben kellett volna lenni. — De tudja a' tudós világ, hogy Nagy-Károl a' Frantziák királyja volt, a' Magyarok ásiaiak; tudja a' tudós világ, hogy Nagy-Károl Romai Császárlévén olasz országot és különösen Lombardiat tsak néhány esztendőkkal előbb rendbe szedte, 's ennek némelly törvényeket adott leginkább az egyházi Törvényekből; de már ezekkel akár mineműek voltak, mi öszve érése a' magyar ugy mondott pogány szittyáknak? — De bizonyos is: hogy soha se olasz se más Europai országnak a' magyar alkotmányhoz hasonló Constitutioja nem volt *), és leginkább nem volt a' Nyugotti Birodalomnak, a' mellynek Alkotmánnya más természetű, más foglalatú, később 's többszörre állott fel (Galetti és mások) — a' mellynek Hadai

---

*) Groß und zahlreich sind auch die Privilegien und Rechte des ungarischen Adels, der in dem Gesetzbuch allein Volk (Populus) heißt, und sich von dem Adel anderer europäischen Staaten unterscheidet. Schwartzner, Statistik. §. 97.

csak Sigmond Császár, mint Magyar király által hozattattak tökéletes rendbe, a' minő a' Magyaroknál már Arpád vére alatt meg volt (Engel, Monum. Ung.) — melly Romai Birodalom, a' mint hatalmasan felállott, nem sokára magában úgy feloszlott, hogyha az Isteni gondviselés Nemzetünket eleibe nem állította volna, a' mohátsi szerentsétlenség néki, és véle az egész kereszténységnek Európában is, mint Africában, véget vetett volna; — mert Károl örökössei nem fel, hanem lementek; és ezeknek esetjeken kezdett a' romai feudalis systema eredete, és mustrája csirázni, midőn már Arnulph alatt a' Magyarok szokásbeli alapos Szittyai Törvényeikkel itt állottak. Nagy-Károl követőji voltak az ő véréből a' Birodalomban: Az Ajtatos-Lajos, II. Lajos, kopasz Károl, hebegő Lajos, a' kinek fia az ügyetlen Károly frantziák királyja, kövér Károly, Arnulph, Lajos, kit némelyek III. mások IV-nek irnak. Ezek esetét így adja elő Polyhistor. — Fati „maligna perpetuaque in omnibus lex est, ut „ad summum perducta, rursum et velocius „quidem quam ascenderunt, ad infimum relabantur; ita Imperium Francicum vigore „perditoris Pipini de Marestallo excitatum, ignea „Caroli Martelli mente et numine prope ipso „Pipini Regis elevatum, animo orbis Terrarum coelique capace a Carolo magno ad „summum perductum; remissis a Ludovico „paternis et avitis artibus sub Lothario impio

„et Ludovico, majore voluntate quam virtute
 „et, fortuna, desiderare, sub Calvo improvido
 „familiae suae hostium promotore magis ma-
 „gisque labi, et sub Ludovico balbo, brevitatem
 „Imperii obscuro, ac Carolo crasso summa
 „felicitate infelici, praeceps ire caepit, ac tan-
 „dem sub Arnulpho pessumdatum, sub Lu-
 „dovico IV. ad aliam Familiam translatum
 „est.“ — Ezek volnának, a' kiktől tanulhattak
 volna ditső eleink; de ugyan mit? — A' mint
 látjuk: pusztulni; ők pedig szerzeni jöttek.
 Ezek nem tsak hogy eképp semmit nem tet-
 tek a' Romai Birodalom megerősítéséhez,
 de éppen az ő hanyatlásokon nyött az a' Bi-
 rodalomra nézve veszedelmes ereje Jobbá-
 gyaiknak, a' hatalmas feudalis systema az ő
 hanyatlásokon csirázott ki; midőn a' mint lát-
 tuk, már a' Magyarok minden régi szokásbe-
 li alapos Törvennyeikkel itt fenn állottak. —
 „Hinc factum, ut Carolus Ludovici balbi Fi-
 „lius, a simplici potius indole et clementia
 „quam stupore simplex dictus, anno aetatis
 „12. a Fulcone Rhemensi inungeretur. Eudo
 „vero comparatis copiis incredibili celeritate
 „Carolum occuparet, eumque in Germaniam
 „ad Arnulphum compelleret etc., nec citius,
 „quamvis transactione inita, regnavit, quam
 „Eudo (mások Ottonak is nevezik) lethali cor-
 „reptus morbo, comendato Carolo, a quo Jus
 „Regni nec universus quidem orbis si con-
 „spiraret, amovere valeret, regno se penitus
 „exuisset etc. sub eodem Carolo, quod Regnum

„paternum quasi precario recuperasset, forte contigit, ut eo vel invito vel connivente suas quisque dignitates, praefecturas, comitatus ditionesve, quae antea Regii dominii fuerant, non solum retinere, sed tamquam proprium privatumque dominium possidere et ad posterum transmittere coeperit; ea tantum lege, ut quo quisque munere vel beneficio donabatur, vel jam fruebatur, eo regi suam fidem jure jurando, iisque conditionibus, quae feudali Jure comprehenduntur devinciret, quia vero illis, qui primores possessionum dignitates obtinuerunt, indultum, ut quodam patritiali jure eas tenerent, ideo Primates, Proceres, aut Principes ab illius seculi scriptoribus nuncupantur, quos recentiora secula Pares nominavere. Hinc feudorum tam regalium et primariorum, sive majorum minorumque in regno, praeterquam comitatus Flandrici jus et origo. Hinc Ducum, Comitum, Marchionumque dignitas et potestas, quae ante haec temporaria, juris privati perpetui et haereditarii esse coepit“

ezt írja è dologhoz azon Polyhistor 4. részben 1666. esztendei kiadásban Arnulph Császár idejére. Ugyan az a' III-ik Lajos idejére, a' ki már Arnulph után következett, és első è szerént, kit a' romai Birodalom rendjei választattak Császárnak, azt írja, hogy ezen Lajos alatt hozatott az a' Törvény, mellynél fogva a' romai Császárok a' romai Birodalom fő rendjei által választattak; és eképp a' romai

constitutio és romai feudalís systema kezdetet adhatott a' Magyar megyék jóságai' (Bonorum castri) el idegeníttésének ; a' Szent Korona fő jussai későbbi meg szükítésökre való vágyódásoknak , a' szabad Király választásnak, mellynek volt a' Magyaroknál is szerentsétlen másolatja *) de nem az alapos

---

*) Itt le írom azt, a' mit Bizarus Péter I. Maximilian által tartott romai Birodalombeli gyűlésről ír, hogy kiki lássa, hogy ez, ha még nem rosszabb, csak egyedül II-ik Ulászló és II-ik Lajos idejével egyez. — „Caeterum cum ingentem Solimanni potentiam secum animo diligenter perpenderet, videbat hos omnes apparatus minime sibi sufficere, ideoque opertere, ut ad opem viresque Imperii confugeret, sicuti ejus majores fecerunt, quoties turcica vi et armis oprimerentur, vel ipsimet aliquam honesta causa impulsí, ei bellum inferre statuissent. Cum itaque nec suo muneri nec salutí ac dignitatí illius Imperii, cui ex Germaniae Principum consensu praeerat, ulla ratione deesse vellet, statim Augustae Vindelicorum comitia germanica indixit. Causa cur Caesares, cum aliquid hostile moliuntur, hujusmodi conventus ex omnibus Germaniae partibus convocare soleant, haec praecipua omnino est, ut sibi suggerantur vires omniae, quae adjuncta bellica, quibus in hostem praemuniantur etc. Cum primum itaque Augustam pervenisset, protinus germanos regulos atque primores per litteras certosque nuncios admonuit, ut omni mora postposita, sese ad indicta comitia transferrent. Caeterum initio multae causae oriebantur, quibus se impediri aiebant, quo minus tunc ejus voluntatí morem

Magyar alkotmánynak, melly előbbi, örök-ségen és különösen örökös Királyságon épül. Ezek világosok, a' kik ellen akár Hazánk tör-vénnyeből, akár a' történetekből, nints mit állítani; de minden esetre vagy erőltetett, vagy nem elegendőképpen világos, és mások egybe tartásával mást jelentő előadások sem-mit se tesznek.

Nehéz is azt tsak sajdítani is, nem kü-lönösen megállítani; melly Nemzet kitől és honnént vette Törvényeit: mivel azon testel azon lélekkel, azon gyarlósággal, azon tehet-séggel, azon szükséggel tekintetöleg bír az

---

„gererent, in his autemhaec praecipua videba-
 „tur, videlicet belli rumores, qui erant in eo-
 „rum limitibus ac ditione ob reges Daniae et
 „Sveciae etc., alia difficultas, quae nonullos ex
 „Principibus remorabatur, quo minus ad comi-
 „tia festinarent, erat ob quaedam alia dissidia
 „exorta inter duos alios fratres Vinarienses etc.
 „postremo Philippum Landgravium Cattorum
 „(mások írják Chatterum. Sessen.) Principem do-
 „mi detinebant nuptiae Ludovici filii sui secun-
 „dogeniti, qui Christophori Ducis Vürtember-
 „gii filiam in uxorem duxerat, et propterea se
 „ipsum excusabat. Porro eandem causam adfe-
 „rebant tredecim alii ex germanis Proceribus,
 „ac etiam plures alii nobiles ac illustres viri,
 „ac idcirco initium horum comitiorum proro-
 „gabatur. Nuptiae hae solenni pompa celebraban-
 „tur, et quoniam illis tot reguli totque gene-
 „ris prosapia insignes viri intererant, Caesar
 „et reliqui Principes, qui aderant, summopere
 „avebant etc.

ember akár a' Sequana, akár a' Duna, akár a' Tanais vizét vagy a' Nilust, akár a' nagy Magdolna vizét igya; könnyen történhetik tehát, hogy gyarapodására vagy mentségére nézve hasonló gondolatokra vetemedik; mely nem másolatást, hanem azt bizonyítja: hogy efféle gondolat a' természeti Törvényhez leginkább közelít.

Az egyedül legbizonyosabb a' Törvények eredetében, hogy az Asiaiak az atyai hatalmat leginkább képzeltek országlásokban. A' Törvények elszármaztatásában pedig az: hogy a' nyertes tolja az igáját a' meg győzött nyakába. Hogy a' hatalommal költöző nép, minden kivétel nélkül, mindég a hazai Törvényeit magával viszi. — Ebben Troja veszedelmétől egész a' Botani és Jakson öblek meg szállittásiág minden esetek tanubizonságaink.

II. SZAKASZ.

E szerint a' nyomozást ott kellene kezdeni, a' hol ditső eleink ezen édes Hazánk létinek, az Isteni gondviseléstől vezéreltetvén, a' talpkövet tették. Mert mint hogy minden Törvényeink, mind „a' régi ditséretes és jóvá hagyott“ szokásokon épültek (Anonim. 40. 53. résziben, Sz. István 1. k. 8. r. 2-ik András arany petsétes Törvényében; Lajos Király törv. 9-ik §.; Sigmond Király 1430

esztendei 16 - ik §. 1405 eszt. 5. 7. 8. 14. art. és 17 - ik art. 4-ik §.; ugyan annak azon esztendöbeli 2-ik törvényre 7. 19. 24-ik art., Albert Király törvényre 1. 2. 3 art.; első Mátyás 1-ő törv. 1. art. negyedik törv. 1. art; második Ulászló 1-ső törv. 1. art. 's a' t.) minden a' mit ditső eleink tettek, az ő törvény alkotmányoknak, mellynek a' Hadi dologra való ügyelés majd az egészét tette, természetes, szüntelen való és legbizonyosabb élő magyarázója.

De minek előtte meg induljunk talán tudnunk kell:

Mi a' Zászló? mi a' Zászlósság?

Felelet: a' Zászló (vagy az Ászló) bizonyos esmértető jel, melly alatt a' hadi népek magokat öszve tartják; annyi mint Zászló had, Zászló allja; (deakúl régen Banderium, igazán pedig a' mint most is hívják Vexillum, de ezen munkában tsak ama nevezet alatt jön) bizonyos szám nép, mellyre a' hadak a' rend végett és részei tekintetéből osztatnak, mint a' Király Zászlója: ezred, Regiment, a' Palatinus, Nógrad', Raska Zászlója. Hol nagyobb értelemben vétetődött egy egész hadért, mind Sigmond Király 1403 esztendei törvényében 3-ik §-ben „vel ratione erectionis Banderii aemuli nostri“ — hol kissebb értelemben, annak egy résziért, mint egy nemes hadáért: mint Sigmond 5-dik törvényre 3-dik artikulussában „cum eorum Dominis ac gen-

tibus seu Banderiis“ — de még ez is hol egész, hol csak egy része, egész a' nyolczadig. Mint az 1492 eszt. 20-dik, és az 1498 esztendei 20-dik; mint az 1526 esztendei 27-dik törvények bizonyítják.

A' Zászlósság (Systhema Banderiale, Jus Banderiale) a' zászlóval, zászlós haddal bíró hatalom, és ezen hadnak a' szerkesztetése. Ezen munkában azon rend, melyet a' Magyarok addig, még az Alkotmányok értelmében egyáltalában katonáskodtak, és bátor létöket eszközteni szüntelen segítették, a' felkelésökre, és annak módjára nézve tartottak: és ugyan ezen volta az, a' mellynek régi mi létét vizsgálni fogjuk.

Talán tagadhatatlan az: Hogy ditső eleink, édes hazánk létének a' talp követ ott teték, a' hol Szittyában való maradásokról lemondottak, és más haza megszerzésére rendelt fők alatt, magokat elszánván, ezek „Minekutánna bölcs tanátskozással céljok' elérése módját meg értették, és azt magoknak örökös törvennyé és új létök alkotmányává tették volna, Álmushoz így szóllottak (Anon. 5-dik részében)“ „„E' mái napságtúl fogva tégedet magunknak vezérül, és parantsolóúl választunk, és a' hová téged a' te szerentséd vezetend, téged odáig követünk““

Ezen fontos szavakkal kezdődött a' mostani édes magyar Hazánk léte,

És mivel ezen szempillantástúl fogva

szükséges ditső eleinket minden hozzánk ért
lépésekben vigyázva megsejmelni, okát, ere-
detét tetteiknek, a' mennyire ez az emberi
észnek tárgya lehet, felkeresni, vizsgálni;
és így, azon szert, rendet, a' mellyet ők tud-
tak, tartottak, és a' mellyel országlásokban
éltek, de írásba vagy nem foglalták, vagy ha
tették is, az mi hozzánk, nem úgy ért, az
ő cselekedeteikből elő keresni.

Vezetőnk lesz itt azon hazai író, a' ki
effelül legbövebben ír, Anonymus Bela Király
írója, mivel ennél nem tsak régiebb írással
nem birunk, de éppen nem jutott hozzánk
semmi, ama hires magyar krónikákból, mel-
lyeket ő, Thuróczy és más régebbi hazai
írók olly gyakor emlegetnek.

De mivel ő ellene már sokan felkeltek,
és őtet ki mesézőnek, ki rossz, ki tudatlan
írónak, kiáltotta, minek előtte előadásán meg
induljunk, illik, hogy ezen ellenvetéseken al-
tal essünk.

III. S Z A K A S Z.

Anonimusról többen irtak, a' kik közt
emlékezetre méltó bölts Pray György, a' ki
éles észszel feszegette állításait; de a' kinek
hasznló nagy tudománnyal, igaz lelkiatyát

mutató csendességgel megfelelt Katona azon könyvében „*Historia critica primorum Hungariae Ducum Pestini 1778; de Anonymusnak mind történetei igazságát és hitelességét mind helyességet senki az ő vélekedése szerint olly semmivé nem tette, mint tisztelendő Szklenár, azon könyvben, mellynek a' czimje: „Vetustissimus magnae Moraviae situs, et primus in eam Hungarorum ingressus et incursus, quem geographice historice, critice descripsit, ac plerumque coaevis monumentis illustravit Georgius Szklenár presbyter Strigoniensis AA. LL. ét Philosophiae Doctor in Regio Posoniensi Archi-Gymnasio Humaniorum Professor primus. Posonii 1784.*“ — Ezen bölts író e' könyve foglalatjában, a' mellyben mindent erőszakkal a' maga tárgyára húz (* a' munkája minéműségét erre nézve így adja elő

---

*) Rövidség okáért tsak két példára utasítom az olvasót, mind a' kettő a' 106-dik lapján van, és ugyan az első: — „At idem clarissimus Author eodem libro paulo ante ostendit, *per Croatiam* Porphirogeniti non aliam censeri posse regionem, *quam Bohemiam* —“ ha az illy következtetés áll, nints, nem is lehet semmiértéke a' történeteknek A' második ez: „id ipsum et alii et aevo et loco viciniore tradunt scriptores. Eginhardus Pannoniae superiori ex adversa Danubii ripa opponit Bohemos“ (hogy hozza ezt ki? az különös) „Sic enim ad Annum 791 loquitur;“ „,,transacto vere circa aestatis initium Rex de Vornatia movens Bojariam profectus est, ut Hunnis quam primum

„Liber 2-dus caput 1-um Rejjicitur authoritas
Anonymi Hungaros per Ungenses terras in

posset Bellum inferret. Comparatis igitur ad hoc ex omni Regno suo validissimis copiis et comeatibus, bipartito exercitu iter agere caepit; cujus partem Theodorico Comiti et Meginfredo cubiculario suo comittens, eos per aquilonarem Danubii ripam iter agere jussit. Ipse cum parte, quam secum retinuit, australem ejusdem fluminis ripam, Pannoniam petiturus occupavit — cumque Rex cum eo, quem ducebat, exercitu usque ad Arabonis fluenta venisset, transmisso eodem fluvio, per ripam ejus usque ad locum, quo is Danubio miscetur, accessit, ibique stativis per aliquod dies habitis, *per Bojariam reverti statuit*, alias vero copias *per Boemanos via, qua venerant*, reverti praecepit, sic Saxones per Boemanos, ut jussum erat, Domum regressi sunt.““ Jam autem Araboni superioris Pannoniae fluvio ex adverso Danubii objiciuntur orae nitrienses (ez nagy ugrás)“ per eas autem reversus exercitus dicatur (ez nem igaz) „per Boemanos, iter suum relegisse, clam neminem esse potest (igen fölötte való bizodalom) hic Boemanorum terras ac proinde Bohemiam jacuisse“ — illy értelemmel azt lehet megmutatni hogy Austria napkeleti Indiába van, tsak egy ott lévő Anglus vagy Frantzia írja fel; hogy onnént Ausztrián megy vissza. Ambár még Eginhárdból a' sem teltzik ki, hogy Theodorik elért é Nyitráig? és ha el érhetett is, katona lévén; elhagyta é magát Csalóköz és Komárom vármegye által az urától szakasztatni? 'sa't. illy következtetésből áll tisz. Szklenar könyve.

Moraviam (errül pedig így Anonymus nem is álmodott) ducentis, Caput 3-ium: Regnum Bulgaricum, quod Anonymus intra Tibiscum et Granum fluvios (ez színtsz így Anonimusban) Valachicum item, quod in Transilvania defigit, confictum est “sa’t. E’ szerént tehát Anonymus semmi se volna; mivel pedig én még is Anonymust, mint az én csekély ítéletem szerént, azon időkhöz és írókhoz szabva legokosabb, legigazabb író, munkámnak alapjául tettem; kötelességemmé lett, ezeknek okát adni; melly rövideden abban áll: hogy én tisz. Szklenár állításait se azon időbeli, se későbbi történet írókból, de még az ő általa előhozott bizonyságokból se találtam igaznak lenni. Mi több? úgy néztem ki gyakran olvasások után belőle, hogy mint ő 127-ik lapján Anonymusról mondja „expugnatus a se ipso“ ő maga magát semmivé teszi. De hogy az olvasó maga ítélhesse a’ dolgot, lásuk közelebről:

Első könyvében ír „de antiquissimo situ Moraviae magnae“ rövidség okáért ezt elhagyom, mivel nekünk mind egy, akár hol lett legyen az ő nagy Morva országa, a’ mellyről a’ történetíróknál olly kis, és tekintetöleg semmi emlékezet nints. És mivel nekünk mind egy, akár melly nemzetek omladékán állították fel ditső Eleink országjokat. Ezek keresése úgy is csak bizonytalan nevekre megy ki, melyek hol szűkebb, hol igen is tág értelembé vétetődtek, úgy: hogy ha olvassuk is Romai,

Illyricus, Pannonus, Slavus, Gothus, még sem tudjuk, melly országbéli, de még azt sem tudjuk bizonyosan melly nemzet, mivel ezen időben, úgy mint a' keleti Romai birodalom hanyatlása, a' nyugoti birodalom Romulus Augustulusban megszűnése külömféle nemzetek által való elfoglalása, és Nagy-Károl által új feltamasztása idejében, a' világ öszve keveredve lévén, találtattak mindenhol minden nemzetek, úgy: hogy se a' régi határokat (ha tudnánk is) az akkori nemzetekről, se az akkori nemzeteket a' régi határokról bizonyosan senki el nem találhatja; mert a' támadók és erőszakos foglalók nem szokták magokat a' mappához alkalmaztatni, de bizonyos, hogy valahányon irtak Pannonia határirúl, annyi felé vitték azokat; és végtére Appianus szerint Pannonia Illyricum neve alatt is, mint észre is vehető, és tehát viszont is vétetődött; hát már minemű igaz következtetés lehet egymás ellen egyik vagy másik szó után Így vagyunk minden régi nevezetekkel; talán tudjuk meddig volt Dacia, Maesia? vagy hol határozottattak a' Tótok lakási? — 'sa't.

Éppen ezen keveredések után, mellyek az 5-ik századból egész a' 9-ik századba terjedtek, jöttek ki úgy mint 884-ik esztendőben ditső eleink; hogy tehát szerecsent most, a' ki a' régi országok neveiről akarja meg állítani: ez országot melly nemnek? melly népnek? meddig? akkor itt birnia kellett? úgy vélem, hogy senki se tagadhatja.

A' második könyvében, mint már láttuk gondolja tisz. Szklenár, hogy semmivé teszi Anonymust; ezt illik tehát bővebben megvizsgálnunk. Első részben kezdi Anonymust azoknál fogva ostromlani, a' mellyeket Attilárúl beszéll, és azt veti ellene 127-ik lapján — „et enim Attilae tempestate nec a Romanis Pannoniae avulsae, nec proinde Hunnorum imperio obnoxiae unquam fuere“ — Én ezt is mint a' munkámmal semmi egyenes érésbe nem esőt rövidség okáért elhagyom, annál is inkább mivel az elő hozott írók egyenesen ellenkezőt bizonyítanak; mivel nem hiszem, hogy állítása e' következendők mellett, a' mit már mások is Attilárúl felhordottak, megáljon — „His consulibus Pannoniae (tehát akár alsó akár felső, akár az a' mi e' név alá huzódott) *quae per quinquaginta annos ab Hunnis retinebatur, a Romanis receptae sunt* (Márcellinus a' 427-ik esztendőhöz) — hogy ezt a' mondást: *receptae sunt* értse a' világ, e' van utánna téve — „hoc non intelligendum, quasi Hunni cesserint e Pannonia; manserunt enim, et Aetius Anno 432 eos ibi invenit; ast Hunni, ut nonnisi oportuno tempore, auctis prius viribus, et subjugata tota Scythia, periculum armorum cum Romanis fors cum maximo detrimento suo, ut exemplum Gothorum docuerat, facerent, interim tamen parti Romanorum Imperii, nempe Pannoniae, pede firmo insisterent, et solutionem annuam in modum tributı perciperent,

tempori cedere satius arbitrati: itaque professi sunt: se Pannoniam jure beneficiario Romanorum possessuros; et id Romanis vocabatur recipere provinciam“ —

(Jordán) — mivel onnan, hogy Priscus és Pál Deák egyenesen Budát nem említik, még távúl sem következik, hogy a' létét tagadnák; mert így Flavius Josephus szerint, de bello judaico 16-ik könyvében Ágrippa Király előszámlálván minden nemzetét a' Római birodalomnak, se Tótról, se Marahanus vagy Moravusról, se nagy Morva országról nem emlékezik, honnét a' képpen ennek nem léte következne. Mivel Attilát, ő akár mikép erőlködik is ellene, és ezen nagy hatalmas uralkodónak Pannoniában csak csapást hágy, minden történet írók Pannonia urának valják, a' kiról Priscus azt írja, hogy: „Nemo unquam eorum, qui in Scythia vel alibi regnarunt, tantas res tam brevi tempore gessit, totius Scythiae dominatum sibi comparavit, et ad Oceani insulas usque imperium suum extendit, ut etiam Romanos tributorum praestationi obnoxios haberet.“

A' 2-ik részében 1-ő és 2-ik czikkelyében Katona ellen már egyenesen Magyarok történetére nézve azt állítja, hogy Anonymus, 5-ik 6-ik r. nem egyez meg Porphirogenitával: az tévén Almust, ez Árpádot első vezérnek; az a' nemzet hét fő emberei, ez a' Chazáriai Kágan által 's a' t.; azért nem igaz, a' mit ír Anonymus.

A' mi ezt illeti: mivel én éppen nem látom, honnént lehetne mondani, hogy Arpád nagyobb hatalommal birt volna mint Almus: minekutánna, Anonymus 6-ik része szerint az Alkotmány 2-ik állapotjában nints kitéve, hogy Almussal osztozzanak egyenesen a' Magyarok, nints kitéve, hogy tsak a' fő személyeknek lenne része a' szerzendő országban, nints kitéve hogy kinek mennyi része legyen; hanem: a' mit fáradságokkal, szereznének, abbul senki ki ne zárattasson; az adó hatalom tehát, a' fáradság, és az érdem minémüsége meghatározása és az megjutalmazása ekkor is a' vezéré volt. Hogy Almus itt földeket nem ajándékozott, tsak a' volt az oka, hogy az ő fejedelemsége alatt még nem volt mibül, mert ha lett volna, bizonyára ő is adott volna, mert: „erat ipse Almus pius, benevolus, largus, sapiens, bonus miles, hilaris dator omnibus illis, qui in regno Scythiae tunc tempore erant milites.“ — Minekutánna Arpád is a' fiát Zoltánt tsak azon az úton tette Magyarok vezérévé, mint ötet Almus, a' körül 13-ik részben így ír Anonymus: — *quarto autem die, inito concilio et accepto juramento suorum* Dux Almus ipso vivente filium suum Arpadium Ducem ac Praeceptorem constituit,“ az elsőről pedig 53-ik részében így: „Dux Arpád *accepto juramento primatum et militum Hungariae*, filium suum Zultam Ducem cum magno honore *elevare fecit.*“ — Ezeket ha meg fontoljuk, el kell ösmérnünk, hogy:

cum consilio constituerè, vagy cum honore elevari facere, mindég az ország Gyűlésén örökös' pompás elfogadását jelenti. — Mivel tehát én ezekért inkább tisz. Szklenárral tartok abban, hogy Almus olly vezére volt a' Magyaroknak mint Árpád; — Árpádnak a' Kagán által való felémelésében eggyel se; azért itt hogy tisztelendö Szklenár ellenvetéseinek megfeleljek, a' próbák mineműségére kell visszamennem, a' végre, hogy megmutassam: hogy itt még talán egy harmadik allításnak is helye van.

Midön a' két ellenkező bizonyság értékét az öszveállításnak a' szélső pontjáig vinni kell, ugy vélem, hogy nem csak a' méltóságokat, de ezeknek környúl állásait, természetes tehetségeit, és kiváltképpen nemzeti tulajdonságait is, tekintetbe venni, és egyenesen mint Tanút, — Tanúval egybe állítani kell.

Itt Porphirogenita Görög Császár mint Író, és egy Magyar Király Írója közt, Magyar dologkrul van az egyenetlenség.

Midön Porphirogenita a' romai keleti Birodalomban irt, már annak előtt 473 esztendővel, a' nyugoti romai Birodalom Romulus Augustulusban a' nagy rendetlenség miatt elnyomatott, és már más nemzet allatt, más Alkotmánnyal álott fenn. A' keleti a' nyugotit minden rendetlenségben ha nem előzte, legalább hasonlította; és hogy később nyoma-

tott el, csak a' volt az oka, hogy é gondolat-
ra későbbi nemzetek vetemedtek. Minden
esetre: Constantinust Napoleonnal nem lehet
egybe hasonlítani. Ha Napoleon irt volna
Magyar történeteket, és egy Észtergomi Ér-
sek, vagy egy Personalis, kinek hinnénk töb-
bet, és kinek kellene jobban hinnünk? — Az
idegen író, ha mindjárt az országon keresz-
tül menne is, mindég más fülével hall, más
fejével tud, ha felvesszszük, nennyi kell oda,
hogy egy valaki a' nemzet' nyelvét, szokásait
törvényeit, tetteit értse, tudja, lássa maga,
és azok természetéhez alkalmaztattva szóljon.

Ezen kívül Porphirogenitának Írása a'
külső Nemzetekről minden történetbeli ne-
müsítettés nélkül szükölködik; — mint itt Szkle-
nár 137 lapján fel hordott helyében írja, „Tur-
corum gens (ezek a' Magyarok) Olim (ez az
idő meg határozása) prope Chazariam (ez a'
hely meg határozása) habitabat in loco cui cog-
nomen Lebedias, (ez mi? ő kivüle senki se tud-
ja) a primo ipsorum Beobodo, qui nomine
quidem Lebedias appellabatur, dignitate vero,
quemadmodum reliqui ejus Successores Beo-
bodus vocabatur, erantque gentes eorum
septem, et Principem vel indigenam vel alieni-
genam habuerunt nunquam“ — már ez se ma-
gával: mert volt e' szerént főjök és nem volt;
se a' Magyarok történetével, mivel ezeknek
vezérjek volt, nem Beobojok; ő pedig azt ír-
ja: hogy az első ollyan volt, mint a' követke-
zői egész az napig. Se a' szittyák történeté-

vel meg nem egyez, mivel ezek vezérekkel (Reges) birtak, és Cyrust is Tomiris királynéjok alatt verték meg (Daues. gen. temp. notio) azt bizonyítják Leo sapiens szavai is, „haec igitur gens, quae unius imperio regitur.“ — Illy ellenmondásokból áll az egész története, úgy, hogy tisztelendő Katona másokkal se, de magával éppen nem tudta megegyeztetni; és a' fenn forgó kérdésben tsak úgy, ha Lebediásban Elődet, egyet az Almus alatt lévő főemberekből képzelne (190-ik lapján 's előbb) a' Chazárokat pedig ugyan azon Attila fiaibul származó Magyarokká tenné (96-ik lapján), de a' mellyeket ha így vesszünk fel, ugyan tsak azt a' mit Anonymus jobban ír, jelentenek, és egyedül az első vezért hibázzák el. — Nem is lehet Porphirogenitát érteni, se másokkal megegyeztetni, tsak sok előre bocsájtott, gyakor szinte olly bizonytalan feltételek után, úgy hogy méltán mondja Katona 128-ik lapján: „atque hunc in modum Anonymum cum Porphirogenito facilius posse conciliari nos quidem existinamus, quam ipsum Porphirogenitum cum Porphirogenito.“

Tovább az ő tulajdonságaihoz tartozik még az is, a' mit ír felőle Polyhistor. Cedrenus és Luitprandus után, hogy tudni illik: „his periculis exolutus Constantinus, domi quidem artes liberales pene emortuas arithmetica, musica, astronomica, geometrica refocillavit, invitatis ad eas excolendas praemia, qui ingeniis pollerent. Filio Roma-

no jam consorti Hugonis Italiae regis filiam Bertam, ex Bezola pellice natam, quae post Eudoxia dicta, uxorem dedit, eaque defuncta Anastasiam, quae ex Theophano, vili quidem loco, sed ad miraculum usque pulchram virginem; in ejusque gratiam commentarium de populorum, quibus aliquid cum Imperio suo commercii intercedebat, originibus, rationibus vivendi, belli pacisque institutis conscripsit.“

— Innént látjuk, mi volt a' fő célja írásában; látjuk, hogy bőltsket táplált, a' kik által készíthette a' munkáit, a' mellyek avval, hogy egy dologrul több helyt külömbféleképp szóllanak, több szerzőre mutatnak (mert egy szerzőnek tulajdonitva a' nélkül is tudatlanságát bizonyítaná). De még ugy is látzik, mint ha későbbi is volna (mint Katona is 333 - ik lapján meg valja) mert álván benne: „et ante hunc Arpadem Turcae Principem alium nullum unquam habuerunt, *ex cujus etiam Posteris ad hunc usque diem Princeps Turciae constituitur.*“ Ebbül tagadhattlan, hogy Árpádtul ezeknek írásáig számos Magyar vezérek voltak, mert ez a' mondás „*ex cujus Posteris ad hunc usque diem*“ sok onokára mutat. Már pedig Árpád 907-ben mult ki ez álnok világbul; Porphirogenita Császár pedig 913-ban az Annyával már uralkodott, 919 - ben már Romanust vette segítségül, ez idejében volt, midőn tsak a' tudományokkal fogalatoskodott, és 959-ben meg halt; hogy az utolsó öregségben irt volna, midőn már a'

testi és lelki erő lankadt, nem is vittatja senki; de ha azon időre tennénk is, hogy álhat meg a' „cujus Posteris adhunc usque diem“ legföllebb 52 esztendő lefolyásával? — Katona többi Böltsekkel 949-től 952-ik esztendeig állítja írása idejét, a' midőn a' Magyaroknál Toxus, Arpád első onokája, tsak élében volt uralkodásának; hogy lehetne tehát egy olly munkában, mellynek sinor mértékül szolgálni kellene, az Arpád egy fiát Posterinek mondani, „ex cuius (Arpadi) Posteris adhunc usque diem.“ — Ez minden bizonyára hosszú időre sok onokára mutató mondás. Ha pedig idő előtt így volt írva, nints arra készítve, hogy a' jövődőségnek bizonyos tanításul szolgáljon.

Anonymus ellenben tudós Pap, (magister; — tsak a' böltseknek, a' kikhez számláltattak a' tanítók, és törvénytudóknak nevezete; a' honnént mái napig meg maradt az Itélő *mester* Magister nevezete is. Innént a' Birák törvénytudók nevezete „Magistratus“) és Magyar minister volt, mint Notarius Regis, tehát hiteles személy is. Célja volt az Igazság: „ergo potius a me de certa scripturarum explanatione et aperta historiarum interpretatione rerum veritatem nobiliter percipiat“ — Tisz. Katona „Critica historiája, Bél Matyás in scriptoribus rerum Hungaricarum veteribus et genuinis“ tett előbeszédje szerint mindenektől mint illyen betsültetik; és ha Pórphirogenita akkor élt tisz. Szklenár

szerént, hogy a' morva tüzéinek a' füstjét is láthatta, Anonymus olyan személyekről, ezen személyek előtt és közt irt, a kiknek nagy Attyai sültjébül is ehettek, előadása meg egyez mindennel, de különösen a' következő Magyar törvények természete és a' szokás lelkével és a' történekekkel, a' mi az igazság proba köve; meg egyez ide alkalmaztattva Chartuitiussal a' vezérek számában, a' ki Geyzát attul, a' ki a' Magyarokat Pannoniába be vitte 4-iknek állítja — „fuit in ea Princeps quidam 4 ab eo, qui Hungaris in Pannoniam ingressuris (tehát non e Scythia egressuris) Ducem se prae-buit“ — ha tehát Arpád a' nemzetnek tsak pannoniába való belépése előtt lett vezére, ki hozta ki őket Szittyából? — nem egy az, Szittyából ki menni, és Pannoniába bemenni: meg egyez Thuróczyval, a' ki Almust szinte vezérnek valja — „hujus autem Pater in Patria Erdelen occisus est, non enim potuit in Pannoniam introire“ — nem volt é Moyses a' Zsidok vezére? ámbár nem ment be Kánaánba.

Ezek így lévén önként előnkbe tollya magát ez a gondolat, hogy itt még egy harmadik állításnak van helye, tudni illik: hogy mindég, de főkép ezen állapotban, hitelessebb Anonymus, Porphirogenitánál.

Ez után Anonymus ellen Porphirogenitából vett minden ellenvetések meg szűnnek; annyival is inkább: hogy e' Chazáriai histo-

ria, vagy úgy nem a' 7. Magyarokat illeti, vagy mese. Mert ha a' Magyarok Almust már Szittyában vezérnek tették Anonymus szerint, nem volt szükség e' végre egy idegen fejedelem közben járása. Ha pedig fejedelem nélkül mint valami Republicanusok jöttek volna ki: hihetőbb, hogy ezen pusztá megkináláson inkább nevettek, mint sem követték volna a' hatalmas és vitézkedő Magyarok. — Nem illy könnyen szólnak le a' hatalmas Nemzetek a' nemzetilétnek első Poltzárul. — És ki gondolná azt azon nemzetrül, a' melly Luitprandus szerint Brennánál azt mondotta: — „*Colla submittere, mori est*“. — De ugyan onnént is, hogy a' vándorló népben czél nélkül valóság, — hogy midőn a' Paczinaciták által veretteti ki őket Porphirogenita, Chazár urai 's pártfogói nem védelmezték, eleget sajdítható helytelenség.

És végtére a' történetek, mihelyt az ő értelmektől elhuzatnak, természetesen úgy is meg szűnnek. Azért a' történeteket nem elmagyarázni, vagy a' jó hazaiakkal a' kétséges idegeneket össze kötni, melly a' történeteket elmásítja, de néha el is csúfítja, — hanem betsülettel félre tenni kell, mind addig, még az ő értelmekben ellenmondás nélkül nem vétetődhetnek.

Igaz ugyan, hogy a' hazaiak ellen az önnedvezés vétket vetik, de így senkinek se hihetnénk, mert az idegen ismét magára nézve ha-

sonló állapotban van ; egy harmadik illy esetben ritkán találkozik ; de az legújabb frantzia esetekbül, és ezekről való napi tudósittásokbul kitanulhattuk, hogy tsak magok az országló felek és ezek tiszjei tudták jól a' magok dolga okát és módját.

Azért ha Antonius Verantius érdemes bizonyysága mellett — „a nostris ego chronicis non discedam, quibus de Hungaricis Valachiaeque utrius rebus magis credendum, vel omnium nationum testimoniis puto esse, quam quae de his ipsis externae historiae memorant, praesertim ubi quomodocumque audita posteritati tradidere ; quis enim potest credere, quod cujuspiam gentis monumenta melius ab aliis quam ab ipsamet intelignantur, et tum verius tum uberius narrentur.“ — Mondom : ha ezen érdemes bizonyysága mellett Verantius Antalnak, a' ki 1569 esztendő táján Esztergomi Ersek, és nemes Hazánknek Primássa volt, közönségesen a' jobb tudománnya miatt többet kell hinni a' hazaiaknak a' tulajdon dolgokul, mint a' külföldieknek ; ki lehet az ? a' ki ezt az idegennek kétséges előadásában a' mi Magyarinknak megtagadja, a' kiknek különös nemzeti tulajdonságok : inkább kárt szenvedni, inkább a' maga gyalázatját megvallani, mint sem hazudni, vagy érdemetlen dicselkedni.

A' mi az Anathemát (magyarul átok) illeti, a' mellybe 141 lapján igen meg botrán-

kozott tisz. Szklenár : — Ez valóságos régi kifejezése a' hűségtelenségért hazafiai léte 's jussaitul való megfosztatásnak, és a' büntetésre való kiadásnak, nem a' romai anathema azon időre való magyarázása' értelmében, hanem azon értelemben, a' mellyet a' későbbi törvényeinkben ezen szóval „proscriptus“ deakosítanak, és az 1504-ik esztendei 1-ső törvény ezen szavakkal „et a' consortio coeterrorum nobilium regni relegatus etc.“ körülír. De a' mellyek mivel végekre nézve egyre mennek, se tsuda, se helytelenség, hogy a' „proscriptus“ helyett, Anonymus Pap' lévén Anathemat' tett; annál is inkább, hogy a' „proscriptus“ a' Magyar átkot éppen nem mongya ki.

A' harmadik czikkelyében Katonával vetekeedvén beszél Szklenár 1-ör, hogy Anonymus 8-ik, 9-ik, 10-ik, 11-ik, 12-ik részében a' Magyarokat a' mint Susdálián Kio' mellett győzedelmesen Gallicián és Lodomerián ált, a' Havásoknak e' Hazába vezeti, nem egyez meg, se a' hazai, se idegen írókkal (145 lapján).

Itt először Thuróczyt hozza bizonságul: lássuk hát, mit mond Thuróczy: „Transeunt igitur per regna Bessorum albo Cumanorum, Susdaliam et civitatem Kio nominatam, (e' még mindég Anonymus szerént van) dein transiverant Alpes (ezek havasok) in quandam (ez történet írói hiba, 's nem bizonyít semmi bizonyossat) provinciam, ubi viderunt aquilas innumerabiles, et ibi propter aquilas easdem manere non poterant; (ez babonás

gyerekség) volebat enim Deus, ut citius descenderent in Pannoniam“ (e' nem Erdél.) — az Isten akarátja jól van előhozva, e' nélkül a' hajunk szála se mozdul, és hasonló a' Szent Lélek említéséhez Anonymus által, „tandem devenerunt in confinium regni Pannoniae (e' nem a' mostani Erdél) ad terram, quae nunc Erdel vocitatur.“

Ez után 146 lapján említi Porphirogenitát: hogy ez mint legközelebb lévő (ez minden esetre vakmerő superlativus) és a' Magyar dolgoknak szorgalmatos írója (sok tisztelet a' mint látjuk) ezekről semmit sém írt, (nem nagy szorgalmatosság) Almus nevéül nem tudott (kevés eszköz a' bizonyosság tételre) és más uton vezeti Pannoniába a' Magyarokat (repültette, a' mint majd meglátjuk, potentes potentur agunt).

Tovább előhordja (2) Nestort, — hogy ez ámbár a' Magyarok Kioy mellett való áltmentérül emlékezik, de nemzete' csapásit egy szóval se említi. Ide tartozik a' 4-ik czikkelye, mellyben Nestort ditséri, ámbár e' se egyez meg a' külső s' többi írókkal; és arra fakad (3) 147-ik lapján; — hogy gyalázat Nestornak Anonymussal egybe hasonlítani. — De mért? talán hogy ez tót, Anonymus pedig Magyar író? — olly valamit ok nélkül mondani, nem tsak igazságtalan, de vakmerőség, vagy még jobban megfordítva, merő vakság is.

Tovább (4) sajnálván, hogy a' Magyarok a' Russok földiről olly temérdek pénzt kihoz-

tak, másodszor már (5) mondja 148 lapján, hogy Anonymus Munkátsra, Thuróczy ellenben Erdélbe vezeti a Magyarokat.

Minek előtte ezeket bővebben fejtegetsem, azt kívántam előre botsájtani, hogy azért mivel a Görögök minden más nemzeteket gyakor megvetettek, a legditsősségesebb tetteikről mint közönséges dologról írtak, vagy gyakor fel se vették, mint ha más nemzet ditső tetteket nem vihetett volna végbe, egyéb a Görögök; én a Görög írók ellen, Nestor hitelességét e végre nem fejtegettem volna, (annál is inkább, hogy midőn amazok talán csak a nagy hajókat számlálták, ez a ladikokat is felvehette) a mint e folytatásban Nestor ellen a magyar dolgokról hogy masképp állott a dolog, a 2-ik és 4-ikre előadom. Tehát:

A mi illeti az első és ötödiket: látni való, hogy Thuróczy nem ellenkezik egészen Anonymussal, mert ámbár ő Thuróczy utóbb Erdélt említi, de oda Anonymus is elviszi 24-ik 25-ik 26-ik 27-ik részében. Thuróczy tudva lévő kép későbbi Anonymusnál, és a mint láttuk, ő is néha a régi dolgokat könnyen vette fel, mint tisz. Katona Critica Historiájában elegendőkép látni, itt Erdélyből egyenesen Székes Fejér várra szállítja magyarit, 2. k. 3. r. és e közt mit tettek, másokra hagyja. Éppen azért, mivel Anonymus itt különösen bővebb és vigyázóbb, jobb Thuróczinál. Nem bizonyít e'ekkép Simon de

Keza, a' ki a' Magyarokat Ungtúl Pesten által vezeti; a' kinek bizonyosságával maga a' szerző 210-ik lépjén elmondván „Simon de Keza posteaquam Marothum Svatoplugi patrem, nunciato infelici filii fato dolore evictum et Vespreonii rebus humanis exemptum narrasset, mox principio libri sequentis censet, Hungaros ab Ungoprofectos, Danubio ad Pesthum trajecto, quoddam Svatoplugi castellum vi in deditionem adegisse, Arpadum autem finitimas Albae plagas obtinuisse“ nem ezt teszik e' Ranzanus szavai, a' ki olly éjszaki földről viszi Pannoniába a' Magyarokat, a' mellytől a' neveket vették: „Hunnos et Hungaros eandem fuisse gentem, utpote Scythicam, seu maxis dicere Sarmaticam, sed Hunnos fuisse cognominatos a Duce Hunnos nomine, Hungaros vero a Sarmatica quadam regione, unde in Pannonias venerunt, quam ex Patriae suae vocabulo nominari voluerunt Hungariam“ — és ezeken kívül nem szollé így a' dolog: nem bizonyítják é a' magyar kronikák Erdélnek azon állapotját, a' mellybe Anonymus helyhezteni? nem bizonyos az? hogy Erdél legelő Szent István alatt jött a' magyar birodalom alá. Nem bizonyítja é ezt maga Thuróczy 2. k, 5. r. „tandem cum Gyula hungaris, in Pannonia habitantibus, infestus esset et multipliciter molestus, per Sanctum Stephanum Regem in Pannoniam est deductus; non tamen iste Gyula Capitaneus, sed ab illo tertius“ a' hol pedig a' Magyarok vezére volt az

elfoglaláskor nem vette é mindjárt a' maga birodalma alá? nem valja é ugyan ott 'Thuróczy', hogy Gyula találta Erdélt? tsak hogy a' régiek metaphoráját tulajdon értelembbe vette: — „eratque iste Gyula Dux magnus et potens, qui civitatem magnam in Erdélem in venatione sua invenerat, quae jam pridem a Romanis exstructa fuerat“ Nagy várast vadászaton találni egy hires hadi Vezérnek, halhatatlan dolog, ha tsak a' vadászat alatt a' támadást (mint Nemrothrúl értik a' szent irás szavait „et erat robustus venator“ scilicet hominum) a' váras alatt a' tartományt, vagy e' tartomány fővárasának, melly Zarmisnak hivattatott, a' maga nevére való ált nevezését, mint Bizarrus Péter is (de bello pannonico) inkább hiszi, nem értjük.

Végtére mivel Erdél, Dácia neve alatt is jön, és Ptolomeus Dáciának határúl teszi a' Tiszát; még az is lehet, hogy nem a' helyben, hanem tsak a' nevezetben van a' külömbség. Errül, hogy tsak szót veszteni is kár. később majd mégmeglátjuk. A' mái dolgokról, ma irjanak az Irók, még is külömbözni fognak; melly gyengeség tehát a' régi dolgokról a' hajszál hasogatás.

Porphirogenitárúl már föntebb szöλλotünk; ide alkalmaztatva különösség az: hogy Porphirogenita *nem tudásával* is akar bizonyítani, de ki nem látja: hogy nem szorgalmatos író, a' ki nem ír? ki nem tudja? hogy nem bizonyít semmit, a' ki nem tud;

— ha pedig a' Görög Salmuces Árpád attya, az Almus, így hogy vakmerően ótsárolja Sklenár Anonymot, szembetünő. Hogy pedig Porphirogenita vezetné be más uton a' Magyarokat, nem látni, honnént mondhatja; mert az onnan hazurúl, haza küldi őket, merre? azta' Magyarok dolgának gondolván, azon ő nem törekedett — „itaque reversi turci regionem suam desertam vastatamque invenientes, in ea terra, quam ad hodiernum usque incolunt, sedes prosuere“ (195 lapján) merre mentek oda, látni való itt arrúl szó sints.

A' mi illeti a' 2-kat és 4-iket t, i. a' Russokkal való háborút: ha tudjuk, hogy a' Magyarok se szénát se zabot nem vittek magokkal, — az okot az eszközlésétül nem lehet megfosztani, — ha senki se írná is, tudnunk kell, a' józan ész sugallása szerént kell tudnunk; hogy mihelyt Kiöv mellett, Nestor szerént is, voltak a' Magyarok, hatalommal és erővel jöttek oda; hogy pedig pompásan éltek, hogy sokat elköltöttek; és ha mindjárt ezt had nélkül a' Magyarok eleibe vitték is a' nemzetek, a' mellyeken ált mentek a' Magyarok, hogy ez még sem volt keresztény alamizsnálkodás, hanem szolgálat; melly ismét meghódulásnak, melly ismét előre kelt erő tapasztalásnak a' jele.

A' mi pedig azt a' kérdést illeti, hogy megverhették é a' Magyarok az azon időben Nestor szerént olly hatalmas russokat; erre elég azt felelni: hogy a' hatalom nem min-

dég menti meg az embert a' szerencsétlenségtől; hogy a' szerentse forgandó, és ezen éppen semmit nem lehet építeni. Hogy ha a' Russoktól féltek volna a' Magyarok, földjökre nem ütöttek volna, és ha a' russok erősebbek lettek volna a' Magyaroknál, ezek rajtok által nem jöhettek volna; hogy pedig Nestor szerént is ott lévén, által jöttek, bizonyította a' következés: az itt létek; a' mi ellen minden szóbeli kifogás hazatalan és fölösleg valóság. Ha 17. 20. esztendővel később írt volna tisztelendő Szklenár vagy Darius és N, Sándorra vissza emlékezett volna, a' hadi szerentsét hátra nem vetette volna.

Végtére hibázik közönségesen tisz. Szklenár. midőn azt állítja, hogy a' ki bővebben ír, az mással ellenkezik, mint itt, hogy Thuróczy madarkáitól nem ijesztette meg Magyarait Anonymus, vagy hogy éhen nem vitte őket mint Nestor, hogy ezekkel ellenkezik. Csak akkor van ellenkezés, ha ugyan azon egy dolgot világosan és nyilván egyik állítja a' másik tagadja; de a' fel hordott esetekben még a' világos ellenmondás se kisebbítene Anonymus hitelességét, mivel a' természetes igazság a' részén áll.

Ezen kifogásai sorában nem keveset épített gunyolva még tisz. Szklenár azon, hogy Anonymus a' Magyarok dolgában a' Sz. lélekről beszélt.

Hogy az Isteni gondviselést, mely minden időkre, minden teremtésre kiterjed ekképp tagadja, ez gyalázat ezen bölts papi szerző-

nek „tekintsétek az égi madarakat, mert nem vetnek sem aratnak, és a' ti mennyei Atyátok táplálja azokat Math. VI. 26. — mondom pedig néktek, hogy sokan jönnek napkelet-ről és napnyugotrúl, és letelepednek Ábráhámmal és Izsákkal“ Math. VIII. 11, — hát ez nem szóllott a' Magyarokrúl is, a' Török valóban ezen Ábráhámmal még nem telepedett le, és ha az Isteni godviselés nemzettünket ide nem hozta volna, fél holdját már a' Szent Genoveva templomán is fitogtatta volna.

Az ötödik czikkelyében Anonymus előadását fordítva veszi fel. Erre felelet se szükséges, az olvasót Anonymus 8. 9. 10-ik részére, és tisz. Katonához utasítom.

A' hatodik czikkelyében mondja (1) hogy Anonymus Gallicia és Lodomeriáról beszélt, mellyek később támadtak. (2) hogy Russiának Rurik első vezére idejéő, 971-dik esztendeig csak egy vezére volt, hogy ezen időben Svatoslav három részre, Vladimir 12-őre osztotta, a' mellykor támadtak a' Susdaliai, a' Lodomeriai, és bizonyosan a' Halitziai vevérségek is, (3) hogy vesztő érdemel Anonymus azért: hogy az adót márkában fizetteti; melly neme a' pénznek legelő 1080-ikban Frantzia országban II-dik Fülöp alatt veretett, (4) de még legjobban megörül (156-ik lap.) annak, hogy Anonymus a' Magyaroknak ajándékozott tevékről szóll: a' mit azért

lehetetlennek állított, hogy a' lovakat vissza (talán Erdélybe?) ijesztették volna.

A' mi illeti a' két elsőt: a' nevek Anonymus ellen nem tesznek, mert ez a' Russok vezérét nem nevezi, hogy pedig még akkor nem volt légyen Lodomeria és Gallicia, még az most sem bizonyos; és nem lehetne é, ha ugy volna is, Bysantiumról Constantino-
polis név alatt szólni; a' sints Anonymus ellen, hogy Oleg 881-ik esztendőben ment Kio-
vba lakni; mert így minden esetre a' Magyarok áltmenetelekor már ott volt, megve-
rettetthetett, adót fizethetett, és fiát zálog-
ba adhatta. De minden esetre a' sem áll:
hogy csak a' Magyarok kijö-
vetele után szapo-
rodtak volna a' Moszka Herczegek; ezek már
ez előtt is többen voltak — „Moscorum im-
perii in haec etiam tempora ponuntur initia.
Ruricus, cum ex Vagriis, ubi Lubecae, cum Si-
nao et Trubone fratribus svasu Gothomislii
Novogradensis civis a moschis dissidentibus
evocatus, Novogradensem Principatum adeptus,
sedem suam in Lagoda posuit, Sinao in
Lacu albo Bialesierensi consedente, Trubone
vero Principatum Pleskoviensem et Aborien-
sem erigente“ — írja Polyhistor, Cromer,
Lengyel Hístróriája után 861 esztendőre a'
Russokról.

A' harmadikra csak hamar seküdjön le
maga a' vesző alá tisz. Szklenár: ex ore tuo
te judico, mert már a' fizetés font akár mi
nemében, jele az igaz régiségnek, így El-

matzén szerint Rasjid Saracenus († 808) Doctora Asiában a' szent földön esztendőnként ezer Staterrel fizettetett; melly font. „unde et Philippeos et Daricos et Alexandreos Stateras passim legimus“ — Calep. Mert bizonyos és maga is a' jegyzéseiben megvalja, hogy Russiában leg öregebb pénz neme a' „Griven“ melly a' régi számolás szerint, bizonyos mérték. Ezt Anonymus deákul Markának nevezi, melly szinte mérték; és ámbár Sklenár tagadja is ezen fordítás helyességét, hogy Griven nem Marka, hanem Mina; de 155-ik lapján a' maga tanúja vallja, hogy ezen Griven Marka; haszontalan akar itt Szent Lukás Evangeliumával vitézkedni, mert ez Russus historiát nem irt, mert ennek Mináját németben Pfundratóthban Grivenre, nem a' böltsek Ptolomaeus Philadelphus alatt fordították. és a' ki fordította, azt bizonynyosan a' számvevői hivatal alá nem készítette. De tegyük, hogy Griven Mina, Mina Mna, de a' Mina libra is, — „accipe praeterea parvo, quam nomine Graji Mnam vocitant, *nostrique Minam dixere priores*, Centum hae sunt Drachmae, quod si modo demseris illis quator, efficies *hanc nostram denique libram*“ Fannices apud Priscianum in Calep. De a' Marca része a' librának, és jött libra nummulata nevezet alatt, nyomván a' Romai librának $\frac{2}{3}$ részét (Bes) az az 16 latot (Calep Kirch) tehát ugyan tsak „ex ore tuo te judico“ Lucae 19. 22. (a' Lubeki Mark tesz 9. garast 4. pénzt. Hübner.)

A' 4-ik olly nevetséges, hogy kár volna vele az időt veszteni. Nem lehetett é a' tevéket ugy haszonra fordítani, hogy a' Lovakhoz közel se estek? — Vagy, mért nem hajtották ki a' Morvák ditső eleinket tevékkel? ha olly foganatos szagúak.

A' 7-ik czikkelyében azt állítja, (1) hogy Anonymus minden Görög Russus és Német Irók ellen szól, midőn a' Magyarokat a' Bereghí környékre szállítja, (2) hogy még most is vannak a' Sereth, a' Pruth, Husch, Galacz, az Ister a' fekete tenger mellett és Bessarábiában Magyarok a' kik mutatják a' Magyarok onnan való Származását.

Az utólsóra megengedem az elő állítást, (mert a' megvertt Hunnusok és Avarok töredékei e' felé is meg huzták magokat) de tagadom a' következtetést, mert ha a' Magyarokat mindehonnán kellene származtatni, a' hol találhattnak, majd igazán hatvanfelé menének mint Pestrül a' Török előtt *)

A' mi az elsőt illeti, nem igaz, hogy minden Irók ellen ír Anonym, midőn a' Magyarokat a' Bereghí Környékre hozza, mert már föllyebb láttuk, hogy Ranzánus és Keza is in-

---

*) Pestrül futván a' Török előtt a' Magyarok, a' Had-Nagy parantsolta: Hatvan felé, tudni illik, hogy a' hatváni Várba, fussanak; egy, a' ki ijedtében e' várrul megfélejtkezett, és számnak vélvén, semmi mentőbb eszközt ebben nem látott, azt felelé viszsza. De úram! most akár valahány annyifelé.

nént vezeti Pestnek a' Magyarokat; láttuk, hogy se Thuróczival se Porphirogenitával nem ellenkezik; de mi több, egynesen az Irók szerint ir. — „*In Germania Sventiboldus Sclavorum Dux in Moravia regno Bohemiae donatus, et contra Hungaros adjutus, fide, quam Arnulpho dederat, fracta, eo contra Normannos occupato, ditiones Imperii invasit. Excitati sunt contra eum Hungari; sed qui Slavos quidem ita domuerunt, ut turbulentus eorum Dux, regno spreto, ad eremitas se conferret. Interim perspecta illarum Regionum commoditate (concessa quippe eis ad Tibiscum fluvium loca) Polyhistor ad Annum 895 — et primo quidem Pannoniorum et Avarum solitudines pererrantes venatu et piscatione victum quotidianum quaeritabant, deinde Carantanorum Marahensium ac Bulgarorum fines crebris impulsione infestationibus irrumpunt;*“ Regino a' 889-ik esztendőre. Vizsgáljuk meg ezt, a' mint van magában; természetes az: hogy a' honnént jöttek, oda nem ütöttek vissza, a' melly országokra pedig ütöttek, a' volt Karinthia, Bolgár ország és Morva: dél, kelet és nyugot; é szerint is tehát éjszak, az az: Ung, és tizza tája, a' hol meg telepedtek, és az émlétt országokra ütöttek. — De már erre mit mond az Anonymus, clarissimus ellensége? mints é a' tizza a' Bereghi környéken?

Azt, a' mit az Aquileai kronika után állit 201 lapján, hogy a' Magyarok Serviából

ntöttek be a' Szávai morvába, ez Katona szerint is akkor történt, midőn (Anon. 42, 43 részében) a' Bolgarokat a' Dunán túl megvervén, és ezekkel békességet kötven, onnét a' Ráitz földre és a' tengeri részekre fordultak; azért az akár az utjokra akár a' földre nézve, a' mellyen itt legelő megtelepedtek semmi kifogás.

De hogy az ő sok rendű rendit ne legyünk kénytelenek követni, a' munkát rövidítsük, és még is végképpen megmutassuk, hogy mind a' népekre, mind az országokra nézve Anonymus előadásaival megegyeznek az Irók, lássuk egy kevéssé a' föld urai változásai' történetét.

Nagy Károl allatt ujra feltámadván a' nyugoti romai Birodalom, minekutánna a' határok miatt Nicephorussal, a' keleti romai Birodalom Császárával, békességet kötött, *Károl fiának Pammoniát*, Pipinusnak Olasz országot, Lajosnak Aquitániát adta, 806 a' végeken lévő és általa el nem nyomott Nemzetek ellen erősegeket épített, többi közt a' *Csehek ellen Dresdát* (Polyh. szerint Consti. Imp. Regino, Adelini Ann.). Halálakor Eginhard szerint a' birodalmához tartozott *mind a' két Pannonia*, és a' Duna tulsó partján Dacia, Istria, Liburnia.

A' keleti Birodalomra nézve Nicephorus, Károllal így egyezett meg — „ut in Italia quantum a Neapoli et Sipunte versus Alpes sursum id francici, quantum deorsum versus

magnam Graeciam et Siciliam id Graeci juris esset; Veneti vero ceu medii neutris addicti essent (ugyan ott misc. 1, 24. Siegebert, Gembl. Zonaras).

Regino és Aeneas Sylvius után 805 - ik esztendő tájára a' Csehekről írja Polyh.: „Bohemi Duce Lechone Hunnos (Hunno - Avarres) sedibus suis pepulere.“ 819 esztendő tájára olvassuk, hogy *alsó Pannoniának* Lajos volt az Ura. 828 esztendőre „Baldravo, Duci Forojuliensi, quod Pannonico limite negligenter custodito *Bulgaros* orientalem Dalmatiam impune vastare sivisset, ereptus Styriae et *Charinthiae* Ducatus *Germaniae* que annexus. *Dalmatia* vero in quatuor praefecturas abiit (Polyh.). Hogy 856 a' *Csehek* Lajos Német Királynak feladták magokat, a' *Slavusok* 860 elszakadtak tőle. Ismét 861 Carolomannus, quod *fines et littora Pannonii limitis* et Carnioliae ejectis patris praefectis praesidiis firmasset, 's a' t. ismét 864 „petiti *Sclavi* et Rex eorum *ultra Danubium Rastix* obsides dare coactus. 869 a' Tótok verik Bavariát, ugyan azon esztendőben: *Zventiboldus Rastix unokája* Carolomannusnak megadja magát. (ime de mesze süsörgött Constantinoplistul a' Morva tűz) Polyhist.) de mivel hadat készíteni taltáltatott bezárattatott. Onnan kezesség mellett kibocsájtattván Carolomannus hadát eltörlötte, a' vezérét, elfogta, és a' kezesség vissza adására kényszerítette. Ismét verte Bavariát, midőn La-

jos a' Csehekkal verekedne. 874 .Svendiboldus megadván magát , és adót igérvén a' kegyelembe bevétetett (ugyan ott) , 876 meghalván Lajos a' Német Király, Carolomannus fiának Baváriát, Austriát, Karintheiát, *Bohemiát és Moráviát* hagyta (ugyan ott).

886 esztendő tájára írja Polyh. Curopalates után: „Circa haec tempora nationes Scythicae finibus suis egressae provincias eas indulgente I. Constantinopolitano occuparunt, quae ab ipsorum nomine Croatia et Servia, ut Incolae Crovatae seu Croatae et Servii appellantur.

Ismét azon estendőhöz a' Tót dolgokról: „*Svendiboldus Moravorum Dux* Bavariam etc. et Austriam atrociter afflixit, *advenienti Carolo Caesari Jurementum fidelitatis deposuit.*

888. „In eo Simeon Rex in Macedoniam impetum fecit, et Duces Leonis vicit, Leo vicissim *Hungaros et Turcas* (íme a' Görögöknél más is Turcus, ezek lesznek bizonynyára, a' kikerül 886-ra ír Curopalates) iis immisit, qui *Bulgaros* ita fregere, ut pacem petere cogerentur, quia simulate; ideo recedentibus Hungaris ea delusus Leo, ex improviso magnam ab iis cladem accepit, sed paulo-post ita eos oppugnavit, ut deserto Constantinopolitano Patriarcha Pontificem Romanum pro capite agnoscerent“ (ugyan ott Zonaras is Cedrenus után).

Arnulphus Császársága felül ezeket olvasuk: „Cum Arnulphus Carolomanni Germa-

nici e nobili pellice filius sufficeretur (Carolo crasso) tres praecipuae Romani Imperii provinciae Italia, Gallia et *Germania* tam miserabiliter direptae sunt, ut Caroli crassi regnum in plurimas partes laceraretur. Italiam sibi vendicabant Duces illi, quos Crassus nuper ibi creaverat, de Gallia Burgundiam Rudolphus quidam, Provinciam Ludovicus Bossonis Filius, Aquitaniam Otto Pro-Rex sub regio titulo ad se recipiebat. *Germaniam* ab ortu Sclavi, ab occasu Normanni occupabant. Arnulpho ergo cum istis, ut suis locis dicemus, fuit negotium (Polyh.).

A' Bolgárokra nézve tisz. Szklenár ellen élek még a' maga szavaival 1-ső könyve, 1-ső r. 2-ik §-ben, a' hol így szól „cum vero, Constantino Pogonato († 685) clavum Imperii Orientalis moderante, *Bulgari superato Danubio omnem eorum viciniam* ferro flammae foedum in modum devastassent, ipsas quoque *Slavinorum illic degentium tribus perfacile suae subdiderunt potestati*“ hogy ezt jól értsük, tudnunk kell, hogy a' Dunának két neve volt Duna és Ister; és ugyan Ister a' mostani Török Birodalomban, onnént fel Duna. — „Alio nomine Danubius dicitur, praesertim a fonte usque ad Cataractas, quae sunt in montibus Daciae non procul a Tauro (Tauruno, Bolgár Fehér Vár, Bje-li Hrad, most Belegrád) oppido, nam inde deinceps Istri nomen assummit“ (Calep. az Ister név után). Innént tehát kitettzik, hogy a'

Bolgárok a' Duna jobb partján Dacián innént ; a' Görögökre nézve , a' kik után ő , Szklenár, ir , túl a' Dunán ; tehát Belgrádtul ide feleső részeket foglalták el ; és ha mindjárt nem tették is ide ált az ugy nevezett Bulgáriát, mint Anonymusra kenyi tisz. Sklenár, de ugyan birták Bolgárok, mint Anonymus írja, e' földet , és ezután hol Bolgárok hol tótok névezttetek, a' mint azt más Irók is bizonyítják: mert láttuk, hogy Constantinus Pogonatus alatt a' Bolgárok a' Dunán ált jöven, a' Tótokat meghódították. — Nestor után írja tisz. Szklenár 6-ik lapján : Hogy a' Bolgárok közt lakó Tótok voltak Svatopolk (a' ki Zventibold) alatt. — „Slavos, qui sacris christianis initiati, ad Danubium inter Bulgaros degebant, sub principibus Ratislav (Rostris) Svetopoluco etc.“ — Ranzanus pedig, a' kit maga ismét vesz bizonyágul, azt írja : hogy azon Népek hívták meg Zventibold vagy Svatoplugot vezérjeknek, a' kik ott laktak, a' hol a' régi Avarok. A' Magyarok pedig oda jöttek, a' hol az Avarok voltak: tehát a' Tótokat ott birták a' Duna és tizza közt a' Bólgárok, hová ismét ki jöttek a' Magyarok ; tsak az előbbeniekhez lássuk bővebben Ranzánust. — „Non propterea tamen adeo absumta desertaque Pannonia fuit, ut inculta prorsus relinqueretur, fuerunt enim ex illarum copiarum reliquiis, quos taeduit exercitii militiae diuturnioris, qui neque Scythiam cum Csaba, neque Germaniam cum Adalario petivere, perstiterunt igitur in Pa-

tria, quam non ignorabant abundare copia complurium optimarum rerum, quae sunt usui humanae vitae necessaria, cum indigenis foeminis conjungere connubia, e quibus suscepti liberi brevi coaluere, dederunt operam, ut agri diligenti cura colerentur: cum finitimis fuere eis benigna commercia; juncta praeterea, quae inter vicinos esse solet, amicitia; accessit, quod progressu postea temporum multi ex utraque Maesia et Dacia atque magna Germania, exque propinguis aliis aliquot populis (ez a' hely téhát volt Maesia, Dacia és Németh ország közt) „soli feracitate adducti, ad eandem regionem habitandi illic animo paulatim convenerunt delegeruntque sibi, prout fuit cuique placitum, loca habitatu idonea. Caeterum cum nemo dominatum apud ipsos teneret, perditae sine legibus, (ezt nem lehet a' tulajdon Pannoniárul, a' mellynek mindég volt ura, és Svatoplug idejében mint láttuk, a' nyugoti romai Birodalom, hanem azon földet, melly volt a' Duna bal partján (Dacia most Moldavia, Valachia, Erdély 's egy része Magyar országnak), Maesia (most Servia és Bulgaria), és Németh ország (melly a' Duna jobb partján egész a' Dráváig ment) közt, a' mellyet, mint látni való, a' Frantzia Elinius e' név alá „Pannoniae“ huzott, mivel bizonyos tulajdon neve nem volt, hanem már ekkor hol Solitudines Pannoniae, hol Avaria, hol Mysia nevezet alatt jött) „pro suo quisque arbitrio vitam transegerunt. Cumque mire ubi-

que per omnem longe lateque regionem populi multiplicarentur, nec sine moderatore possent honeste justeque vivere, omnium consensu praeficiunt sibi virum quendam natione Sarmatham, *Svatepolugum* nomine, qui apud eos habebatur singulari praeditus prudentia, eratque genere clarissimus, Maroth Patri ejus fuit nomen, qui et ipse imprimis prudens et consilio, belligerendique peritia magnus adeo erat, ut suorum temporum mortales omnes superaret. Eo itaque principatum tenente Hungarorum exercitus, de quo mentio facta est, Pannonias ingressus est; quibus cum incolae Duce Svatepolugo armis occurrissent, comissa atrocissima pugna est haud procul a ponte Bomo, id enim est loco nomen, Hungari victoriam adepti sunt, atque ita in Pannoniis Sarmatarum seu Scytharum Natio *de-nuo* rerum potita est“ (Mivel errül az ütközetrül Anonymus Nyitránál ír, midőn Arnulph is Regino szerént segitette a Tótokat, úgy vélem, hogy oda tartozik a Vág tájékára, a' hol több nagy hidak vannak, 's akkor is kellett lenniük, mivel Sempte, Galgócz, Trenchin (Anon. 37), várak már ekkor is fenn állottak, és közlés nélkül nem lehettek, a' hol a' Pons Bomo is (talán „Pons Bohemorum“ Csehid, a' mit a' sok „Csehi“ örökösíteni láttatik) lehetett.

Ezekbül látjuk, melly zavaródásban let-
tenek légyen a' Magyarok kijövetelekor ezen

részek; nyugott felül a' Sclavusok pusztították a' földet, keletfelé a' Bulgárusok uralkodtak. Mennyire? az erőszakos elfoglalás természet szerint, a' mennyire kívül kitelt. Anonymus Morva felé a' Garamot találta határu, És hogy jól ír Anonymus, midőn e' földön Magyarival Tótokat és Bolgárokat — (a' kik' Herczegére nézve méltó arra figyelmetessé tenni az olyásokat, hogy Anonymus nem úgy mint tisz. Szklenár rá kenyi Öreg. Átyját, hanem Nagy-Átyját, (cap. 12. 38) azt is a' leány azon említi) — találta, a' Népekkel a' Magyarokat mint e' zavarodástul meg mentő urokat fogadtatja. Hát Loborci vagy Luborci Dózsa, melyről 13-ik részében ír, lévén a' Magyar Dunán innen való részen Luborecs, Lubortse, Libertse helyek, régi Dósa familiák, nem bizonsága, hogy Anonymus tudós jó és hív Író volt? Nem látjuk é az előbb elő hozattakból, hogy Arnulph nem a' Szklenár, hanem Anonymus Morva Tótjainak, Sventiboldnak, a' Magyarok ellen, a' kik a' Tisza tájékán laktak, segítséget küldöt, mint Anonymus Nyitránál említi. — Ez ellen nem tesz semmit Arnulph követjei félelme Zventibold miatt, midőn a' Bolgárok földére küldetvén, hogy Zventibaldot elkerüljék (20-ik lapján) a' déli részekben mentek a' Száva felé, holott egyenes utjuk lett volna Pannonián; hanem inkább azt mutatja, hogy Száva vize érte az akkori tulajdon Bolgár országot — „Savae fluminis navigio in Bulgariam perducti“ te-

hát Bolgár Fejérvárba! mint Anonymus írja inkább azt mutatja, hogy balról volt Zventibold és pedig úgy, hogy a' Száva vizén már az ő félelme nélkül lehettek, tehát mesze fel balról, ott a' hol Anonymus és Salagius állítják; mert ha egész Pannoniát birták volna a' Morvák, mi bátorságok lett volna e' félénk követeknek a' száva vizén, a' hová ért Pannonia, de még sokak által a' száván is ált vitétik. Még egyszer kérdem: *mi bátorsága lett volna a' Száván e' félénk követeknek, ha szávai lett volna Zventibáld Morvája?* —

Ez tehát a' mit maga részére vett tisz. Szklenár, éppen ellenkezőt bizonyít, azt tudni illik: hogy Száva körül Zventiboldnak semmije se volt.

De nints is másképp, mert Pray szerént, Arnulph parantsoló levele után, kitettzik; hogy Arnulph Pannoniát egész a' Drávaig birta; azért írják a' fuldai krónikák a' 895 esztend. — „Imperator Pannoniam cum urbe Paludarum tuendam Braslavoni, Duci suo in id tempus commendavit“ — Ezen Braslav maga birta a' Romai Birodalom fölsége alatt, mint Hermannus Contractus írja, a' Dráva és Száva közit. — „Braslavonem qui inter Dravum et Savam fluvios Pannoniae praefuit, nihilominus se tradentem accepit“ — tehát mit bírt Zventibóld törvényesen Pannoniában? látjuk hogy semmit sem.

Minekutánna tehát a' szávai Pannoniát Braslov birta, a' ki Morva volt, a' mostani

valóságos akkor lejjebbterjedő Morvából oda kiszálván népeivel — „Quia vero Privinam, (ennek fia Heziló, ezé a' Braslav) Moravum fuisse Nitriaeque habitasse constat“ (Katona) innént jött ugyan azon bõlts Katona szerint is a' szávai morva nevezett; a' mellynek tehát a' valóságos Morvával semmi köze, még akkor sints semmi köze, ha némelly gondatlan, messze való Írók, a' hallomásból, ezt a' valóságos Morvával felváltották, és Zventibold Morvai Herczegre ált irták volna, mert minden esetre soha Zventibold törvényes birodalma közé nem tartozott.

De a' Moravus nevezetet se kell mindég nemzetre, hanem néha nyelvre is tótra, melly e' földön elég régen volt, érteni, a' mint ismét moravus helyett igen gyakor tót említetik. Nem volt tehát a' Morva ország is mindenhol, a' hol Tót, Vindek, vagy Morvák voltak.

Ide ismét magát veszem bizonságúl, mert 110-ik lapján maga adja elő a' Fuldai történetek után, hogy Rastix vagy Zventibold országa „ad confluentem Moravae et Danubii“ Divénnél a' mostani Morvába volt. — Mert 31-ik lapján írja, hogy az ő Morvája volt „finitimum noricis“. Noricum volt majd felső Austria és egy része Baváriának (Calep. etc.) tehát hogy lett volna Noricum végein, ha a' mostani helyén nem lett volna Morva, jól értvén: hogy eyvel nem azt akarom állítani, hogy lejjebb nem terjedett; mi több; igen is

hiszem, hogy a' nyughatattlan Zventibold gyakorta vervén Austriát és Baváriát, — Pan-
noniát is (akár Ranzánus szerént meg hiva,
akár önként erőszakkal ideig oráig bátorta-
lanná tette, á' mint ezt fent említett követek
félelme is bizonyítja, de talán 128-dik lap-
ján azt mondja tisztelendő Sklenár — „mihi
quidem semper diversa visa sunt haec duo:
populari terram, et suae ditioni subicere“ —
hol kell nagyobb bizonyság, mint a' Bavariai
Püspökök azon időbeli levele a' Romai Pápá-
hoz, arról, hogy Panonnia nem a' Morváké
volt. — „Ipsi (Moravi) Hungarorum non mo-
dicam multitudinem ad se sumpserunt et
more eorum capita suorum Pseudo Christi-
anorum penitus detonderunt, et super nos
Christianos immiserunt, atque ipsi superve-
nerunt, ac alios captivos duxerunt, alios occi-
derunt, alios ferinarum carcerum fame et siti
perdiderunt, innumeros vero exilio deputa-
verunt, et nobiles viros ac honestas mulieres
ad servitium redegerunt, Ecclesias Dei in-
cenderunt, et omnia aedificia Dei deleverunt,
ita: *ut in tota Panmonia nostra maxima
Provincia tantum una non appareat Ecclesia.*“

Hogy a' Morvákat, a' kik a' Csehekkal
határosok lejjebb tolhassa, mint már itt a'
43-dik lapon láttuk, Cseh országot igen erő-
szakosan, Eginhárd után Nyitrába tesziezen
tiszt, Szerző, de kétséget se szenved, hogy
Eginhárdnak ezen helyéből: — „alias vero
copias per Boemos via, qua venerant, rever-

ti praecepit, sic Saxones per Boemanos, ut jussum erat, Domum regressi sunt“ — ha mindjárt ezen szászok már Nyitrában lettek volna is, még sem fogja senki ő véle (107-ik lapján) Cseh országot Nyitrában keresni. Mert így Bátor ország Győr Vármegyébe volna e szerint „Cumque Rex cum eo, quem ducebat exercitu ad Arabonis fluenta venisset, transmisso eodem fluvio per rippam ejus usque ad locum, quo is Danubio miscetur, accessit, ibique stativis per aliquot dies habitis per *Bojoariam reverti* statuit“ és nem tsak Nyitriából, de Morvából, de Austriából is haza, leg egyenesebb utjok ván Cseh országon ált a' Szászoknak.

És ezek legyenek most elegendők, a' ki többet kíván, latogassa meg, a' történeteket kalauzúl vévén, Szklenár Morváját, ugy reménylem önként oda jut, a' mit én is hiszek.

A' mi azt illeti, hogy Erdélyt nem lakták Valachusok, ezt tisz. Szklenár 2-ik könyve 3-ik részében bátrabban állítja mint 172 'sa't. lapján meg mutatja; mert.

Decebalus háboruit a' Romaikkal a' tanú-lók is tudják, hogy ez a' Geták és Dácusok ura volt, az is olly bizonyos, mint hogy önként bele halván Dcebalus, ezen nemzetek a' Romai iga alá jutottak; a' hová, Roma Legiojit szállítván, azon nemnek, melly magát Romani, a' Tót földnép pedig Velachnak (annyi mint Italus, Olasz, Oláh) hívta, ere-

detet adtak. Már ezután lakta Dáciát akármelly nemzet vélek és alattok, ennek a' birtokával tsak a' Romaniak diszesítették. Ha tehát a' Valachus név az íróknál később váltotta is fel a' Dacust vagy Romanit, elég az, hogy evvel egy, és azontúl minden időben egy nemzetet jelentett. Hogy ezek igazak több tanuk és emlékirások közül tsak ezt hozom elő „Imp. Caes. M. Antonio Gordiano pio felici Aug. Pontif. Max. Trib. pot. II. Cos. PP. Colonia Ulpia Traj. Aug. Dacic. Sarmis metrop. dicatissima numini majestatique ejus (in scrip. Reg. Hung. vet.)

Ezek olly bizonyossak, hogy tisz. Sklenár maga is önként megvalja, tsak azt adván hozzá: hogy Dáciát elvesztvén a' Romaiak, a' hadaikat és nemzetjeket onnént Aurelianus kihuzta, és Maesiaba szállította; azt akárván evvel behozni: hogy e' tettel, Dácia minden Romani lakosítúl megfozlatott. És mivel ezt a' végre még maga se tartja elegendőnek lenni, azt teszi még hozzá: hogy Dáciát még ezután is ostromolták Gothusok, Hunnusok, Gepidák, Sarmaták, Morvai Avarok — (mi ez? ezt még soha se hallottam) hogy lehetett volna, hogy ezek minden nemzeteket kipusztítván tsak a' Valachust hagyták meg?

De erre könnyü a' felelet; mert Trajanustúl, a' ki Decebalust megverte, és Dáciát Romai tartománnyá tévén, olaszokkal (Vlach seu Valachi) az az Romániakkal, megszállította, Aurelianusig, elfolyt kevés héjján két

száz esztendő. Eddig a' Romániak az előbbi lakosokkal úgy egybe forrtak, hogy az egész csak egy Romani nemzetté vált. Aurelianus idejében tehát, kihuzatván Dáciából a' Római legiók, már ezek nem azok voltak, a' kiket Trajanus oda szállított, mert azoknak már csak a' hamva lehetett ekkor, hanem új Római Legiók; a' „Provinciales“ nevezet alatt se lehet a' föld népét érteni, hanem legfölyebb azon Rómaiakat, a' kik semmineműkép a' földhöz nem köttetvén, kereskedés tisztség és más hasonló tekintetekből ott tartozkodtak, mint ebben már America elég példát nyújtott, és így a' Trajanus Legiój' ivadékja, ugyan csak ott maradt, úgy, hogy akárminémű ostromlók járták is ezután Dáciát, a' meddig csak valamelly lakost meghagytak, ez mindég Románi az az Valachus ivadék lehetett. — Ezekről haszontalan a' szóbeli idegen mesze lévő írókból vett vetekedés; mert ezt bizonyítják magok azok a' Trajánustól fogva ott lévő Valachusok, a' kik magokat, (ámbar a' többi nemzetekkel való öszve keveredés miatt már megrontva) most is Romaniaknak nevezik.

Ez a' magából a' dologból vett bizonyosság külömben is áll Erdélyre nézve, mert ámbár Erdélyt Magyarok Székelyek és Szászok bírják, de lakta ezt még a' 16-ik században is annyi Valachus, hogy Verantius Antal szerint ezekhez könnyen akár mellyiket hasonlította. A' Magyarok, Székelyek, a' Szászok tudják honnéd valók, a' régi lakosi Erdélynek tehát

ugyan azon Valachusok. A' mellyeket ha mingyárt leg előnevez is e' tót néven Anonymus, ebben éppen nem hibázott; ellenben azt bizonyította, hogy értelmesebb író a' többinél, a' kik erre még több mint fél századdal később jöttek.

A' Kroátákra nézve való kétségei (kár hogy ezeket Porphirogenita után Barsba és Nyitrába nem tette 105 lap.) még gyengyébb kétségen álnak, azért evvel az olvasókat terhelni sem akarom. Ez olyan mint az a' kérdése „unde constat aut Attilam eo terrarum (Nyitra tájékáról van a' szó) Ditiones suas protendisse, aut Bohemorum nomen jam tum fama valuisse“ (180-ik lapján) vagy (128-dik lapján.) Hogy Attila „concessu“ a' Romaiak engedelmeivel uralkodott; ellenben Zventibold a' Romai Császárt Cseh ország kiadására kényszerítette (115 lap.)

A' mi azon környülállást illeti, mellyet Szklenár nem győz eleget emlegetni: hogy a' Magyarok, ezek a' vitéz Magyarok, a' kik tulajdon szavai szerint (161 lap) „omnem Europam citius, quam cujusquam passibus peragrari potuisset, victoriis lustrasse omnium gentium annales testantur“ a' paczinaciták által nyomban követtetvén „ut ubique hungaris Pacinacitas tergo incubuisse et armis obmotis sedes pristinas eripuisse“ (sa't. 190. 191. lapján) mindég verettettek: Ez se a' hadak természetével, se a' történetekkel meg nem egyez.

A' Hadak természetével nem: mert az idegen földön tökéletesen megveretett egy hadnak, egy sorsa a' meghódolás. Mivel hátul üzetettvén, elő, ha masért nem, az eledeleért erőszakoskodni kénytelenítettvén, két tűz közt van, vegyük a'hoz még azon bajt, hogy minden pereputtyostúl voltak! — legalább minden katona elösméri, hogy így tsak a' szobában lehet futva vitézkedni, és még olly ditsőségesen vitézkedni. Ezt maga is észre vette ezen szerző, a' midőn 159-ik lapján mondja: „quomodo clades a' Paczinacitis accepta cum tot triumphis e Russis relatis etc. cohaerebunt?“ — úgy é! — De mivel a' Magyarok győzedelmei egész Európára nézve tagadhatatlanúl igazak, bizonyos, hogy ezen kérdés tsak, és éppen tsak fordítva helyes.

A' történetekkel nem: mert ezek úgy mint előadatnak, vagy nem e' Magyarokat illetik, vagy a' mennyire ezekről szóllanak nem a' Paczinacitákkal, való hadakozásaiknak tanúi.

Ezt minden ember, kivevén a' ki Szklenár szerént kész akartva nem akar látni (quis non videt, qui quidem aliquid videt 199-dik lapján) ugyan azon tiszt. Szklenár tanuságai-ból álltallathatja, a' mellyeket azért itt rövideden elő adom, és ugyan:

1. A' melly nemzetet Constantinus szerént, a' Paczinácziták megverték, ez Szklenár 186 lapja szerént, már Krisztus urunk születése után 836-ik esztendőben Moldáviában lakott — „vetustissimas Hungarorum se-

des quantum priscis annalibus cognitum Moldavorum regio etc. — Jam post reparatam orbis salutem sextus et tricessimus supra octingentesimum annus volvebatur, cum primum orbi Romano sub hoc nomine innotuere.“ — Tudjuk pedig, hogy a' mi elejünk Volgan túl lévő hazájokból (mint ezt tisz. Katona critica historiájában a' VII. és VIII. szám után megmutatta :) tsak 884-ik esztendőben indultak meg, és ugyan Volgán jóval túl lévő hazájokból.

2. A' melly nemzetet Constantinus szerint a' Paczinaciták megverték; ez ő szerén-
te azon tsapás után megoszlott. „Bello autem inter Turcos et Paczinacitas exorto, Turcarum exercitus devictus fuit, atque in partes duas divisus, et earum una quidem orientem versus partem Persiae incoluit, altera vero pars occidentem versus sedes posuit *cum Beobodo suo ac Duce Lebedia*“ (pagina 188. 189.) megoszlott tehát, és fele ment keletnek, fele nyugotnak; tudjuk pedig, hogy a' mi Magyar eleink nem tsak hogy nem fogtak meg elvalás által, hanem inkább szaporodtak több nemzetek felvétele által. Itt bizonyára a' Hunnusok egykori megverettetése, és ezt követő megoszlása van a' Magyarokra kenve. Ha nem az Avarok törekedése a' Magyarokénak nézve.

3. A' mit pedig 194-ik lapján a' magyarok ellen elő hoz, ezen verekedések a' magyaroknak nem a' Paczinaciták hanem a' bolgár Simóval volt, a' hol a' Paczinaciták tsak mint segédek állottak. Nem az útt yokba volt a' Ma-

gyaroknak, hanem Ung - Vára bevétele után, már *Árpád* alatt: Ezek az előhozott szavai: „his auditis Simeon (íme a' Simó, nem a' Paczinaciták) movet adversus Turcos, illi in contrariam ripam transeuntes cum Bulgaris certamen ineunt, ipseque Simeon in fugam vertitur, vix Distrae receptus incolumis. Postquam autem iterum cum Romanorum Imperatore pacem Simeon fecisset, foedere cum Pacinacitis inito terram Turcorum, qui tunc extra fines regni sui bellum gerebant, invadens familiis eorum deletis“ (pedig hogy é sem igaz tanúnk a' dolog maga, és tisz. Szklenár is 162-ik lapján, mert az bizonyos, hogy eleink a' szaporodásokra mint Romulus, itt Aszonyokat az idegenektől soha se ragadtak) „et qui ad custodiam relictí erant, pulsí late vastavit. Itaque reversi Turci regionem suam desertam vastatamque invenientes, in ea terra, quam ad hodiernum usque diem incolunt sedes posuerunt.

Már pedig e' sem illetheti így a' Magyarokat, mert ugyan azon 194-ik lapján látni, hogy ez azon háborúnak a' következése volt, mellyet Árpád márezen mostani földön, mint Ungarus lévén, Leo Görög Császár segítségével Simó ellen indított. Ezt minden Irók bizonyítják. Thurócy írja 2-ik könyve 24-ik részében „*Hungari Bulgariam invaserunt, et ex ea thesaurum et armenta innumerabilia abduxere, castra ipsorum occupantes, et civitates eorum destruentes.*“ A' Fuldai kronikák

írják „*Avari, qui dicuntur Hungari*, — ultra Danubium peragranter, multa misera bilia perpetrare.“ Az Aquileai kronika írja „*Hungarorum gens e Servia egressa in Pannoniam, quae adjungitur finibus Ecclesiae Aquilejensis, venit.*“ — De ugyan ezek mind Hung, vagy Ung-Vára bévetele után való idők és történetek.

És azért ki nem látja, a' ki tüze által hirtelen el nem ragadtatik, hogy e' tettekkel, eleinknek az akkori lakhelyekbül való elhajtása, a' mellyeket most is birunk, a' földnek akkori keresése és elfoglalása, a' mellynek valóóságos birtokából elejink azon haboruba mentek, a' mellynek e' tsak még következése lett volna, világosan ellenkezik Porphirogenita állítása szerént, a' mennyire ez az egész akkori Magyar hazát az egész Nemzetet illetné, és nem fér meg a' Magyarok akkori lakhelyével Porphirogenita azon kifejezése — „in ea terra, quam ad hodiernum usque incolunt, sedes posuerunt“ midőn ezen eset előtt, már azon földre folyamodott Leo segítségért a' Magyarokhoz a' hol magyar országban meg telepedtek! — ezek a' tisztelendő Szklenár előhordása szavai Leo grammaticus után 194-dik lapján — „quos Imperator conspiciatus et accensus ira, Ducem nomine Sclerum ad Danubii fluminis rippas cum celocibus misit, munera Turcis oblaturum et ad arma contra Simeonem excitaturum“ tovább:

„Turcí trajecto Danubio totam Bulgariam captivam fecere“ lássuk már most Porphirogenitábul, hogy voltak a' Magyarok határi a' Bolgárok ellen, — „in hoc autem loco antiqua quaedam monumenta supersunt, inter quae pons Trajani Imperatoris et Belgrada; quae trium dierum itinere ab ipso ponte distat.“ Ismét „Confines autem Turcis sunt Orientem versus Bulgari, ubi eos Ister Fluvius, qui et Danubius dicitur, separat, 7 trionem versus Pacinacitae, ad occidentem Franci, az az : a' nyugoti Birodalom, mellyet NagyKárolyrúl nevez, ad meridiem Crobati. Ebbén pedig nem hibázott Porphirogenita, mert mint föllebb láttuk mások is e' helyet nevezik a' Magyarok első megtelepedésének — „et primo quidem Pannoniae et Avarum solitudines (e' pedig hol volt, látjuk, Aventinusbul „Avaros fugientes, qui se trade-re recusabant, ultra *flumen Tissam* submovent“) perrerantes, venatu et piscatione vitam quotidianam quaeritabant, deinde Carantanorum (előttök) Marahensium (nyugotrul) et Bulgarorum fines (keletrül) crebris impulsio-num infestationibus irrumpunt. Regino ad ann. 889“) innént önként kisül az is, hogy éjszakra jöttek be, mivel arra nem terjedtek el, melly itt tetemes környül állás.

Már most kérem az olvasókat, állítsák ezeket össze: nem azon a' földön voltak é már akkor a' Magyarok, a' mellyet itt leir Constantinus, 's mások is, midőn Leo kerésére a' Bolgárok ellen indultak, és ált menvén a'

Dunán („Turci trajecto Danubio totam Bulgariam captivam fecere“) érték Bolgár országot, és el foglalták? — ha pedig ez így van, a' mint láttuk is, e' semmiképp meg nem fér az utánna következővel — „postquam autem iterum cum Romanorum Imperatore pacem Simeon fecisset, etc. terram Turcorum etc. late vastavit, itaque reversi Turci; Regionem suam, desertam vastatamque invenientes, in ea terra, quam ad hodiernum usque incolunt, sedes posuerunt.“ — Hogy tudni illik Simó a' Patzinaciták segítségével oda hajtottak volna őket lakni, a' hol már laktak.

Hogy a' Patzinaciták nem verték a' magyarokat háromszor, mint Pray állítja, tehát annál inkább nem folyvást, mint Szklenár akarta „ut ubique Patzinacitas tergo incubuisse et armis obmotis, sedes pristinas eripuisse“ már Katona meg mutatta, tsak a' van tehát hátra, hogy Katona tanuit is öszve állítsuk, hogy megvizsgálhassuk, áll é az, a' mint ő tartja, hogy kétszer hajtották ditső eleinket a' Paczinaciták? — Katona Porphirogenita után Lebediásbul, a' hol a' Chazarokkal laktak, minden háboruikban ditsősséges részt vettek, a' Paczinacitákat is ezekkel meg verték, hajtottja ki először eleinket 891-ik esztendőben a' Paczinaciták által — „habitabant *Pacincitae ad fluvium Atel* etc. conterminos habebant *Mazaros* et sic dictos *Uz*. Ante annos vero 50 (máshol 55) qui *Uzi* nuncupantur, cum *Chazaris* conspirantes, et conjunctis

armis Paczinacitas agressi, superiores evaserunt, sedibusque illos suis expulerunt, quas ad hodiernum usque diem tenent Usi. (in Atel), Porph. C. 37, Kat. p. 116). — „At Pacinacitae, qui fuga evaserunt, circumeuntes quaerebant locum, in quo domicilium figerent, venere autem *in terram, quam nunc incolunt*, inventisque illic Turcis incolis, parato bello hos devicerunt“. Cap. 37, Kat. pag. 118. — ezt teszi Katona az első hajtásnak. — „Bello autem inter Turcas et Pacinacitas etc. exorto, Turcarum exercitus devictus fuit, atque in partes duas divisus, et earum una quidem Orientem versus partem Persidis incoluit, et hi etiam in hodiernam diem de veteri Turcarum cognomine Sabartaeasphali nuncupantur. Altera autem pars Occidentem versus sedes posuit, cum Beobodo suo ac Duce Lebedia in locis *Atelcusu nuncupatis, quae nunc Pacinacitaram gens incolit*,“ Cap. 38, Kat. p. 118. ezt tartja a' második hajtásnak 895-ik esztendőben — És ugyan e' közben azon Chazáriai Cágán, Lebediást magához hivatván, a' Magyarok Urává akarja tenni ditsősséges hadi tetteiért; de mivel se ez, se Almus, fel nem vállalják, Árpádot teszi 892-ik esztendőben; (Porph. 38, Kat. 126-ik lapon) és így már hatalmasan osztatja, elfoglalván, a' Tisza és Bodrog földet. (135 lapján.)

Elhagyván itt, a' minden ember szemébe tűnhető ezer özsze vissza fordítást, melyeket Porph. gondatlansága tett; más idők-

re más tetteit, máshol más ellen azon helyre kevervén) — elhagyván, hogy a' Paczinacitáknak a' *Mazarokkal* Porphirog. szerint is semmi bajok, csak azt teszem az elsőre, a' mit maga Katona 112., 113., 114. lapján erősít, hogy Lebediás nem Almus, nem Árpád; hanem *talán* Eleud lehet; és így bizonyos, hogy Lebediás népe nem Almusé, nem Árpádé. Tehát nem eleink közönségesen. És ha nem Almus, nem Árpád, akkor az alatta lévő Előd sem; és ha é volt volna is: innént józan észszel nem lehet következtetni: az egész Magyar Nemzet hajtását. A' mi illeti a' *másikat*: Atelcusubul; lássuk melly hely ez, ugyan azon Katona tanujából Porphirogenitából: — „*Locus autem, quem primitus Turcae occupabant, a fluvio interlabente nominatur Etel et Cusu, in quo nunc Pacinacitae commorantur, a quibus sane pulsi Turcae, et fugientes sedes posuerunt illic, ubi nunc habitant. In hoc autem loco antiqua quaedam monumenta supersunt, inter quae pons Trajani Imp. ad initia Turciae, ulteriora vero, quae omnia Turcis habitantur, cognomina habent a fluminibus transcurrentibus, eorum primum Timeses, alterum Tutes, tertium Moreses, quartum Crisus, quintum Ticza,*“ Cap. 40, Kat. pag. 166. Tehát a' mennyire érteni lehet, Temes, Maros, Kőrös, Tisza, az az: a' mostani hazánk (mellynek nevében, mint észre vehető, Porphirogenita csak Erdélyt esmérte). Az időre nézve szinte azon Porphirogenitából 's ugyan ott

— „postquam autem iterum cum Romanorum Imperatore pacem Simeon fecisset, et opportunitatem nactus esset, ad Pacinacitas legatos mittit, et foedus cum iis iniit ad oppugnandos delendosque Turcas. Cumque ad bellicam expeditionem abiissent Turcae, contra Pacinacitae cum Simeone profecti, familias ipsorum omnino perdiderunt, hinc misere pulsis, qui ad regionis istius custodiam relictii erant. Itaque reversi Turcae regionem suam desertam vastatamque invenientes, in ea terra, quam ad hodiernum usque diem incolunt, sedes posuerunt, quam a fluminibus cognominatam esse (már ezt tsak kiki tudja, hogy nints ugy) supra diximus.“ Porph. C. 40.

De ez is, ugy é? ugyan azon mostani hazánk, ugyan azon háboru, mellybe innént hivattak ki a' Görögök által Magyar eleink a' Bolgárok és Simó királyjok ellen, tehát Porphirogenita ugyan azon egy Simó — hajtásról szól. Ugyan azon fekvése Hazánknak, a' mellyből, mint előbb már meg mutattuk, ugyan azon háborúba a' Bolgárok ellen kihivattak eleink, a' mellynek az a' hajtás következése lett volna. És azért lehetetlenség; ha tsak meg nem mutatja valaki, hogy ezen hazát kétszer foglalták el az Ungari, Magyarok.

De maga Porphirogenita sem akarta, hogy ez ő helyét két időre, két hadra vehesse a' jóvendőség, mert világosan kiírja ugyan azon 38-ik részében, hogy az ő Nagy Moráviája az, a' hol most laknak a' Magyarok; — „Tur-

cae itaque profligati fugientes, et terras ad collocandas sedes quaerentes, *magnam Moraviam ingressi, incolas ejus expulerunt, tenentque etiam in hodiernum diem.* — Tehát ugyan csak az az egy, és ugyan mint már meg mutattuk, ez is helytelenül allított megverés.

Hogy ditső eleinket ez időbe későn hajtatta Porphirogenita helyeket keresni, ez az idő összeállítása is kisé: mert midőn Porphirogenita ezt írta, már ennek az első verésnek, akkor az ő állítása szerint 55 esztendeje mult. Ő irt 949-től 952-ikig. — Húzzunk le most bár az elsőből 55-öt; kijön a' 894 esztendő. — De a' Magyarok az ide való jobb Írók bizonyossága szerint már beértek é földre 889-ben.

Mivel pedig még is nem csak Porphirogenita de mások is írják a' Bolgár győzedelméről, hinni kell: hogy ugyan csak mikor akkor az időben rajta kapták a' Bolgárok a' Magyarok' némelly csapatját, Mikor? — erre lássuk Cedrenust. „Simeon magno cum exercitu in Turcos facta expeditione, cum ob subitam insperatamque rem auxilia eis mittere Imperator non posset, in fugam eos pepulit, eorumque regionem omnem depraedatus est.” — Ime! ez is a' Bolgár Simó győzedelméről szól, de arra az időre teszi, midőn a' Görög Császárnak őket segítennie kellett volna. Tehát midőn már itt véle kötésben vol-

tak Simó ellen. Mert egyébként józan észszel megfogni se lehetne, mi oka lett volna a' Görögnek, a' Magyaroknak segítségül lenni, és hol? — Láttuk, hogy a' Görög Császár mellett Simót meg verték a' Magyarok, és — „totam Bulgariam Captivam fecere“ — Porphirogenita szerint „vix Distrae receptus incolumis“ (Simeon). — Így tehát Simó igen meg szorult, az Urához a' Görög Császárhoz vissza térni kénytelen volt, evvel békességet kötött, de bolgár hittel, mert mihelyt a' Magyar Had oda hagyta, a' Görögre ütött, és meg verte; és a' Paczinacitákkal kötést tehetvén az ő helyheztetése szükségképpen való eszközlése szerint, az ő részéről hivatlan és igen veszedelmes Vendégeit a' Magyarokat ott nem hagyhatván, azokra fordulhatott, a' kik ha nem mind is, de jó részit Országának elfoglalták. Ennek *Örizetjeit* reménytelen (mivel ők is hihettek, mint a' Görög is hitt a' véle, Göröggel, tett békességnak) meg lepvén, ezt elkergethette, és tselédét eltörölhette, vagy a' hazába vissza kergethette, a' mint nem is bizonyitt többet Porphirogenita, „Familias ipsorum omnino perdiderunt, hinc misere pulsus, qui ad regionis istius *custodiam*“ ime! tehát semmi esetre nem az egész Nemzetet, „relictus erant“ *). Mert hogy a' Magyarok egész

---

*) Ha csak nem a' Hónyi Avarok egyszeri esete ez is, mellyet Timon Regino és Corippus után így említ: „Cum peregre fuerunt (Hunno-

cselédjét el nem vesztették a' Bolgárok, se más, bizonyítja maga a' dolog, és a' történetek. Mert ha ez igaz volna, hogy írhatta volna Luitprandus ugyan akkor 's azon időre „cum nullus esset, qui in Orientali ac Australi plaga Hungaris resisteret, nam Bulgarorum gentem atque Graecorum tributariam fecerunt.“ — Luitprandus volt követ Konstantinápolyban, a' dolgokat jól tudta, mint Püspök érdemes és értelmes férfiú volt; előbb és tovább élt Porphirogenitánál, és száz esztendővel előbb Cedrenusnál.

Hogy a' Patzinaciták nem hajtották dicső eleinket, azt olly igaznak tarthatjuk az előbbenniekből, mint igaz a' mit Szklenár ír: — „Hungaros quidem omnem Europam citius, quam cujusque passibus peragrari potuisset, victoriis lustrasse omnium gentium annales testantur.“

Hát a' mit Anonymus 25-ik részében mond, kérem a' jó szívü olvasót, mit tesz az? — „Dux eorum Gelou minus esset tenax

---

Avares) Constantinopolitani, illis non modo Syrm. Agrum eripuerunt, verum etiam Turmas, quas ad Custodiam sarcinarum praesidiumque liberorum et conjugum in Pannonia reliquerunt, anno insequentis sub Tiberio Duce, praetorianorum militum Praefecto, dissiparunt, ac in servitutem asseruerunt,“ L. 2. C. 8. Cedrenus száz esztendővel élt Porphirogenita után, ez merő zavarás, a' pedig utánna írhatta, mint az Irók szokása és szüksége.

et non haberet circa se bonos milites, et au-
derent stare contra audaciam Hungarorum,
quia a Cumanis et Picenatis“ (tehát nem
„Paczinacitis,“ mint szokása szerént ezt is el-
fordította Porphirogenita) „multas injurias pa-
terentur.“ — Ez valóban azt jelenti, hogy a'
Magyarok előtt igen meg vetett gyáva nép
volt a' Picenák. És hogy valóban ez soha
Magyart nem vert.

A' mi közönségesen az időt illeti, erre
a' hely szűke miatt a' vizsgálást elhagyván,
csak azt mondhatjuk, hogy egy két eszten-
dőn illy régi dolgokban a' tudós fel nem akad-
hat, egy irta előbb más később, az elme fe-
ledékeny. De ebből nem következik, hogy a'
dolgot tagadjuk. Nemdenem a' Világ idején
se egyez meg a' világ, Eusebius és a' Római
martyrologium számlál Kristus Urunk születé-
ségig 5190, Alexandriai Clemens 5624, Pezro-
nius 5871, a' Zsidók 4000 esztendő. De kö-
vetkezik é innént; hogy nints világ? Nemde-
nem a' Mohátsi esetet máshol maga is illy Pél-
dával előhozta?

A' mi azt illeti, hogy Reán vagy Szalán
nints a' Bolgárok származtatásában, még in-
nént nem következik, hogy nem volt a' Nem-
zetségébe, — a' ki ehez ért, tudja, hogy csak
heted ágra is nehéz magának az embernek a'
maga származtatását vinni, és tudván elejét,
nints mivel bizonyítsa! Ki akadhat tehát
azon fel, hogy egy 800 esztendő's Leány Ágra

(mert így írja 24-ik részében Anonymus) Szklenárhoz már nem jutott Irovány. De hogy voltak magyar kronikák, hogy a' Magyarok a' tetteik' emlékezete fenntartására igen vigyáztak, hogy ez illyek fel jegyzései a' Tárnoknál letétettek, ezt ugy Thuróczy mint más régi Írók bizonyítják, ugy a' törvényeinkbül is látható, ambár ezeknek most más nyoma sins.

A' mi azon sopánkolódását illeti Szklenárnak: hogy fértek a' Magyarok Ungba? — é bizonyosan eső után köpenyeg. Ők látták, hogy fértek el: hiszen talán tsak volt sátorjok. Ha a' Hadak dölgába neveztetik a' főszállás, nem következik hogy abba, az egész had be-bújjon.

Még azon kérdésre is vetemedik, hol vették a' Magyarok a foglokra a' Lánczokat?

Azt is tagadja, hogy Ungtul jön az „Ungarus“ nevezet: mivel Luitprandus († 743) Longobardiai Király sir versei már Ungarust említtenek,

Nékünk mind'egy akár régi akár Ungtul jön az Ungarus, de itt is (163-ik lapján) az előhordot 's bizonyosan későbbi, tanúja, ellene van; „Ungarus a solo hoc adjutus, Francus *) et omnes vicini grata degebant

---

*) Francus név allatt nem lehet egyenesen Frantiát érteni, hanem a' romai Birodalom lako-

pace. Hiszen ezt csak Porphirogenitából is láthatta, hogy a' „Francus“ már itt volt szomszédja a' Magyaroknak, tehát azon vers erővel a' földről száll. Ungban pedig legelő telepedtek meg.

a' 3-ik részben újra tagadja, hogy azon nemzetek laktak legyen a' Dunán innent való részt, a' mellyeket Anonymus nevez.

a' 4-ik részben ő a' régi Magyarok lakhelyeit elő adván (190-ik lapján) Erdélybe és Moldvába állítja, mivel a' Paczinaciták előtt futó és pedig igen győzedelmes Magyaroknak sehonnan az ő képzelt nagy Moraviájába egyenesebb újak nem volt (képzelt mondom, mivel Porphirogenita látni valóképpen a' nevekre nem vigyázott, soha jól nem írta és tulajdonképp nem vesz; tehát ő a' nemzetek különböztetéseire nézve bizonyos sinór mértékül nem szolgálhat, 's ezt látván Szklenár, mi több? maga a' nevekre nézve 190-ik lapján valván: hogy még a' sybilláknál is homályosabb; még is itt tulajdonul veszi)

Itt Porphirogenitát azért elhagyván mivel előadásán keveset lehet építeni; minden előhordott bizonyosága ellene van, mellyet ő is észre vehetett volna, ha Ulmában látván

---

sit; mert mivel nagy Károly, a' ki ezt újra fel állította, frantzia volt, megvetésből minden alatta valóit így nevezték a' Görögök, a' melly nevezet szokásba jött, és keleten máig is megmaradt.

keletről szállani, tűzében mingyárt ezután a Szávához nem szaladnai holott Ulmának igazabban esik keletre a' morvai, mint a' szávai Morva.

De legjobban megesmérjük ötlet, ha erre szóló állításait öszve állítottuk, és ugyan itt:

Hogy a' Magyarok régen Erdélyben és Moldvában *) laktanak, mivel innént legegyessebb útjuk volt Morvába 190-ik 191-ik lapján.

---

*) Ide szorúlt egy része Nagy Károly Császár alatt elszéledett Hunno Avareseknek **) szekér 1-ső része 3 szak. 'sa't.

**) „Avar“ magyar szó, annyi mint törzsök; különösen a' Palótzok Avarnak hívják azon fűvet, melly a' kasza alatt elmarad; Hunno Avarok tehát, Hónyi Avarok. az az : azon itt megveretett Hunnosoknak hónyi törzsöke.

Hogy jussok megmutatására e' ki fejezéssel éltek ezen eleink 1-ör természetes : mert a' vérségnek közös a' jussa, 2-or környüállásáikhoz alkalmaztatott, mert a' jövevényektől azt kérdik : ki népei vagytok? de különösen e' földi tót rostáló közmondás odka Ruka odka noha? azon 14. r. — Erre igen fontos rövid szép felelet az: „Honnyi Avarok mert mind azt, hogy nem sehonnai, mind azt“ hogy itt is hazafi, bizonyítja. Melly sehonnai most is legfontosabb nevezet a' Magyaroknál is. — Az Avar tehát mint Hunnos is nem különös nem, hanem ugyan azon Magyaroknak csapatjai. „Hunnos et Hungaros eandem fuisse gentem“ (Ranzanus) — ezt bizonyítja az is, hogy azon csapatok elnyomásával ezen felvett nevezetek is megszün-

Hogy a' Magyarokat régi lakhelyekből Anonymus ellen Erdélbe vezeti 147-ik 148-ik lapján.

És pedig Thuróczy után és Nestor szerint is „per regna Bessorum albo Cumanorum Susdálíam et civitatem Kio“ 145. 146. lapján.

Tehát *Erdélyből* Bessarábián fehér Kún-ságon Susdálián Kiov mellett, *mint legközelebb úton Erdélybe* — hát ez nem kész kergődés?

Azért tűzes kifogásai ama ditsősséges hazai irónk Anonymus ellen mint nagy Morvája füstbe menvén, a' nélkül, hogy ezen nevetlen irónk fénnjét meghomálosítanák, méltán mondhatjuk ő véle *)

Szerentsés tehát 's boldog Magyar ország,
A' kinek adatott sokféle szép jország;
Már ezután ő minden órában

---

tek. — „Jam enim Hunnorum nomen etiam apud Scythicas gentes fuerat multo ante Hungarorum in Pannonias adventum extinctum, id omnino habet veritas“ (ugyan ott) — Hunnus pedig hogy nem más, egyéb honyi, bizonyítja az emlékezetére épített Heimbürg — „Heimbürg, quod significat castellum Hunnorum, in hoc tantum loco remansit Hunnae gentis nomen, quod olim fuerat terrori universi orbis terrae nationibus Ranz. Ind. R.

*) Lethenyi fordítása szerint.

Örvendezzen deákjának ajándékában,
Mert meg tudta Királynak 's fő Emberének
Eredetét 's leírását nemzetségének.

A' mit itt ott Anonymus ellen meghal-
lottam 's olvastam, ezekből áll.

1-őr hogy nevetlen. 2-or hogy meséző
(Fabelmann Schlöger), de azért hiszünk néki mi-
vel a' nemzet lelkének kedvez.

3-or hogy mind mást ír: p. o. úgy ad-
ja elő a' Magyarokat, mint valami csinosodott
nemzetet, midőn bizonyos, hogy a' Magya-
rok vadak (Barbari) voltak.

4-er hogy senkit se nevez azon írókból
a' kik után ír.

5-őr hogy legbizonyosabban 4-ik Bela írója
volt.

6-or vagy talán tsak költemény, mivel
a' 3-ik Bela előtt nem voltak notariusok, 'sa't.

A' mi az elsőt illeti: ha az ember akár
melly régi könyvnek a' nevező lapját kisza-
kasztja, mingyárt nevetlen ez, de nem kö-
vetkezik innént, hogy már nem igaz a' mit ír,
igy legkönnyebb volna minden írot megczá-
folni, kétség kívül Anonymusnak sints más
baja, tsak hogy az eleje hibázik, de hogy ott
volt bizonyos, abból a' mint a' maradékja kez-
dődik: dictus magister az előbb mondott mes-
ter, — minden esetre ha neve nints, e' hibá-
zik, de a' mi nem hibázik meg van az. Nem
teheti a' neve, volt az Péter vagy Pál, hitele-

sebbé, mint a' diszes hivatalja, melly valóban nagy és tehető emberre mutat; mint az előadása, melly egy igaz jó svivüistenfélő emberre mutat, ha mingyárt mondom régiséget bizonyító előadása módja nem tettzik is mindeniknek, és hibazunk közönségesen abban, hogy nevetlennek valjuk, tudván hogy Béla Király írója volt.

A' másodikat a' mi illeti: ne judica et non judicaberis, tsak megszólni, elnevezni, tsuffá tenni valakit, nem tsak nem történet írói munka, hanem véték, is. Még a' törvényes Birák ítélete sem áll, ha a' Biró a' pörös. Az íróké a' dolog mi létét (kiki a' maga tudománnya szerént teszi ezt) előadni, az ítélet a' világ végéig az olvasó közönségé.

A' világ sorsa változásai olly sokfélék, hogy tsak rendről rendre egybe kaptsolva, sokszor értetődhetnek, olly állapotban, olly, pusztítások századokig tartó vad pusztítások után, mint a' mellyeket magyar ország ért, ki érthetné több századok mulva ismét a' Burkus és Frantszia és némelly Corsicanusok királyságát az előbbi romai Birodalomban. Nem tartottuk e' az iskolában mesének, Sándor, Hannibál, és Attila tetteit, még Napoleon meg nem mutatta mi a' lehető? — Minden esetre tsupa tagadással semmit se bizonyítunk. Nints a' világon olly írás, melly ok nélkül történt volna. — És Anonymus nem a' Magyarok hírét nagyobbítani, hanem a' parasztok mesézése bizonytalanságátúl, és a'

Dallosok az az poeták tréfás kitétele veszedelmétül, tehát egyikre mint másokra nézve a' nagyobbítástúl akarta a' Magyarok eleje' 's tetteik' történetét megmenteni. — „Et si tam nobilissima gens Hungariae primordia suae generationis et fortia quaeque facta sua ex falsis fabulis rusticorum vel a garulo cantu ioculatorum quasi somninando audiret, valde indecorum et satis indecens esset. Ergo potius a' me de certa scripturarum explanatione et aperta historiarum interpretatione rerum veritatem nobiliter percipiat“ — Illy feltételű irórúl hogy lehet mondani, hogy mesézett! — „Sed quidam dicunt eos ivisse usque ad Constantionpólim, et portam auream Constantinopolis Botondium cum Dolabro suo incidisse, sed ego, quia in nullo codice historiographorum inveni, nisi ex falsis fabulis rusticorum audivi, ideo ad praesens opus scribere non proposui“ — illy irórúl tsak az irigység sárga mérge, a' gyűlölség fene indulatja mondhatja, hogy mesézett.

A' harmadikra: a' mi a' Magyarokat illeti, hogy ezekrúl nem úgy ír, mint a' Metensis Annalista a' 889-ik esztendőhöz, azért még nem lehet mondani hogy rosszúl ír, vagy hogy hízelkedik, mert Anonymus írt történeteket a' történetekbűl, és tekintetűleg a' tudományábűl, a' Metensis Annalista szidalmat a' púsza hírbűl „ut fama est.“ — Fontolja már akárki, kinek van a' hitelre nagyobb jussa? A' Metensis így ír „vivunt non hominum

sed belluaram more carnibus (vigyázz olvasó ezen nagy okra) carnibus si quidem, ut fama est, crudis vescuntur“(nyilván megették akkor nyersen a' szalonnát;) „Sanguinem bibunt“ (talán jobb volna comedunt, ha a' gömböcbe, patzorba, van töltve:) — „corda hominum, quos capiunt (így véltek a' Báborok is és a' Frantziák Trenk Pandurjairól, és a' magyar nemességről is — „Gegen seine Feinde verfuhr er freylich sehr grausam, aber nicht eben nach eigener hunnischer Weise, sondern nach der damahligen allgemeinen üblichen Kriegshärte, die jedoch wohl nicht größer war, als die etwa vor hundert Jahren bey der Verbrennung der Pfalz ausgeübt“ Gatterer von Attila) — „particulatim dividentes“ — Ez az a' hires verse a' Metensis Annalistának, 's másoknak is, a' hol a' magyarok ellentállójikkal leczkéjököt fenyítékül tapasztaltatták. És ezek után némelly írók készek eleinket vadaknak nevezni, nem gondolván hogy a' báborokkal amaz 18-ik században történt, hogy a' magyarok most is megeszik a' nyers szalonnát, és a' véres huékát; olly vadaknak nevezni, a' millyek Rogerius szerént a' Tatárok sem voltak. És nem de nem a' régi Szittyákról említ valami hasonlót Anonymus is — „postea vero jam dicta gens“ (Nagy Sándor idejéről van a' szó) fatigata in bello ad tantam crudelitatem pervenit, ut quidam dicunt historiographi, quod irracundia ducti humanam manducassent carnem, et sanguinem bibissent hominum“ — Nem éppen e' nótát

éneklé e' a' Metensis Annalista, tsak abban különbözvén, hogy a' magyarokra kenyi.

De minden esetre hogy a' régi Szittyák-ról is tsak azt kell hinni, hogy nagy esküvés helyett véreket ontották, de hogy ember húst nem ettek, vérét nem itták, abbúl tartom, a' a' mit Tomyris királnéjok Cyrussal tett. „Et amputato illius capite in utrem humano sanguine plenum projecit inquit „humanum qui semper sitivisti sanguinem, ad ultimum de illo sufficienter bibe“ — úgy vélem, hogy az ördögöt a' szerecsenek festik fehérnek, és nem büntetünk Tokai borral.

Nem is voltak a' magyarok barbarusok, még erre rájövök, két tanúját adom ennek azok számára, a' kik a' barbariest Asiából akarják Europába hozni, a' honnént inkább elszélesztetett, és ugyan 1-ső, hogy a' magyarok ide jövéen békességbe akartak élni, de 2-or az itt lévő népek és uralkodók buzdították a' ráblásokra, az elsőt bizonyítja a' 96-ik lapon bővebben előadott „venatu et piscatu victum quotidianum quaeritabant (Regino) — dederunt operam (az Avarok), ut agri diligenti cura colerentur“ (Ranzanus) — a' 2-dikat „illecti ad horribiles illas direptiones (ugyan azon Regino) — „ipsi (Marachenses) Hungarorum non modicam multitudinem ad se sumserunt etc., et super nos Christianos immiserunt, atque ipsi supervenerunt, ac alios captivos duxerunt, alios occiderunt, et ecclesias Dei incenderunt, et omnia aedificia Dei dele-

verunt“ etc. ime hogy tanították az idevaló népek jámbor eleinket a' Barbariesre. (Bátori Püspök a' romai Pápához, *(vos barbaros ad nequitiam instituistis, foedus dissolvere nescivissemus.* Simon után az avar Chágán, Mauritiuss Császárnál.

A' negyedikre: hogy nem nevezi az írókat, ez az esmértető jele a' régi íróknak, a kik leginkább az én igen tsekély olvasásom szerint közönségesen a' történeteket említik de ezt Anonymus is teszi.

Az ötödikre: Anonymus irván magát „et quondam bonae memoriae gloriosissimi Belae Regis Hungariae Notarius“ bizonyos, hogy már Bela holta után irt; így későbbi volna Rogeriusnál, a' ki 4-ik Bela alatt irt. — Már hogy férne meg egy időbe az ő ditsóséggel tellyes hálá adása a' Magyarok által tapasztalt jókért az Istennek, Rogerius siralmas verseivel!

A' Hatodikra: Notarius előbbi nevezése az íróknak, különösen a' jegyzőknek mint Cancellarius, mert ezt már Martialis emlegeti 10-ik könyvében, midőn a' szó „Cancelli“ még a' külső kerítésen: gátoron kívül, másra talán nem is értetődött — „tantus est a fori cancellis plausus excitatus“ Cic. pro Sextio. Calepinus pedig ezen szó után „cancellarii“ így ír: „degenerante jam tum lingua latina cancellarii dicti sunt Scribae Principum, quorum opera illi in conficiendis examinandisve diplomatibus utebantur. Utitur hac voce Flavius vopiscus scribens, a Carino Imperatore fa-

ctum esse Praefectum urbis unum ex Cancellariis suis."

A' Magyar dolgokra nézve ha máshonnan nem, legalább Schvartner Márton azon czimű könyvéből „Introductio in rem diplomaticam aevi intermedii, praecipue Hungaricam Budae 1802“ 337-ik lapon kiki láthatja, hogy III-ik Istvánnak, a' ki III-ik Bela előtt, 3-ik király volt, szinte Notarius volt, — „in villa etiam V — unum bratum cum molendinis, et per notarium Bricenum scribi ac etc.

Igy tehát még ugyan csak tántoríthatatlan ezen ditső magyar írónk betse.

A' mi magát Anonymust illeti: az írása módja a' szavakra nézve egészen idegenre mutat. Soha senki el nem hitetheti azt a' magyarral, hogy Magyar volt az, a' ki az Álmod (Alom az 1-ső esetében) Almu írta; itt látni való, hogy a' többi esetit az elsőtől nem tudta különböztetni — vagy á' Zerentsét, Zeremsu; Szénhalom, Zenuholmu, Nyarad, Naragy'sa't. Hogy Magyarországbán voltak a' szülői, bizonyítja az eránta való várakozása barátságának, de idegen szüléktől valónak kellett lennie, mert rossz a' magyarsága. Lásd nagy Lajos alatt, a' ki a' Bela után csak 76 esztendővel élt későbbben, a' hitet a' magyar törvény könyvben, melly igaz mostani magyarság ez; és elhiszem, hogy a' magyarság változhatatlan; és hogy mese, vagy idegen ember (Cseh néz ki belőle) szava járása és írása ama híres Praedikáció. melly a' Posonyi mise mondó könyv

ben olvastatik — „Latiatuc feleym Zumtuchel mic vogmuc ysa pur es chomum vogmuc. Menyi milostben (ettől jöttek mondják a' malasztott; — én nem tagadom, annál inkább bizonyítja a' tót eredetet, a' Magyar a' milostot, kegy, kegyesség, kegyelemnek mondja, és malaszt nélkül sem szükölködik) teremteve eleve mic Izemuchut Adamut 'sa't. a' mellyet a' más kép igen érdemes Belnay a' litteraria Historiájában ok nélkül olly fontosnak vél, hogy a' vizsgáló magyarnak valósággal nevetéses az állítása; mert akár ki észre veheti, hogy nem régi magyarság ez, hanem tót originál; a' szerző tudatlansága a' 7-ik soron Belnaynál irván Istenünk Isemuchut, a' 20. soron Istentül Istentül, — a' 12-ik soron — Gimilciotül, a' 23-ik soron Gimilstül, a' 14-ik soron Gimilcetül, az az: gyümölcsetül, már jól azon idő írása módja szerint, mivel azon időkben a' legjobb írók sem állapotnak még meg, mikép írják az ö. ü. é. ts, vagy cst; hogy kelljen lágyítani a' g. l. betüket. Kiki úgy segített magán, a' mint tudott a' nemzetje írása módja szerint, azért találunk Olasz, Frantzia, Cseh pótolásokat, készületlen kellett az idegen írónak magát segíteni, így történt, hogy minemű tudós, és nemzet volt az író, ollyan volt az írás. Mikor írta a' hallásból, tudta mit akart, mikor leírta, és olvasni kellett, úgy olvasta mint írta, legtöbb szavakat értetlen; azután tagolta foglalgatta szavait, de már maga magán segíteni nem tu-

dott, a' környül álló halgató magyarság talál-
gatta, mit akar a' Déak *) az író látszott itt
legtudatlanabbnak, és innént jön, hogy a' ma-
gyar nem mondta: olvasd el, hanem magya-
rázd meg e' levelet. Nem is volt mind tudós,
a' ki ide kijött, és kevés jött a' magyarokat
boldogítani, legtöbb jött a' maga boldog kén-
nyét e' jó ember szerető 's betsülő nemzetnél
keresni. Azért a' magyar Herczegeken elkö-
vetett törvényteleniségek; azért ütött, ki első
András alatt az üldözés; azért a' sok törvény:
Sz. István 1. k. 51, r. a' menedék elrontása.
Sz. Laszló alatt: de bigamis Presbyteris et
Diaconis. De Presbyteris qui ancillam in lo-
cum uxoris surrogaverint. De Episcopo con-
sensus praebente nolentibus separari ab il-
licito conjugio. Clericus sine comendatitiis ve-
niens discutiatur de perseveratione clericorum
in uno loco, de celebratione missae extra
ecclesiam, de Abbatis vel monachi osculo
erga regem; de salutatione Abbatis vel mo-
nachi euntis ad regem, de furto clericorum. „Co-
lomanus: de alienigenis Presbyteris sine litte-
ris comendatitiis venientibus, de bigamis Pres-
byteris, de celebrationibus missarum; de ve-
stibus clericorum, de degradatione bigamorum
Presbyterorum, bigami Presbyteri beneficiis
priventur; de servitio conjugatorum Presby-
terorum, de clericis concubinariis, de despon-
satione conjugali in facie Ecclesiae.“ — Azért

---

*) Diaconusbul lett magyar szó.

Azért szűntek meg ezen törvényhozások, mi-
helyt az idegenek helyét hazafiak foglalták el.
De az idegenek soha se tudtak jól magyarul
írni, mint 1463-ban az apostoli könyvet Szi-
lágyi Mihál helyett írta Lassamiale; Gara Pa-
latinus „Lassalabanus“ — Ez is dialectus vetus
hungarica? — És mikor javult hát meg a'
nemzet nyelve? lehet é ezt litteratura nélkül
gondolni? — e' nélkül nem romlik e' inkább
minden élő nyelv? — vagy más mértékkel
fogjuk a' Magyarokat mérni mint más nemze-
teket? Igaz hogy valaha tudományok mellett
kellett virágozni a' magyar nyelvnek, mert együ-
gyűség mellett meg van benne a' rendes bő-
hajlás, bőség, és szaporaság és minden kíván-
ható tökéletesség, De ez éppen nem bizony-
sága, hogy Kálmán idejében olly tsúf, és Lajos
alatt már mivellett lehetett volna és szép.

Schvartner se tesz in introductione in rem
diplomaticam jó következtetést ama predika-
tionál fogva, mert a' deák nyelv tudvalévőkép,
és litteratura mellett javult, és ez az esett, itt
nints a' mi magyar nyelvünkben. — Mert ezen
ének: O deucheoseeges zent job kez, mel' et
magiar ohaitva neez, drága genche neepeun-
hneec, nag eoreome ziveunknek“ — jó ma-
gyarság; — a' diplomaticus tudja hogy eu. ü,
eo, ö; ee, é; l' g', ly. gy; — és így vévén,
ezen Szent István jobbára tett ének lesz: ó
dütsösséges Szent jobb kéz, mellyet magyar
ohajtva néz 'sa't tudni illik mostani magyár-
ság, és ez éppen az én állításomat bizonyítja.

ugy van 'ha tót vagy német itéli a' magyar nyelvet, még nem tudja.

De még Katona se mutat mást 21-ik lapján ezen két példával „een Sipos Pèter Dobó Uram ő Nga jobbágia“ — és „szüle kedig ezt a' Mátyást Colosvárott Erdélben, mikoron irnának Kristus Urunk születése után 1443“ egyéb azt, hogy a' magyarság mindég egy forma, de az emberek irótudománnya különbözött akkor is; talán most nints egy erdélyi Pap, és egy magyar falusi Notarius irása közt külömbség? vagy talán nem mongyák most is tsak p. o. Honthban: próbalom helyett tróbalom? nem mongya a' Csalló-közi a' szalmát, szóma, a' Kalmárt Kómárnak?

És végtére kérem a' böltseket, mit tesz é? „*Memoriae proditum est, patrem de societate natione Hungarum, a Turcis captum, per eos ad Tartaros hosce (qui volgum accolebant) venundatum pervenisse. Retulit iste post ea per litteras Romam perscriptas, hoc exilio se in patriam ejectum esse, reperisse se ibidem homines, eodem, quo Hungari utentes idiomate, planeque eos, a quibus Hungari quondam processisse videntur, proinde pro redemptione non litrum, sed socios postulare, qui avitam gentem patria religione una secum imbuant.*“ — Hogy állithatják azon böltsek a' magyar nyelv változását, a' kik a' magyarok eredétérül a' világ eleibe illy tanusagokat teritenek. — Vagy egy oskolában formálta egyre magát a' Csallóközi és Volgai magyar?

— hiszem ez, és mind azok a' tanuk, melyeket a' magyarok eredetéről Katona a' VII-ik, VIII-ik száma után előhord, mind azt kiáltják, hogy olyan a' magyar 15-öd Századi nyelv, mint a' volgai, mint a' régi szittyai atyáinké.

De hogy Anonymushoz vissza térjünk: Ő maga se tartja magát magyarnak, mert midőn a' magyarokról ír, nem mondja „mi“ hanem „ők“ — „most is megismeritek őket az ő gyümölcstökről“ 's a' t. Nem is érti magát soha e' nemzethez, nem is ír semmi régít az elejé tudományából, hanem a' kronikákból, nem az eléjítől, hanem a' parasztoktól vett hallományokat.

A' mi az idejét illeti: Anonymus, „Regis Notarius“ Király Író - Deákjának irván magát, II-ik Bela idejénél ifjabb nem lehet, mivel már III-ik Bela Ministereket rendelt, és számosabb Cancelláriát tartott, de még II-ik Belánál is idősőbb, mert irván „és hajdan a' boldog emlékezetű Béla Magyar ország királyjának az Írója, mivel semmi külömböztetést nem tesz, jele, hogy csak egy Belát ért; ezt mutatja az írása módja, természete és különösen foglalatja Előbeszédének, melly tellyes ditsőséggel, és minden jón épült meglegegedéssel, melly már 2-ik István idejére, vagy 2-ik Bela megvakittására, melly itt igen különös állapot, nem illene. De ez a' külömböztetés is „quondam gloriosissimi Belae, Regis,“ ha mind a' négy Belát megérte volna is, csak ugyan első Belára egyedül illik; legalább ez-

tet az Irók mind személyes tulajdonságaira mind tetteire nézve így nevezik.

Az írása ideje Szent Lászlónál *) előbbi nehezen lehet, mivel 3-ik részében írja „quia ex progenie ejus Sancti Reges et Duces erant nascituri,“ tehát a' 11-ik század vége féle.

IV. SZAKASZ.

Anonymus ditső eleink meg indulása történetét könyvének 5-ik és 6-ik részében így adja elő:

**) „Annak okáért ugyan a' Magyaroknak nagy erejü és a' hadi dolgokban, a' mint föllyeb mondánk, igen hatalmas nemzete a' szittyai nemzetségbül, melly a' maga tulajdon nyelven Dentumogernek mondatik, vette eredetét, és az a' föld igen tele vala az ottan született Népeknek sokaságával, úgy hogy sem nem táplálhatná, sem magában nem foglalhatná, a' mint föllyebb mondottuk. Annak okáért akkor ama hét főemberek, kik e' mái napiglan Hetumogernek hivattattnak, a' helyeknek szük voltát el nem türhetvén magok közt Tanátsot

---

*) Két életében szentnek hívtak, „ipsum adhuc in carne viventem Sanctum Regem vocitabant“ (Ranzanus Md.' XI).

**) É fordittás Lethenyebül van.

tartanak hogy, születésök földéről elmennének, hogy magoknak fegyverrel és haddal keresni meg nem szüntenek.“

„Akkor feltették *köz végezéssel* magokban, hogy felkeressék Pannónia földét, melyet repülő hirrel hallottak, hogy Attila Királyé lett volna, a' kinek nemzetségéből származott az Árpádnak Attya Almus vezér. Akkor *azok a' hét főemberek köz* és igaz tanátsal által értették azt, hogy kezdett szándékjokat és uttyokat véghez nem vihetnék, ha egy vezérek és parantsolójok felettek nem lenne. Azért tehát ezen hét férfiaknak szabad akarattyokbul és köz egyes értelmekből választották magoknak vezérül, és parantsolóul firul fira az utolsó nemzetségig az Ugeknek fiát Almust, és a' kik ennek nemzetségéből alá szállának, mert az Ugek fia Almus, és a' kik annak nemzetségéből származtak, tekintetesbék voltak nemzettyekre és hatalmasbak a' hadban; mert ezek a' hét főemberek nemzettyekre tekintetesek, a' hadban hatalmassak, a' hűségben állhatatossak voltak. Akkor egyező akarrattal Almushoz így szóllottak: „„E' mái napságtul fogva tégedet magunknak vezérül és parantsolóul választunk, és a' hová téged a' te szeréntséd vezetend, téged odáig követünk.““ Akkor a' fellyebb mondott férfiak Pogány módra egy edénybe tulajdon véröket Almus Herczegért ontván törvényes esküvést tettenek; és noha Pogányok voltak mindazonáltal az esküvésnek a' hitét, a' mellyet akkor

magok közt fogadtak, mind halálokig megtartották ezen módon.“

„1-ör Hogy még életök tartana, mind magoknak, mind maradékjoknak Almus véréből lenne vezérök.“

„2-or Hogy a' mit szereznek abbul senki ki ne zárattasson *).“

„3-ör Hogy se a' fő személlyek se a' Maradékjok a' vezér tanácsátul és az ország tisztos hivataljátul meg ne fosztassanak.“

„4-er A' ki a' vezérhöz hitetlen lenne, életével fizessen.“

„5-ör Ha ki az Almus vezér vagy a' többi főember maradékibul az ezküvést feltörné Átok legyen.“

Ebből látjuk, hogy:

a) Két végezést még Szittyában tettek tanácskozásaik után ditső eleink. 1-ör közönséges végezést, hogy meg indulván Pannónia földét felkeressék, (a' mi a' 7-ik részéből) — „nec non cum multitudine magna populorum non numerata *foederatorum* de eadem regione egressus est“ de különösen Almus beszédiből a' VIII-ik részben. — „O Scytici et Commilitones mei viri fortissimi, memores estote initium viarumstrarum, quoniam dixistis, quod terram, quam incolere possetis, armis et bello quaeretis,“ — kitettzik. Ebben kétség kívül a' hét fővezérek is választattak,

---

*) Itt meg változtattam I. ethenyeit, mert ő tágan adta.

és az ügyekezeti rendbe szedése réájok bízott: 2-or különös végezést, mellyben a' főszemélyek Almust vezérjöknek parantsoló uroknak firúl fira az utolsó nemzetségig választották.

b) Hogy az előadásban ditső eleinket Szittyában Dentu Magyaroknak hívták, a' kik pedig kijöttek, neveztetek hét Magarnak; — bizonyos tehát; hogy nem hagyta el az egész Dentu Magyarság a' földét. Hanem tsak ezen hét Magyar követőivel.

A' mi az elsőt illeti ez már magában foglalva előmutatja a' nemzet akkori országos köz törvényének a' mineműségét. A' hol különösen

Szembetünö az: Hogy ugyan tsak hét főszemély volt é ezen ki költöző népben? — A' felelet az: hogy nem tsak e' hét, hanem többen is voltak; mert ott volt Zoárd és Cadusa, (Anon. 7-ik r.) ott volt Culpon a' hires Botond Attya (41-ik r.) és pedig ezek a' vezér Rokonyi. Ott volt Uzubu, a' Szalok Attya, ott volt velek, és pedig nemzetségekre nézve olly tekintetesek mint a' többi (Anon. 19-ik r.) 's a' t. És még is tsak 7 főszemélyekről van a' szó, miért lehet ez? Felelet: Az esküvésnek a' 3-ik állapotjából: „hogy ezek a' főszemélyek, á' kik a' magok szabad akaratjokból Almust magoknak urokká választották, sem ök magok sem azoknak fiai a' vezérnek tanátsatul, és — az országnak tisztos hivattallyatul meg ne fosztassanak.

Ime! több főszemélyek voltak tehát, de ezen 7 volt a' választotjai a' népnek; ezen 7 köz és igaz tanátsál által értvén „hog kezdett szándékjokat és útjokat véghez nem vihetnék, ha egy vezérök és parantsolójok felettek nem lenne, választotta ismét a' vezért, a' hat lett mellette az ország tisztos hivatallyában.

Az ő Zászlójok alatt jött ki a' Nép.

Ők tehát Zászlós urak voltak; mint mái napig is az ország tisztos főhivatallyában lévő főszemélyeket a' magyar Zászlósz uraknak hívja. Ők hivatalbul szolgáltak a' vezérnek, késérték, tanátsal tartották, parantsólatit vették, és kiadták, azért van tsak 7 főszemélyekről a' szó.

Ez tagadhatatlan: mert ezen törvényes Átkotmánynak, mellyre megesküdtek, 3 - dik pontja világos szavakkal vallja. Ezt magyarázza a' többi főszemélyek elhalgatása, ezt bizonyítják magok a' hat főemberek, midőn (Anon. 44 - ik r.) Csepel szigetét a' vezér számára elfoglalván, ott a' főszemélyek véle mind meg telepedtek, és hivatallyokba beállottak; „et constituerunt, ut ducalis esset insula, et unusquisque nobilium personarum suam ibi haberet curiam et villam. Statim Dux Árpád conductis artificibus praecepit facere egregias Domos ducales.“

De majd azt mondja valaki: mire való lett volna ez a' pompás tisztelet Almus vagy Árpádnak, hiszen tsak vezér, Dux volt. Hadi

vezér; és ezeknek Had-Nagyaik ugyan de Udvarek nem volt, talán illy dolog felül nem is tudtak, nem értettek hozzá ezen magyarok,

Olly bizonyságok ellen, mint az előadottak, nints igaz kifogás; de hogy még tsak illy vélekedésben se maradjon valaki, lássuk bővebben a' dolgot:

Főntebb láttuk, hogy a' Dentu magyarok országában, Szittyában állott fel a' hét magyarok országa; láttuk, hogy ezek a' hét főszeméllyek Nemzetjekre tekintetesen a' hadban hatalmasok és a' hűségben álhatatossak voltak.

Ezekbül bizonyos, hogy ott is egy Fejedelem alatt voltak, mert másképp mit akarna a' hűséggel Anonymus? érteni se lehetne. De ez bizonyos a' régi történetekből is; és pedig olly örökös fejedelemség alatt, mellyből az Aszonyi Nem se volt kizárva, a' mint Cyrust a' Szittyák Tomyris királynéjok alatt verték, és ölték meg (Daues gen. temp. notio, Thur. 1. VIII.) a' Romai történetek is említik azon Thuróczy szerént (Cap. IX.) Zeliobert Hunnuszok királyját, „Zeliobrem olim Hunnorum in Asiatica Scythia manentium regem Chosroae Persarum regi contra Justinianum Romanorum Imperatorem cum viginti millibus Hunnorum in auxilium venisse Romanae commemorant historiae.“ És Anonymus ezt minden kétségen tul teszi 1-ső, 3-ik, 7-ik, 53-ik 's a' t. részeiben, a' midőn az ele-

jökrül mint királyjokrül — Rex — beszél, ám-
bár ők magok Vezérnek hívták: „Ugek, sicut
supra diximus, longo post tempore de genere
Magog regis,“ — „et filium suum Tocsun fe-
cit Ducem ac *Dominatorem*“; és az 24-ik
részben Tuhutumrül — „per gratiam Ducis
Árpádi Domini sui.“ — De ez a szó „Vezér“
nints is „Dux“ által jól deákra fordítva, mert
Dux az a ki vezeti, a ki vezérli Rex az; és
hogya csak gyűlölségbül, megvetésbül, egy-
szóval kevélységbül hívták légyenDuxnak, Ung-
vári Duxnak Almust, „tandem vero, dum haec
omnia, quae acta fuerant, Dux Salanus a suis
fuga lapsis audivisset, manum levare ausus
non fuit, sed missis legatis suis more bulga-
rico, ut mos est eorum, minari caepit, et *Ar-
padium Ducem Hungariae quasi deriden-
do* salutavit, et suos pro risu Hungaros ap-
pellavit.“ Anonymus 14-ik részében bizonyít-
ja, és ime! mind a Dux reá nézve, mind a
Hunguaria országára nézve örök időkre meg-
maradt.

De hogy Almus vezért Duxnak rosszul
nevezték, onnént is kitettzik, hogy a fősze-
mélyek is még későbbi időben is, ugy mint
Szent István alatt, Duxnak hivattattak, mint
Cupa Dux Simeghiensis. Nem érdemlett é hát
többet, nem volt é valóban több az, a kit ezek
parantsóló Uroknak választottak, és a hűsé-
gére meg esküdtek!

Minden esetre a Magyar vezér: Uralko-

dó fejedelem Dominator, és hasonló volt, az ezen föld része királyihoz — Rex —; valóban annak irrattak és tartattak — „Regem Ungariae baptisavit, qui vocabatur Geitz“ (Ademár Szent Brunórúl) — „;praeterea intraverunt Hungariam tempore Regis Geychae, et S. Regis Stephani“ (Chron. C. 22). — És ugyan é volt az oka, hogy a' Szentséges Romai Pá-pátul, a' ki azon idő szokása szerént ezeket osztogatta, koronát kért Szent István. Valóságos Király vezér lévén tudni illik, ez által kívánta Fölségét erősíttetni és közönségesen elősmértettni — „deinde 4-o a Patris obitu anno divinitus permotus eundem Astricum Praesulem, qui etiam Anastasius dictus est, ad S. Apostolorum limina misit, a Petri Apostolorum principis successore petiturum, ut recens conversae Pannoniae largam Benedictionem impertiret, et ipsum *Ducem Regio Diademate* cohonestaret, ut eo fultus honore, quae divinae gratiae adjutorio coepisset, ea magis magisque promovere et constabilire posset“ (Chart.) — Ez okozta, hogy valamin ez után ő és a' következői végképpen Királyoknak, ugy az eleji ezen külömböztetés felemelésére és örök emlékezetére, a' valóság ellen is, végképpen Dux, vezéreknék hivattattak. Így olvassuk Lehoczkynál (Hung. SS. et OO.) 2-ik András Király Privilegiumában „Geyza Christiano patre piissimí quondam antecessoris nostri Hungariae Regis Coronati Stephani.“

Ez így lévén, és még hozzá jöven az, hogy a' Magyarok a' régi jóvá hagyott szokásoknak (Anon. 40-ik 53 r.) hiv tisztelőji voltak, — minden Nemzetek Példáját is szemünk előtt tartván, — kételkedni nem lehet, hogy valamint a' fejedelem, a' törvények, a' szokás és az udvari hivatalok ama hires Szittyában voltak, ők is törvényes alkotmányokat a' szerint állították fel.

Ebből ismét az következne, hogy ámbár ez a' gyökeres törvényes Alkotmány tsupa Hadi hatalomnak, és a' költözés vezérlésére czélzónak eddig majd egyáltalában nézette-tett, — még is ez a' hatalom minden egy törvényes Fejedelmet illető jussokat magában foglalt. — 1-ör Mert a' szittyai udvar formájára volt felállítva. 2-or mert ha jól megfontoljuk azon kifejezéseket, mellyeket a' főszemélyek Almushoz tesznek, látjuk, hogy világosan kimondják: Hogy uroknak választják. — És pedig örök időkre; Nemzetségről Nemzetségre; mind magoknak mind maradékjoknak. — És a' felállított törvény megtartása mellett tellyes hatalommal; — és a' Király választástul csak annyira különbözött, hogy akkor még ez a' most már bevett magyar szó az akkori Magyaroknál ösméretlen volt. — Szeretném tudni, ki hinné, hogy kevesebb ez: „Mi téged vezérünknek és parancsoló urunknak választunk Nemzetségről Nemzetségre (melly éppen hasonló a' hoz a' mel-

lyel az ország a' most ditsősségesen uralkodó Ház alá való vetését 1547 a. 5 §. 5 ki magyarázza így szólván „nam cum sese Ordines et Status Regni non solum Majestati suae sed etiam suorum haeredum Imperio et Potestati in omne tempus subdiderint“) mint ez: „én téged királynak kenlek“ — mi több szeretném tudni, melly országban áll főbb szavakban a' Király választásának kifejezése, mint Almusnak vezérré való választása. — Vagy avval kevesebb ez, hogy talán tsak szóval történt? — Minden végzésélő nyelven áll fel. — Az Irás tsak a' feledékenységtől menti, — ha ez egyéb eránt szükséges: az akarat tökéletessége megromlását jelenti. 3-or mert látjuk e' mellett a' választás mellett Almust és a' következő vezéreket minden egy Főlséget illető Jussal törvényesen a' főemberek tanátsával élni, úgy mint: Hadat indítani, békességet kötni, követeket elfogadni, és küldeni, a' főszemélyeknek és Had-Nagyoknak a' megtámadásra engedelmet vagy parantsolatot adni, földet ajándékozni, jutalmazni és büntetni: Hogy pedig örök idökre szabott légyen kitettzik az Alkotmány 1-ső 3-ik és 5-ik álalpotjából.

Hogy Almus és a' következői illy diszes vezérséget viseltek, hogy a' Magyarok ezt így értettek és változtatás nélkül meg is tartották, bizonyosság az: Hogy Szent István királlyá való nevezésekor se változtatást nem tettek a' törvényeikben, se nagyobb hatalmat néki nem adtak. És úgy láttzik, hogy ezen változtatást

ugyan csak szó változtatásnak, és vezérek nevezése az itt keletben lévő nevezésre való általtételének nézték. Ezt bizonyítja Szent István, midőn a' hűségtelenek megbüntetésében ezen törvénnyel él, és ennek szentül való megtartását fiának is meghagyá.

Nem ezen ditső eleink Alkotmánnya lelke szól é belőle midőn 1-ső könyvének 4-ik részében mondja: „Ezek legyenek fiam atyáid és testvérid, ezekből senki' szabadságát el ne vedd, vagy szolgának *) ne nevezz, ők vitézkedjenek, de ne szolgáljanak. Ha békességes leszel, Királynak és Király Fiának fogsz hivattatni, ha haragos, kevély, irigy, nyughatatlan, és a' főszemélyeket megveted, két-

-) A' Nemessek Birája Szolga-Biró még is! Tehát a' Nemessek szolgák: — Igen is nints máskép; de tudnunk kell, hogy akkor annyi volt a' szolga, mint most Minister. „Si quispiam autem receperit. Si Comes fuerit, sciat se dupliciter cum 55 pensis redditurum; si Minister dupliciter cum 25 pensis; si plebejus dupliciter 5 pensis.“ Szent László 3-ik k. 21 r. — A' Minister major minor mint a' Nemessek. Col. 1. 11. 12. — A' mi most szolga, akkor volt rab. és Szent István Deák szavait „Servum non nomine“ kellett volna forditanom „ezek közül senkit rabnak **) ne nevezz; de ez most értetlen és nevetséges volna, mivel a' ki akkor rab, most szolga; a' ki akkor szolga, most Tekintetes Úr.

**) Azért embereket erőszakkal elfogni mondták a' Magyarok: rabolni. Termesztményt és élelményt szedni: mondták, zsákmányozni.

ség kívül a' vitézek erőssége lesz a' Méltóságod gyengítése, és másnak adják az országot.

De még bővebben megbizonyítja Szent István mind azt, hogy ő eleji követésétül nem csak nem állott el, hanem egyetlen egy fiának is, a' kinek boldogságát szívből ohajtotta, annak megtartását szörnyen ajánla, és a' szívére köti, mondván 1-ő könyvének 8-ik részében, „grave enim tibi est hujus climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium exstiteris regum. — Ime! maga Szent István javasolja a' régi szokás megtartását, és elejét deákul „Rex“ nek nevezi. Ambár tudta, hogy magyarul vezérnek hivattattak.

De majd azt mondja valaki, hogy Szent István nem vezéreket, hanem ezen ég hajlati királyokat ért; feletet; egy szempillantásig sem, mert már magában ellenmondásokat foglalna. De nem is hágy kétségben ezen szent királyunk, mert mindjárt utánna teszi a' 4-ik s-ben; „Melly Görög vezérelhetné a' Romainkat Görög szokás szerént, vagy melly Romain a' Görögöket Romain szokás szerént“ — ugy é? — ha Szent István magyarul irt volna; „mert nehezen tartod meg az országot épen é földön, ha az előtted vezérlők példáját meg vetvén, a' régi szokásokat szorosan nem követed.“

De ha egyedül a' józan észszel vesszünk gondolóra: lehet é Almust az ő állapotjában úgy tekinteni, mint tsupa Hadi-vezért? oda vezet; hogy nem. Mert ott ment az egész ország, a' mellyen uralkodot; annak az ügyei

annyifélék voltak, mint egy álló országé. —
 — Hogy lehetne tehát valami Lévvőt, nem Lé-
 vőnek; egy uralkodó Fejedelmet az ország
 Tisztjének; egy országot, hadi népnek gon-
 dolni; és Almust, midőn a' hadnak, igazság
 kiszolgáltatásának, Nemzetének, táplálásá-
 nak, elrendelésének, belső és külső, erköl-
 tsi és világi tekinteteinek, kaptsolásinak és dol-
 gainak a' törvényes tanátsa befolyásával, Fő-
 ura, örökös Főura volt, mint egy tsupa Ha-
 di vezért képzelni.

Ezekbül gondolnám már bőven kitet-
 tzik: hogy a' magyar Alkotmány régiebb mint
 gondolnánk.

Hogy a' régi ditséretes és jóvá hagyott
 magyar szokások szíttjaiak.

Hogy a' Magyarok vezéri mindjárt Al-
 mus választásánál fogva valóságos törvényes
 uralkodók. A' véle említeni szokott hat főem-
 berek pedig az ország tisztos hivatallyal vise-
 lőji voltak, — a' kiknek Zászlójok alatt a'
 nép költözött.

Innént ismét látnánk, miért mái napig is
 a' Barones Regni ország Zászlós urainak hi-
 vattattnak.

És miért ezen Zászlós urakat a' törvé-
 nyek a' Király Tisztjeinek *) nevezik. Sig. 6.
 21. 1439: 8. 25. 26.

---

*) Be ditső természetes rendelés, mert most is
 tapasztaljuk, hogy a' természetnek akár inelly
 erőszakot tegyen is a' világ, hogy ez, ez illye-

És tudnánk az eredetét is azon törvényes kötelességnek, melly szerént az ország Zászlóssai valóságos törvényes Had-Nagyok is.

És honnént tatoznak a' Király mellett Banderiummal kiállani.

De egyszersmind észre vehetjük azt is, hogy ditső eleink a' vezérre ruházván a' Föltség illetőségeit, az ő törvényes Tanáttsa befolylásával, és az Alkotmány 2-ik pontja értelmében azt a' kötést tévén: hogy fáradságok jutalmául kinek kinek tekintete és érdeme szerént a' nyert földbül részt adjon: — Hogy az egész magyar Alkotmány a' jószágbeli birtokon épült. — És ime! azért a' Birtokosok törvényünkben, Verb. 1 ; 4. a' magyar Szent Korona', — mellynek ezen köz jussbul a' magva szakadtak jószágára örökös jussa maradt, — Tagjainak neveztetnek.

Azért kétséget se szenved, hogy valamint a' tekintet, tisztelet ; hivatal, ugy a banderialis szerkezet is a' birtokra, mint az érdem képére légyen megállapitva. *)

---

ket, mint az együgyü természetbül kivilágosodott emberi kénrtetést megvetvén, most is a' legszükségesebb Akaratjátul leginkább függ, és a' valósághoz ragazkodik,

*) Innént láthatjuk, mért nem lehetett Magyar országban újítás, nem is lehet még az Alkotmány áll: mert ez tsak az érdemest különbözteti, ellenkezőleg a' revolutiók alapjával, melly ezt eltörli.

Nem tartozik ide, de el nem tűrhetem, hogy ditső eleink okosságát *) ne magasztaljam, a' kik ennek előttte mint egy 942 esztendővel azon alapot tették Alkotmányok talpkövéül, melly szerént ezen ditsérve felvilágosodott időben, az ezen minémiségben első és hatalmas uralkodók véres próbákön által vitt népek' nyugodalma meg szerzését keresik; tudni illik egy törvényes Tanátslás **)

*) Ez onnént is kitettzik, hogy minden Nemzetek ditsősségnek tartották, a' Magyarok szerét magokénak tulajdonítani. — Ámbár kiki általláthatja, hogy mihelyt a' Magyarok az e' föld népe szokásaihoz térni kezdettek, és a' régi szert, szorosan meg nem tartották, hanyatlani kezdett országiok, és ditső önnlétek az ő különös fellülhalladóságából a' többi Nemzetek köz sorához lehömpölödni kezdett; — mert nem a' név sem a' test külömbözteti a' Nemzeteket; a' Görögök, a' Rómaiak, a' Germanusok, a' Slavusok, a' kiket a' Magyarok el nyomtak, mind erősek voltak; de a' törvények, mellyek tsak szororosan megtartva olyanok, eszközlik a' külömbséget. Sz. Istv. 1: 8. — Hanyatlik minden nemzet, mihelyt a' törvényt és igazságot szorosan nem tartja.

**) Tanáts nélkül a' földön egy uralkodó sints **) „in Tribunalibus Regum Consilium sibi septimum vendicat locum, Consilio enim constituuntur Reges, gubernantur Regna, defenditur Patria, componuntur praelia, sumitur victoria, appellantur amici, civitates construuntur, et castra adversariorum destruuntur“ Sz. Istv. 1: 7. — Tsak az a' külömbség, hogy egy törvényes uralkodónál törvénytűdó Tanátsos kíván-

mellett a' fegyvert, a' pálczát, a' birtokos kezébe adván. Azért e' mai napig is szerentsésen fenn áll Magyar ország.

Se egy önhatalmu uralkodó, se tsak kis ideig is fő nélkül való, és valami hatalmast az elfoglalásra gerjesztő vagy több igazgatók közt felosztott kormány, mellyet respublikának neveznek, és a' melly az Isten teremtésében ugy is tsak erőltetés, se egy fő szabad választást rendelő alkotmány, se mást, se ezt az idegen földön szerzett országot, állandóan meg nem tarhatták volna. Azért igen böltsen

---

tatik, az önn hatalmnál pedig a' tanulatlan természet fia is el lehet.

***) Jó idővel azután, hogy ezt irtam, az újságban olvastam illy Czikelyt: Constantinopel den 16. Juny 1826. Die Fahne des Propheten ist noch immer im Divan-Saal des Serail aufgepflanzt u. s. w. Zur Vollziehung derselben bedurfte er (der türkische Kaiser) vornehmlich der unbedingten Zustimmung der Häupter der Rechtsgelehrten, von deren mächtigen Einfluß man in Ausland, wo man sich unter einem Sultan einen unbeschränkten Alleinherrscher zu denken pflegt, noch keine ganz richtige Vorstellung zu haben scheint. 's a' t. — „Melly nagy tanusága ez a' fönt lévő állításnak. Még is mivel önhatalmu a' legjobb lépéseiben is bizonytalan a' Sultán, mert ha az ellenkező rész felkaphat, nints törvény, nints mihez ragaszkodni, a' tanátslók elszéllenednek, megtagadják; ő maga marad a' veszedelemben. Midőn ellenben a' törvény szentül megtartva mint a' köszikla mellette állana.

szerzettek magoknak ditső Atyáink egy az örökösödés után firúl fira menő halhatatlan országlást, és új létöket ezen az erős alapon állították fel.

És valóban melly boldog állandóságra jutott ez által az ország mingyárt kezdetében. — A' szabad választás, hogy megrontotta, majd semmivé tette édes hazánkat, és tsak az örökösen országló királyok vissza hozása menthette meg a' végső veszedelemtül.

V. S Z A K A S Z.

Anonymus szerint történetek útját követvén XV. XVII. XVIII. XXX. XXXI. XXXII. XXXVII. XLIV. XLVI. XLVIII. L. LII. LVII. részeiből, látjuk hogy Arpád és a' következő Vezérek a' nyert földet a' vezér, a' fő emberek, a' nemesek közt Megyékre, (Comitatus, a' ki birta Comes;) örökösen, de hivataljokkal is felosztották, 's eltulajdonították, és a' jövevény idegeneknek is az ő állapotjukhoz képest földeket ajándékoztak.

Ezekből kitettzik az is, hogy a' földbirtokával az ország védelmét és szolgálatját is felosztották. A' XIII-ik részben így ír Anonymus „Dux pro beneficio suo Borsum in eodem castro Borsod Comitem constituit, et totam curam illius partis sibi condonavit“; a' XXXVII-ik részben „Dux Arpád Hubam se-

cit comitem Nitriensem et aliorum castrorum, et dedit illi propriam terram juxta fluvium Zsitvam usque ad sylvam Tursoc.“ LII. részben, „tunc Dux Usubo, Patri Zolonk dedit castrum Veszprim, cum omnibus appendiciis suis et Veloquio dedit Comitatum de Zarand“ — Ezt a' mondást „cum appendiciis“ én úgy értem, „juribus et obligationibus, annyival is inkább, hogy az utánna következő és hasonló értelemben kaptsolt „et Veloquio dedit Comitatum de Zarand“ ezt más értelemben venni nem engedi, és nem is lehet azt másképp érteni, mert különben a' köz igazság, mellytől a' Magyarok Vezéröltettek megsértődne, és a' kötelességnek a' jushoz való egygerános mérséklése megszűnne, melly a' magyar alkotmányban nem találta. — Et sic caeteris nobilibus honores et loca condonavit“ (ugyan ott) —

Csak sajnálni lehet, hogy Anonymus magyarul nem irt, mert így az elővett tárgyak világosítást adna, ha a' Comes-t magyarul irta volna; mert bizonyos az, hogy az a' nevezet, „Comes“ nem jött Arpad szájából, hanem az írók, a' kik jövevények voltak, a' nemzet nyelvét ha fölesen értették is, de jól nem tudták, magyar nevezetekről keresztelték el ezen Deák nevezetre, kétség kívül úgy: hogy a' hivatalját, mellyet szemeikkel láttak, a' deák szóval kimondták. Szükséges tehát mindennek előtt tudnunk, mit tesz ez a' szó Comes.

Minden kétségen kívül van az, hogy akkor azt nem jelentette, a' mit most, mert a' ki vármegye Comessze, most sem (mostani) Gróf az még ez által. — Ugy sints jólmondva; szabad úr, mint némellyek vélték, mert 1-sör ez a' szó szabad nem fér meg a' magyar alkotmány természetével egynek tulajdonítva, mert e' szerént nem tsak ez illy különböztetett személy, hanem minden hazafi, legalább minden nemes ember szabad. 2-or a' régi értelemben pedig ez a' szó szabad, alá való különböztetés, és tsak az iga alól szabadságba bortsátottaknak nevezete volt; (Sz. István 2-ik k. 20-ik 27-ik részében. Sz. László 2-ik k. 12. r.) legalább minden nem rab, szabad volt: Sz. László 2-ik k. 12. r. — Igaz ugyan hogy később bekapott ez a' szó, deákul „liber“ az europai Méltóságok sorában; de akkor sem ez, hanem a' foglalatlanság értelmében. Nem is reménylem, hogy valaki tsak a' 17-ik században olvasta volna ezen alá írást N. N. szabad Báró, hanem bizonynyára Liber Báró. — 3-or evvel minden esetre nem a' nevezet mivoltát és kötelességeit, hanem ezen nevezettel öszve kaptsolt jussnak a' mivoltát némünémüképpen magyarázná.

Hogy tehát bizonyosabban ennek a' szónak az értelmét eltaláljuk, és onnént arra a' mit jelentett juthassunk, tudnunk kell, melly értelembbe vették magok a' Deákok vagy is Romaiak ezt a' szót Comes: Calepinus szerént a' deákok így írják le, hogy Comes az: „qui

alterum sequitur, assectator assecla et, propriae majoris etc. item differt Comes a' socio et sodali, quod Comes dicatur, qui quovis modo alterius sequitur dictum: socius plerumque in negotiis seriisque rebus et fortunae arbitrio subjectis" — Így tehát magyarul követőnek késérőnek kellene mondani és pedig a' hadban, tehát, hadi vezér, hadnagy. — Így látjuk venni Anonymust, így veszik a' magyar törvények is, mivel azok szerént a' Comes Tiszt. Sz. István 2-ik k. 50-ik r. „Si servus seniore vel serviens suum Comitem“ Sz. Laszló 2-ik könyve 5-ik r. „Si autem instinctu Comitum sui milites“ Kálmán 1. k. 79. t. neque prius Regii Comites vel Centuriones“ Sig. 5. Tör. 4. 21. 1439. 8. 25. 26. 'sa't, és pedig „aulae familiaris“ Sz. István 2-ik k. 54. tehát nagy tiszt. Kálmán 1. k. 11. 12. 25. 28. 36. 37. 77 78. 79. etc.

Szent Istvánnak ezen helyéből, „si servus seniore vel serviens suum Comitem“ kitet-
tízik végképpen, hogy a' Comes tiszt, mert bizonyos, hogy a' serviens vitéz, ennek az előjárója tehát Comes; valamint kitettzik, hogy a' házi gazda, mint olyan, Senior nevezetet viselt, melly nevezet hogy egyedül ezt illette bizonyos abból, hogy a' servus nem volt vitéz: „ex his vero neminem servum nomines, illi tibi militent non serviant“ Sz. Ist. 1. 4. Azért a' Servusnak nem tisztje Comes, hanem ura volt, senior a' ki tulajdonos, dominus, proprietarius (Ulp.) és

hogy a' szolgáló tulajdonossa is senior volt.
Sz. Istv. 2. 26. 3. §.

De már most szeretnénk talán tudni azoktól, kik a' származtatást tudják, honnét származik ez a' szó Senior, melly egy a' Dominusszal, melly Calep. szerént a' Domus-tul jön, olly formán tudni illik, hogy Dominus az, a' ki domui praeest, az az: a' leg öregebb, Senior. A' Frantzia mondja: Seigneur, az Olasz Signore, a' Spanyol Sennor; — már ki mellyiktől vette? — gondolnánk a' Deáktól? — De a' magyarban mit tesz ez: öregbik iffjabbik uram, melly olly régi, mint az összekevelés, mint az Aszonyok a' Magyaroknál — Ime! keleten és nyugoton egyforma neve-zete a' gazdának, a' nélkül, hogy a' másolást tsak gondolni is lehessen a' természet eszközlése által.

De hogy a' Comeshez vissza térjünk, ennek hadi tiszti léte kitettzik Chartuitiusbul is: „ut per eum omnes militiae ejus Comites ad- veri Dei cultum adducti sint“: így vette és ma- gyarázza Forgach Simon is „Gróffok voltak a- zoknál feljebb. (Franc. Forgách Res. Hung. az 1562-ik esztendőnél.

És innént már egyenesen folyik az a' kötelesség, hogy a' Comites, Zászlós urak, banderiatí sunt.

Innént jön, hogy a' Deákok a' vármegye előjáróit Comesnek nevezték, mivel a' király- nak tisztjei, törvényes követői Hadnagyi voltak.

Innént jön, hogy régenten az ország Nagygai is, a' kik Zászlóval birtak, magokat Comesnek nevezték, és a' Királytul is ezen nevezettel megtiszteltettek, ha tsak kevéssé hatalmassabbak voltak, vagy e' megtiszteltetésre érdemet tettek.

Innént jön, hogy Comes volt, a' ki a' Király társaságában volt. Innént jő, hogy a' Comes udvarba mehetőséggel: udvarhatósággal bir.

Innént származik, hogy a' kit a' Király megtisztelni akart Liber Comesnek: tiszteletbeli hivatalos örökös Hadnagynak, vagy is mint egy örökös udvari Nagynak: „habens honorem *) Comitatus“ nevezte. Ezt érti Verböczy 1-ső részének 2-ik tzmjében 2-ik czikhelyében mondván: „Praelati utpote et Barones vero respectu officii, quo funguntur, et a Principe sublimantur.

---

*) Illy tiszteletbeli és más valóságos nagyok és hivatalosok, mint a' végheleyk Nagyjai, Comitatus confiniorum Sz. László 2. 17. bánya városok nagjai comites camerarii, és az ország Nagyjai, és tisztjei, kik meg nem neveztettek, értetődnek a' törvények végén evvel „Comitatus et honores: sic caeteris nobilibus honores et loca condonavit: Anon 52. Praeter Banos Vajvodas et alios honores in confinibus regni tenentes 1495, 4 (Verb. 1. 14. §. 15. in casu, quo Nicolaus, filius Stephani, de Liblyo et ipsum Podalin non in honorem, sed in perpetuum habere dignosceretur.“ An. 1403. §. 9. 1498 57. 's a'k.

Ezen megtiszteltetés számos jószág örökös ajándékozásával történt, nagyobb, örökös, a' községből kivett, Hadnagy nevezetet szerzett; és hogy nem ok nélkül majd alább meglátjuk. Ezek után szármozott a' nagyobb, örökös Grófok nevezete „Comites majores perpetui, 1599 ar. 48. §. 4.

Innént jön, hogy minden fegyveres nép, mellynek előljárója Comes, első volt a' felkelésben és a' magyar hadaknak azon időbeli rend szerént való első részit tette, 2-ik Andr. 7. art. 'sa't.

De valamint a' világ semmiben mértéket nem ösmér, és a' mit kedvelve felkap, azt egész a' megutálásig üzi; ugy e' diszes Comes nevezettel is így bántak a' hatalmas udvarnokok, mert azok is, a' kiket nem illetett, Comesnek nevezték magok magokat. Azért e' nevezet önkényes viselete a' magyar világban, az idő tájban igen megszűnt, és a' Báró foglalta el a' helyét, (mellyet napkeleti *) szónak tartanak és annyit tesz mint „nagy“ a' deákok szerént is) mivel a' Barones Regni ország Zászlóssai, ország hivatalos Nagyjai, mindég tisztos és nagy urak voltak.

---

*) Ha a' Czigányok Hindúk, így kétseget sem szenved; mert ezek nyelvében a' Báro, - nagy; Baro Raja: nagy ur. A' mint észre venni még nagy Sandorral jöhetett az ki Indiából.

Innent jött végtére, hogy a' hivatalyban nem lévő Zászlós urak „Liber Báró“ nevezettel éltek, és e' létökhöz képest valósággal a' törvény is úgy veszi őket Sig. VI. art. 20. §. 3.

A' megkülömböztetett és előkelő tagjai nemzetünknek nevezettek még „Jobbaknak ; deákul az első időben még az idegenek nem értették: „Jobbakiones“; de az idegenek irták „Jobbagyiones“ és ugyan akár hivatallal Jobbagyio habens honorem (II-ik Andr. 30. a.) akár hivatal nélkül (13. art.) — Igazán deákul Optimates Sz. Laszló 1 k., Principes Sz. Laszló III-ik könyve 1. r. és Proceres, Primates, (Char. Sz. István életében)

A' Birák is, és a' miezen név alatt jön, nevezettek így, mivel természetesen a' jobbakból választattak, és tekintetöleg ugyan azon tisztek voltak. Sz. Laszló 3-ik k. 10-ik részében olvassuk — „Si Rex in expeditione fuerit, et interim furem capi contigerit, qui cepit firmiter teneat, sed postquam Rex et Primates redibunt, ultra quem terminum dixi tenere non praesumat.“ — Itt világos hogy a' Primates birák, mivel a' tolvaj a' Biró kezébe tartozik, a' mint ugyan azon szent királyunk úgy rendeli III. k. 9-ik részében „quotiescunque quis furem caeperit, et ligaverit, per tres tantum dies eum teneat, quarta autem die Judici statuatur.“

Innént ismét jön, hogy a' különböztetés „Jobbak“ minden egyesülésben: mint az országban, úgy a' Vármegyében (2-ik Andr. 19. 30.)

mint a' várban ugy a' faluban, találkozott, mivel minden rendben és minden helyben, Jobbak, a' kik tiszték, a' kik bírák voltak; és miolta ez a' nevezet Jobbak: a' szokásbul ki, és egészen a' paraszt népre, azon magyar idegen általirt deákságbul vett változással: „Jobbagio, in singulari: jobbagyok, in plurali, vagy 's későbbi értelem és írás módjával az i helyett a' g lágyítására y-nt vévén: — jobbagyok, ált ment, nints mivel magyarul kimondanánk az Optimates-t. De ugyan tsak a' parasztok közt is a' jobbak, jobbagyok; az alább valók zsellérek.

Nints is már azon nevezet mellett, melyet a' Comesnek adtunk itt magyarul, más hátra, hanem hogy számot adjunk, mért nem hívták ezt így valósággal a' magyarok. És miért ennek a' Fő Ispányon kívül más nevezetere nem találunk, a' mennyire a' megye comesszét illéti.

Ebbe segített bennünket az a' hozzá adás Parochianus, melly a' Comessel egy idejű. Az egyik a' hadbeli, a' másik a' polgari mivoltokat, és mind a' kettő a' magyar Ispanyi nevezeteket magyarázza, tsak lássuk mit értettek a' latinusok a' Parochia *) Parochus név alatt. — Calepinus szerént „erant Parochi, qui publice Romam missis caeterisque alicujus digni-

---

*) A' mi most Parochia, az igazán deákul „Pa-raecia“ (Calep.)

tatis hospitibus salem et ligna praebebant, ut adnotavit Acron in illud Hóratii L. 1. ser. sat. 5. tum Parochi, quae debent, ligna salemque hi latino verbo Copiarii dicti sunt teste Porphirione, quod omnium rerum necessariorum copiam regum populorumque Legatis suppeditabant etc.“ — Tudvalévőkép a' Fő Ispányok Hadnagyi és gazdái *) is voltak a' régi magyar Vezéröknek és Királyoknak: Sz. Ist. II. 42. Kálmán I. 25. 40. 78. 79. II-ik András 29. — És ime ennek a' Comes parochianus, Fő Ispány által való meghatározása. Mert a' Fő annyi mint Capitaneus, azért a' vármegye nélkül való hivatalos nagy, Fő ember, **) a' vármegyével bíró Fő Ispán, az az mint egy Capitaneus seu Comes copiarus: i. e. Comes parochianus. Supremus Comes pedig azért; mert Comes és Comites voltak azon Megyé-

---

*) Innént láthatjuk, mi oka ezen nevezet hasonlatosságának a' gazdaságbeli tisztt „Ispán“ nevezetével. — Itt egyszersmind eszembe jutott a' mit Thuróczy ír 1. 15. Attila király tiszjei nevezéséről „et horum quidem (a' kik a' Katalániai részeket ellepték, és ott megtelepedtek) Capitaneos ipsorum lingua Hispanos vocatos existitisse“ — talán a' H. betű csak sohajtás, és ezek is mint megtelepedett tisztek „Ispánok“ voltak.

**) Ez a' nevezet, Fő ember, olly régi és olly közönséges volt, hogy még a' tsupa Tót is tudott felőle, és ugy mondta „Fijomber.“

ben, és ő a' megyebeli Comiteseknek is Birája, a' Megye előlülője, tehát supremus Comes.

A' melly más és másféle nevezeteknek oka pedig, hogy az írók idegen nemzetekből voltak, és a' magyar bő terjedésü hivatalt, a' romai annyi hivatalok nevével, a' mennyit ama magában foglalt, mondották ki a' romai nyelvben,

---

VI. S Z A K A S Z.

Elterjedvén ezen a' földön a' magyarok ereje, és ős atyjok országában ugy elhatalmasodván, hogy meg maradásokrul már nem kételkedhetnének; megtelepedéseket és birtokokat ott, a' mi a' Teremtőnek kedves, és a' teremtés sorába való állandó megmaradásra elrekülhetetlen: az igazság eszközlésénél kezdendők, szükségesnek látták ditső eleink alkotmányokat ezen uj hazába beiktatni.

Azért Árpád győzedelmében a' Gyümölsényi erdő mellett megállapodván: „Az ő nemesseivel elrendelte az országnak minden szokásbeli törvényeit és annak minden igazságit és jussait; hogy mi képpen szolgáljanak a' vezérnek, és kiki a' Fő embereinek; és miképpen tennének ítéletet akár melly elkövetett gonosz cselekedetért“ Anonymus 40-ik részében.

Hogy ditső eleink, valamint minden lépésekben Isten segítségével a' legtapasztaltabb böltsességnek jeleit adták, úgy ez úttal is minden tekintetekre nézve, és pedig régi Szytjai módra (mert másfélét nem tudtak) ez új hazájokban a' leg illendőbb rendet megszerzték, kétséget sem szenved. És azt lehet állítani: hogy minden védelembeli és a' belső szolgálatot illető 's eszközlő törvények, mellyek édes hazánknak hosszas állandóságot, az avval törvényesen élő Fejedelmeknek pedig a' legboldogabb uralkodást szereztek, ez alkalmatossággal hozattanak légyen rendbe, és e' nemzetnek további — e' földnek pedig új törvényévé — beiktattanak légyen.

Mert ki az, a' ki megmutatja, ezen kívül hol hozattanak légyen rendbe gyökeresen az ország dolgai? — pedig minden törvény, a' mellyet előhozhatunk már az előbbení jó ditséretes, helybe hagyott szokásokon épül — és ambár mint egy ujjal mutatnak minden törvényeink egy előre kelt gyökeres rend szabásra, még is azt minden törvényeinkben haszontalan keressük, és mint egy meg ütközve kellene megvallanunk — hogy nints a' mi lehetetlenség, — ha tsak itt nem állapodunk meg. — Kezdet nélkül semmit a' teremtet világon gondolnunk nem lehet. Ha mingyárt az égből esettnek is mondanánk a' magyar alkotmányt, a' megtartása kezdetinek időt kell adnunk. — Ezt olly lehetetlenség más időre határozni, mint lehetetlen állítani, hogy

nints az, a' mi van, — e' mellet Ánonymus világos szavakkal kiáltja. — Nem is támadtam volna én ezt annyi okokkal, ha Ánonymus sokáig homályba nem maradt volna, és más vélekedéssel elfoglalva nem tudnám a' világot. Mert már ditsőséges emlékezetű II-ik András király 1222-ik esztendőbeli arany petsétes törvényében emliti Szent Istvánt a' magyar törvény és szabadság adójának, de tudjuk, hogy Szent István törvényei nem e' minémiségűek Verb. 2. 6. 4-ik §. Az első könyve a' magyar orszagi régi köz törvényeknek, a' bé vett szent hittel igen meg egyező polgári tekintetei szerint való tanítását fiához; a' 2-ik a' hitbéli dolgokon kívül leg inkább az azon időbeli jövevények' boldogítása jövendő megtartására, és a' magyar szabadságra nem szokott jövevények, abba lévő elbizásából megszorodott és el minémiségeseedett vétkek hátráltatására tzélzó törvényeket foglalja magában. — De Szent István maga bizonyítja 1-ső könyve 8-ik részében, hogy a' polgári Alkotmányt nem tsak hogy nem újította, hanem hogy senki nálánál a' nemzet régi szokásaira nézve való újításokat jobban nem gyűlölte, se nálánál azoknak szentebb megtartója nem volt, mint a' mellyek tsak eszközölhették, hogy az ország mint kezdődött és volt, állandó megmaradjon — „Regale ornamentum scio esse maximum, sequi antecessores reges et honestos imitari parentes, qui enim antecessorum decreta spernit Patrum, nec

divinas procurat leges, peribit. — Grave enim tibi est hujus climatis tenere Regnum, nisi imitator Consuetudinis ante regnantium extiteris Regum.

De nem is lehetett polgári újításokat egy olly szent és bölts fejedelemtül várni, mint Szent István, a' ki a' békesség Herczegének a' mi szerelmes üdvöztőnknek, a' Kristus Jesusnak Isteni Tanítása' országába való tökéletes behozása munkállásában a' polgári ügyeletekre nézve való újítások behozásával tudvalévőképpen békételenséget, mellytül a' szent lelke irtózott, okozott volna, és így bizonyára áthágtatlan nehézségeket magának szerzett volna, és szent feltételében nem tsak Kupátul, hanem az egész orszáगतul a' leghathatósabb ellenmondást tapasztalt volna. A' ki a' magyar vért ugy ösméri, mint Szent István ösmérte, Ament mond ezekre. — És ha akár a' Magyarok akár azok királyi Szent Istvánt e' tárgyra nézve említik, az azért van, hogy az országnak igazság szerető Attya, és a' régi magyar szokásbéli törvényeknek hív tellyesítője volt, és annak megtartását írásban meghagyta. De azért is, mivel a' szent hitet az országba tökéletesen bé hozván, a' tisztelendő Papságot méltán első Statussá tette, és így minden Magyar Nemesi Jussokban részesítette ő legelő. Ezen Status volt az írástudó, ez tette fel a' törvényeket, mint idegenek az előbbennieket vagy még nem tudták, vagy mint a' Gentilismusbul lévőket azon időkben

talán nem ok nélkül elhalgatták. Azért a' törvény és szabadság első adójának irták. Ez kitettzik Chartuitiusbul, a' hol Szent István 2-ik könyvérül szól.

Hogy ez így vagyon Szent István tulajdon bizonságán kívül (a' kinek talán ebbe csak legtöbbet kell hinni) kitettzik Anonymusbul is; — mert ez Sz. István után és ugyan csak nem sokára élven, és a' dolgot értven, mivel tudós és királyi Minister volt, hogy írhatta volna: hogy Árpád az ő Nemesseivel rendelte el az országnak minden szokásbeli törvényeit, igazságit, jussait 's a' t, ha tudta volna, hogy Szent István rendelte el, nem Árpád!? — Azt már csak jó akarattal senki se tagadhatja, hogy a' maga ideje állopotját tudhatta Anonymus. — Hogy 2-ik András törvényébe Sz. István említettik ítéletemben meg nem tántoritt; mert Albert Király törvényében, a' hol a' Magyarok szabadságaik' csonkításárul panaszolkodnak, és annak helyre hozását kérik, már nem Szent István, hanem Nagy - Lajos alatt tapasztalt szabadságaikat emlegetik „nostrum conspectum Regium adeundo, et libertates ipsius Regni nostri, quibus ipsi Praelati et Barones ac Nobiles eorumque Praedecessores temporibus divorum Regum praesertim quondam Serenissimi Principis Domini *Ludovici* Regis“ (ez természete a' könyvnélkül való Diplomaticának) a' melyek még is azok, mellyek 2-ik András, Szent István, és Árpád alatt voltak.

A' kinek ez nem elég, olvassa Kezát, Thuroczyt's a' t. Péter Király felül, abbul általlátja, hogy Péter szeréntsétlensége a' volt, hogy polgári újításokat tett. És mi lett belőle? a' mit Szent István meg jövendölt 1 : 4. „És másnak adják az országotat.“ — És midőn vissza vették is, a' volt az első feltétel; hogy a' régi szokás szerént országoljon. Chron. 2. 37. „Concessitque (Henricus) petentibus hungaris *Hungarica scita servari*,” inne! nem Sz. István törvényeit egyenesen, mint 2-ik András Király Decretumában van, hanem „hungarica scita servari *et consuetudinibus judicari*.”

Ambár ez így van; még is Szent István Királyunkat éppen nem kissebbíti; mert ha igaz, hogy nagy böltsesség és hosszú tapasztalás kívántatik az álló törvények meg tartására. Ebben olly tündöklő példája az egész világnak Szent István, hogy még a' világ világ lesz, és hozzánk hasonló gyarló emberek fogják lakni, annak első könyvében lévő szent tanítását, senki valami szent, és hamvaiban is ötet tisztelő borzadozás nélkül nem olvashatja. — Ez most is az a' szent kints tára a' Nemzetnek a' hová ügyefogyásában folyomodik, Itt tellyesedik az valósággal, a' mit a' magyar énekel is: „hol vagy István Király, teged Magyar kíván.“ — És az egyházi rend és jussokra nézve áll elsősege 1471. 19.

Ezek után bátran lehet állítani, hogy minden alapos törvényeink, és pedig a' régi

szittyai módra, és szokás szerént, itt, a' Gyümölsényi erdő mellett való ország gyűlésen vették ezen földre való alkalmaztatásokat, 's e' Nemzet további e' földnek pedig új törvénynyévé beiktattanak légyen (tisz. Katona szerént Urunk születése 893-ik esztendejében.)

Hogy magok ditső eleink is é törvény szerzéseket nem kis dolognak tartották, abbul is kitettzik, hogy ezen tetteknek emlék oszlopot állítottak; azon helyet, a' hol ez történt örök emlékezetül Szernek *) nevezvén „et locum illum ubi haec omnia fuerunt ordinata, Hungarii secundum suum idioma nominaverunt Scerii eo, quod ibi ordinatum fuit totum negotium Regni. Anon. 40.

De hogy Anonymus is tökéletesnek tartja ezen törvény szerzést, abbul kitettzik, hogy mindenegy országban magát előadható ügyeket annak foglalatja kimagyarázásában előhoz így szólván „Dux et sui nobiles ordinaverunt omnes consvetudinarias leges regni, et omnia Jura ejus, qualiter servirent Duci et Primatibus suis, et qualiter judicium facerent pro quolibet crimine commisso,“ — Ugy vélem hogy szélesebb és különösebb tartalmu törvényt gondolni se lehet. — De az a' szeréntsétlenség, hogy annak a' foglalatját nevezetesen senki se botsájtotta hozzánk,

---

*) Idővel Zcer Monostra, most Nagy Szer vagy puszta Szer, Csongrád Vármegyében, hol a' régi Templom omladozott falai is láthatnak. Kat. Valyi.

Némellyek azt irták, hogy a' Fövezérnek a' hatalma az országra és a' külsőségre nézve itt határozottatott meg. Hogy az ország vármegyékre osztatott. Azt is említvén, hogy a' főszemélyek ez időben a' Nemességnek is törvény adóji voltak.

De ez nem lehet ugy, mert a' Fölség Jussával *) láttuk még Szittyában törvényes Tanácsa hozzá járásával Almust felruháztattva lenni, és attul fogva mindig avval élni. Láttuk ötöt örök időkre a' Magyarok urává választatni; — Árpád a' fia és örököse volt, — az örökösédes útján az Attyának minden Jussaiba belépett, és már élt véle. Mi okra nézve tehát állot volna ő, — egy bölts Fejedelem, — meg a' végre, hogy az ő hatalma melly már bizonyos és törvényes volt, határozta, — ezt tsak gondolni is következetlenség.

De a' másik sem álhat, mert Anonymus bizonyítása szerint, a' mint melly vár a' kezbe jött a' magyar vezéreknek, ugy azt azonnal törvény és igazság szerint a' meghodítórója bizták, és a' hol szükséges volt építet-

---

*) Juss talán régiebb a' magyaroknál mint a' Deák Jus. — Mivel a' magyarok erkölts, érdem által juttottak a' tisztséghez, a' méltósághoz; azért méltán mondatik az érdem szerzeménye az én Jussom, Juss, a' mellyhez tudni illk jutottam.

tek is, mint Zoljom Komárom*) Borsod 'sa' t. új várakat; — és lehet é jó okkal gondolni hogy Árpád az ő győzedelmes főemberei akár hivatalos akár örökös tulajdonait meg változtatta, vagy megváltoztathatta volna; és mind ezeket a' nélkül, hogy ezen történetek írója Anonymus akármelly rövideden arrul nem emlékezett volna, a' ki tsak egy tserélést (15. r.) se hagyott emlékezet nélkül. És ámbár ezen időben még nem volt az ország azon vármegyékre mint később felosztva, mivel még elfoglalva se volt; de bizonyos, hogy a' mi el volt foglalva, fel is volt osztva, és ezek osztását a' Gyümölsényi erdő mellett való ország gyűlésen ok nélkül keresnénk.

De még az is tsak ráfogás, hogy akkor a' főemberek a' Nemeseknek is törvényt adtak volna. Mert Anonymus világosan bizonyítja, hogy „Árpád a' Nemesseivel rendelte el az ország dolgát“ ha mindjárt (a' mi most sints másképp de másképp nem is lehet) a' főszemélyek és hivatalyban lévők hajtották is végre a' törvényeket. — Az is bizonyos, hogy nem tsak a' megyéket, de a' tiszti helyeket is (Honores) a' Vezér rendelte el. „Veloquio dedit Comitatum de Zaránd, et sic coeteris Nobilibus honores et loca (ennek akár mel-

---

*) Camarum írja Anonym, és ott rakta le a' vagyonnyát, őrizetére népének két harmadát rendelte Oluptalma. Anon. C. 15. tehát Kamárom.

lyik megyébe kellett lenni) condonavit (Anonym. 52). — A' mi az irókat ezen vélekedésre vitte a' lehetett; hogy a' főembereket a' magok seregével tellyes hatalommal bánni látjuk. — De ez se a' hadi, se a' polgári tekintetében ezt a' következtetést nem szülheti. A' Hadi tekintetébe nem: mert a' hadak most is a' Had-Nagynak vak engedelmességgel tartoznak, a' nélkül, hogy azért a' Nemesség fő Tisztyei annak törvény adóji volnának.

De polgári tekintetben sem: mert látjuk hogy a' magyarok nemzetségekre osztva levének, és minden fő a' rokonyival, szolgálival, szolgálóival jött, Anon XI. XII. És itt is nyert tulajdon népeket, Anon. XV. a' kiknek az ura most is birája Verb, 3. 25. — Ez tehát a' mennyire nem hadi annyira atyai és uri hatalom volt a' maga rokonyihoz és tulajdonához tartozandókra nézve, még egyik vagy másik szerentséjét följebb nem vivén azon nemzetséghez való tartozásból, (maga új nemet kezdvén, a' honnént a' nemes nevezet) ki nem kelt, és a' Vezér zázlója alá nem értetődött: a' mint láthatjuk, hogy a' nemzetségekhez nem tartozó számos nemesség a' Vezér alatt maradt „Árpád vero Dux et sui Nobiles egressi de castro Hung.“ Anon. XVII. „Dux vero Árpád transactis quibusdam diebus accepto suorum consilio nobilium“ XIX. — „Almus Dux et filius suus Árpád cum suis nobilibus“ XX. — „Cum curiam ducis intrare vellent, Dux omnes suos milites obviam eis praemisit“ XXIX. — Postea Dux Árpád et sui nobiles hinc ge-

ressi“ XXXII. — Unde Dux et sui nobiles laetiores facti sunt solito“ XXXII. — „Dux Árpád consilio et petitione suorum nobilium“ XXXVII. — „Dux Árpád et sui nobiles egressi de fluvio Zogea“ XXXVIII. — „Postea Dux Árpád et sui nobiles hinc egressi.“ XLI. 's a't. — néki szolgált, a' honnan a' szolgál „serviens“ nevezete, és tsak evvel kellett a' hadba; törvényeket hozott véle „Dux et sui nobiles ordinaverunt consvetudinarias leges“ XL. — „ibi etiam Dux condonavit suis nobilibus secum venientibus diversa loca cum habitatoribus ejus“ ugyan ott.

Azért mái napig is ez a' szokás és törvény a' nemességre nézve. II-ik And. 7. törv. Sig. V, 1. art. 1596. 7. 1597. 7. 1598. 20. 's a't,

Amaz a' Barones regni, ország Zászlós urai, a' Comites, és pedig mindenféle, parochianus, Perpetuus, Liber, confiniorum, castri comites: minden rendbeli Hadnagyok, és Zászlósok, mellyek létinek a' czélja mind egy, és nevezeti külömbsege tsak előkelése minémüségét jelentí, mint Hadnagyok Hadainak, és idővel a' portalis felkelésnek Banderia, gentes, mellyek a' hadak elejét; ez a' nemesség felkelésének, melly a' hadak alapját tették, az ország terjedése és gyarapodása szerint, eredetet adtak.

És mind a' ketteje az ország Fő Hada Generalis exercitus vala mind addig, még nyugalomra térvén az ország, ennek oráig napig való tartósága elharítására, a' magyar

Fölség külön és álló hadakat: gentes, stipendiati regis, Sig. 1. nem állított fel. Melly időtől fogva három féle lett a' magyar hadi erő: gentes Praelatorum Baronum et nobilium; az ország hada; és a' nemesség.

Az első az álló katonaságot, militia stabilis, a' másik, a' mint már láttuk, az ország hadát, melly seregek neve alatt is jött „Exercitantes, generalis exercitus, azért hogy sok féle seregekből állott. Az utolsó kettő mint szinte már láttuk, a' generalis exercitust, az ország Fő Hadát tették. Sig. V. 1. 1439. 3. 1454. 2. 3. 4. 1458. 2. 's a't.

Ezeket a' mint ki fejtődtek beszéd közben megmondván és ezt igen figyelmetesen venni kérvén:

Hogy a' nemzetségeknek az ő Főjök alá való vetése személyenként tekintve nem más volt a' főntebb előadottnál abból is kitettzik hogy: 1-ör Ez az atyai hatalom természete; az atya tudni illik a' gyermeke javát nem akadályozza. 2-or Így fér meg a' magyar Fölségnek azon hatalmával, mellynél fogva ha érdemes a' legutolsót is nemesítheti. 3-or a' következő idők megmutatták, mert valamin a' vér kötelezései idővel tovább továbbra ritkulván gyengültek, ugy végtére egészen megszolván elenyészett ugy annyira, hogy hozzánk csak az emlékezete hire se jutott, ha a' történetekből nem látnánk, melly függés ha tsnpa törvényes lett volna, bizonyára mint a' uőbbi régi ditséretes szokásai ditső eleinket egészen hozzánk jutott volna.

De hogy a' gyümölcstényi erdő mellett lévő első magyar ország Gyűléséhez vissza térjünk, és minemű lehetett az a' rend, melyet ott megtettek, nyomozzuk, ragaszkodjuk megint Anonymussal a' történetek utjához e' szerént: „Dux et sui nobiles ordinaverunt omnes consvetudinarias leges regni, et omnia jura ejus“ — Itt az első kérdés cujus regni? — az kétséget se szenved, hogy itt de prae-rito azon ország értetődik, a' honnént valók voltak. A' mellynek a' szokásait tudták és tartották. Ezt tudván már egészen érthetjük Anonymust, hogy: a' vezér az ő Nemesseivel elő vévén minden jó és ditséretes szittyai szokásokat, azt itt is jóvá hagyták, és é föld Birtokára alkalmaztattván, új törvényül megá-lapították. Mert tagadhatatlan az, hogy „ordi-naverunt“ rendről rendre való szerkeztetést jelent; a' consvetudo is Verböczy előszava 10. 11-ik czimje szerént, de természetesen is olly néműség, mellyet jelenvalóképp, se annál inkább előre szerezni nem lehet.

És mellyek ezek a' törvények? Felelet: Azok az alapos törvények, mellyek az Árpád véréből származó Magyar vezérek és királyok alatt voltak: — tudui illik a' *mostani alapos törvények*: — Láttuk hogy Anonymus Szent István után élt, melly időbeli törvényeket és jussokat arany petsétes törvénynyében foglalta 2-dik András ditsösséges emlékezetű királyunk. Ha tehát Anonymus ezen törvé-

nyek első virágzásában élén, de praesenti is minden kifogás nélkül azt mondja: „ordinaverunt consvetudinarias Leges Regni et omnia jura ejus,” — azt mondja: hogy a' régi törvényeket rendbe szedvén jóvá hagyták, a' mellyekkel most is élünk; (és ez a' természetes oka, hogy azon törvényeket, úgy mint a' mellyeket, élén vélek, úgy is tudták, bővebben elő nem hordta Anonymus), — Azért van az ország kezdetétől fogva mái napig is a' törvényeinknek ezen kifejezése: „juxta *antiquam*“ tudni illik „Szittyai“ — „et *approbatam*“ a' gyümölcstényi erdő mellett tartott első ország gyűlésen „Regni hujus“ melly eképp a' Szittyainak folytatása lett, „Consvetudinem.“

Tovább: qualiter servirent Duci et Primatibus suis, et qualiter judicium facerent pro quolibet crimine commisso. — E' Szent István törvénye utasításánál fogva, a' meghódolt népeket illeti. Mert a' „Servirent“ nem illeti a' magyar Nemességet e' servitus értelmében, így irván Szent István 1-ső könyve 4-ik részében, „ex his vero neminem in servitutum redigas vel servum nomines, illi tibi militent non serviant.“ — Nem is volt szükség a magyarokra nézve ez illyekről szót tenni, mivel ezek tudták a' szokásaikat, törvényeiket, jussaikat és kötelességeiket, mellyeket jóvá hagytak, és a' mellyekkel ditsősségesen éltek. Szó szaporítók az azon időbeli magyarok nem voltak. „Natura taciti ad faciendum

quam ad dicendum prouiores.“ — Regino a' 889-ik esztendőhöz. — És nékem valóság-
gal úgy láttzik, hogy nevetséges volna, tsak
gondolni is hogy ez a' Magyarokat illetné,
mert azt jelentené: hogy *eddig nem tudták*
qualiter seruirent Duci et Primatibus suis!
Nem is lehet ezen „Primates“ alatt egyenesen
tsak a' főszemélyeket „Principales Personae“
VI. VII. érteni; mert az előkelők, a' Kunok
által, és az előmenetelek által is, igen meg-
szaporodtak. És azon időben is, mellykor Ano-
nymus e' történeteket írta, a' Primates alatt
értetődtek szinte az ország minden Nagyai
(Sz. Laszló II-ik k. 10-ik r.) — Ez tehát il-
lete a' meg hódolt Népekre való Rend-Szabá-
sokat; azoknak adózások' és szolgálatjok' —
(mint ebbe tanunk Kálmán 1-ső könyve 78-ik
törvényre „quisque comitum in Comitatu suo
tertiam ubique partem habeat de tributo, Rex
vero ad plenum de tributo omnium similiter
duas partes habeat“ ime! „qualiter seruirent
Duci et Primatibus suis.“ Ezt illeti Szent Ist-
ván 2-ik könyve 42-ik törvénye „si quis Co-
mitum partem Regis defraudaverit, reddat frau-
dem et duplo componat,“) — sorsok és bün-
tetésök minemüségai meghatározását. Mert
már Anonymusbul látjuk, hogy más volt a'
sorsa az önként meghodoltaknak; és más a'
meg hódítottaknak; és pedig az ország cse-
des meg maradására, a' hódító czél könnyeb-
elérésére nézve igen bőltsen és alkalmasan
elhatározva.

Volt ! volt édes hazánkban a Király és az ország szolgálatjára különös, alapos, erős, szinte a' birtokon épült bizonyos, jó, és dítéséretes rend; mellynek már most tsak a' düledékei sintsenek. Értem a' Vármegyék szolgálatja ugyan e' szerkeztetését, *) mellyet fő-

---

*) Lehet é azt igazán állítani, hogy a' várak jószágai „bonorum castri“ elidegenítése különösen papokra és klastromokra, az ország esetinek oka lehetett? Felelet: nem,

a) mert ezeket leginkább az Udvárnokok nyerték el.

b) mert a' hit szolgálatja ezek bántása nélkül vagyonosított. „Consensimus igitur petitioni totius Senatus, ut unusquisque dominetur priorum similiter et donorum regis, dum vivit *excepto, quod ad Episcopatum pertinet et Comitatum*“ Sz. Istv. II. 35. nehány Klastromok pedig tapasztalásunk szerint az ország Javába kevés külömbséget tesznek.

c) Mert az ország védelmezése kötelessége mindég egy mértékben vélek járt, birta a' Jozságot a' Fölségen kívül akár Péter akár Pál. 1454. 2. (Ezt egyedül ide alkalmaztatva értvén.) Mi lehetett tehát az alapos oka országunk esetinek? Felelet: a' törvények meg nem tartása. II. Andr. 1., akár az országló akár az ország részirül, mert egyik a' másikbul következik. Violatio legis: a' bűn tehát, a' mint majd meg látjuk. Peritura Troja perdidit primum Deos suos. Elsőbb az Istennek, az után annak, a' ki az Istentül vette a' hatalmat, és így az igazságnak meg vetése. Ez a' dolognak az alapja, ha rosszra kel: az Istentül való el távózás, mert tsak az Istennel lehetünk jók és igazak — „*justi enim sumus, si pietatem, qua religiose Deum colimus*

tisz Palma 3-ik kiadása 176-ik lapján, és után-na Keresztúry: de veteri Instituto Rei militaris hungaricae gyönyörűen előadnak; de Anonymusból is, Szent István 2-ik k. 35. 38. 42-ik részéből. Sz. László 2-ik k. 17. részéből. 3-ik k. 1. 2. 13. 14. 20. 27. 28. részéből; Kálmán 1-ső könyve 25. 36. 37. 40. 45. 78. 79-ik részéből 'sa' t. kitettzik.

De ezen ditső szittyai rend, az ezen éghajlat szokásai bevételével, de különösen és természetesen az idegen bérések terjedésével megveszni kezdett, és végtére el is tűnt.

---

praesentem semper coramque habuerimus, humana enim justitia nisi a divina manet (quae pietas est) eam esse injustitiam summam reor“ (Verb. a' 3-mas könyve előszavában.) — a' jó idők, elbízás! senki se tette már a' kötelelességét! — Ha az ország hanyatlásának szerentsétlen idejében, ezen várak Nagyjai, Comites castri, és vitézei milites castri éltek volna, bizonynyára hatalmassabbak lettek volna a' szerzeteseknél; Sz. Istv. 2-ik k. 42. 44.; 2-ik Andr. 5. 14. 20.; 1536 a. 35. etc. — Tudjuk pedig a' törvényeinkből, hogy a' hatalmaskodók forgatták fel az országot, a' hatalmasok se a' Fölségnek se a' törvénynek nem enyedelmeskedvén, a' törvényen fellül vélvén magokat. A' mire a' Király választások alkalmatosságot adtak. De melly gyengeség is a' vétket másra, a' Farkasról a' Bárányra kenni, minden esetre igen hibázik, a' ki a' magyar Papságot, a' melly kevés kivétellel mindég a' jobb része volt az országnak, a' Spanyol Papok történetéből itéli.

VII. S Z A K A S Z.

Mivel ama ditső és jó igyekezetű Szittyai eteinkről sokszor szót teszünk, érdemes hogy elenyészett hamvaikhoz viseltető köteles fúi tiszteletből nekik egy szívbéli emlék oszlopot állítsunk. Ezen kitsapást olvasó édes hazánk tudom jó szívvel fogadja. A' melly abbul áll, hogy az egész világ előtt meg valjuk és emlékezetül hagyjuk; hogy Istenfélő, és felvilágosodott jó, igaz, nyílt szívű, hív, betsületes emberek voltak.

Hogy Istenfélők voltak, látjuk minden Lépéseikből; mert a' hol mi érdemesset tettek, azonnal a' mindenható halhatatlan Istennek, mint a' Magyarok Istenének, hálákat adtak. — „Tunc Dux Almus et sui Castrum Hung subintrantes Diis immortalibus magnas victimas fecerunt.“ (Anon. 13. r.) — „Tunc hi tres Domini (Und, Retel, Turzol) super verticem ejusdem montis terram undique prospicientes quantum humanus oculus valet, ultra, quam dici potest, dilexerunt, et in eodem loco more paganismo occiso equo pingvissimo.“ (Ló volt a' legkedvesebb vagyonyok, azért áldozták ezt az Istennek) „magnum Aldomás fecerunt“ (16. r.), — „quod cum nunciatum esset Duci Árpád; et suis Jobbagionibus gavisí sunt, gaudio magno valde, et more paganismo fecerunt Aldomás, et gaudium annunciantibus diversa dona præsenterunt. Dux vero Árpád et sui Primates ob

hanc causam laetitiae per totam unam hebdomadam solenniter comedebant“ (22. r.) Ezt azért tettem ide, hogy lássuk, hogy áldomás megelőzte az evést, mint hálaadás az Istennek; tehát hogy az áldomás nem állott a vendégeskedésbül. Ugy mái napig is a magyarok az áldomást az Istenhez való hálaadással teszik, a' víg, minden gond félre tételével esendő evés és ivás csak a' pótoló emberivége, min' egy tanúságára annak; hogy az Istennek szolgálván, egyenesen és vigan az ő akaratjába adjuk ált magunkat) — „Dux vero Árpád armis indutus, ordinata acie, fuis lachrimis Dominum orans“ (39. r.) — De melly gyönyörű, melly szivre ható, és kételkedő emberi szívet a' Teremtő kegyes atyához felemelő cselekedete Árpádnak az, midőn a' Duna vizét néki meghozván, ezt egy kürtbe öntve az ég és népe előtt fel emelte; buzgó szívvél a' Mindenhatót kérvén; hogy e' vizet örök birtoka alá adja; a' mire magyar eleink háromszor az Istenhez felkiáltották! — „Árpád vero cum suis de aqua Danubii cornu implens, ante omnes Hungaros super illo cornu omnipotentis Dei clementiam rogavit, ut Dominus eis terram in perpetuum concederet, finitis his verbis omnes Hungari clamarunt Deus! Deus! Deus!“ Chron 2. 3. Hogy ez kedves volt az Ur Istennek mint Abel áldozatja, hogy az egek erre Amen-t mondtak, mái napig is tapasztaljuk, és fogjuk tapasztalni még az Istentől el nem távoznunk.

A' mi a' másodikát illeti:

Akár mit irtak ellenségei, és utánnok a' hazafiak is, ditső eleink ellen, de ki sül még is minden tetteikből: hogy közönségesen vévén igaz felvilágosodással az elme és az akarat felvilágosodásával birtak. Ezt bizonyítja egyáltalában az, hogy Istenfélők voltak; ezt bizonyítja az eredetek, melly mint Asiai, a' felvilágosodásnak első székiből való; ezt bizonyítja alkotmányok, melly mint törvényes, már megvilágosodásnak a' szüleménnye, mert természetesen a' vakságnak, rabság az annya, és a' leánya is. Ezt bizonyítja a' nemzet erköltse minéműsége; mellyet minden írók ditsérnek. — „Haec continentia illis morum quoque justitiam dedit.“ — „Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio et abstinentia alieni foret“ — „Scythae ab alieno imperio aut intacti, aut invicti manserunt“ — „Gens et laboribus et bellis aspera“ a' kik szabadok lévén zár nélkül éltek. Ezt bizonyítja az: hogy szép és jó rendel hatalmas országot és hazát magoknak szerzettek. Ezt bizonyítja hogy felüvalkodók nem voltak — „Dux autem Arpád accepta legatione Salani superbi Ducis, non superbe sed humiliter respondit“ (Anon C. 14) — Ezt bizonyítja különösen az alkotmányok minéműsége, melly — távull lévén a' mostani felvilágosodásnak a' képzeletek országában lehető egyerányuság mindég szomju hajhászásatul, melly a' teremtésbe se nints,

se meg nem állhat — az egyes Felség örökös törvényes atyaivá enyhített hatalmára építetvén, és így a' méltóságnak, a' kornak, az érdemnek, a' természetes határit meghagyván, az emberiség valóságos betsét, annál inkább állandóva tette. Ezt bizonyítják különösen Anonymus szerint minden tettei eleinknek: így 33-ik részben: Zoárd Kadusa és Aba midőn látták volna, hogy minden had nélkül olly sok nép meghodult légyen, nagy vendégséget tettek, és a' föld jobb lakosinak, a' kik a' fiaikat zálogba adták, külömbféle ajándékokat nyújtottak, — a' ki érte a' Fzancziák győzedelmét, tudja, hogy ezek a' meghodult népeiknek minden vagyonnyáért széllel bélélt ditsékedésen, az egyaranyuság ditséretén*) és pusztai ígéreteken kívül semmivel se kedveskedtek, A' 37-ik részben ugyan Zoárd, Kadusa és Aba a' Nyitrai hűségteleneket lánczon vivén Árpádhoz; ez a' Nemessei kérésekre kegyesen földeket adott nékiek más helyeken, 's a't. — A' Francziák ez illyeket agyon lövették. Ezt bizonyítják törvény könyveinek: Ilgy Sz. István 2-ik K. 20-ik részében olvassuk „Liberum nemo in servitutum redigat“ 31-ik részében a' boszorkányságrul vádoltatottat tanításra adatni rendeli. A' kard kihuzás is tehát a' Du-

---

*) Már most tudja kiki, hogy ezen egyaranyuság koholói ezt avval vitték végbe: hogy mindent koldussá tettek, — de magok Herczegekké 's a't lettek.

ellum tiltva volt Sz. Ist. 2. 46. 49. — II-dik András 13-ik törvénnye a' régi szokásokra épülve rendeli, „Rustici per potentiores non opri-mantur, nec alii pauperes“ a' 19-ik szóll „de libertate hospitem et rusticorum.“ Kálmán 1. 76 rendeli „de strigis, quae non sunt, nulla fiat quaestio“ ott 77-ik részében „Nemo servum de genere Hungarorum vel in Hungaria natum vendat, exceptis linguae alterius servis, qui ex aliis ducti sunt regionibus“ † 1114. — 's a' t.

Még a' zsidókkal is megosztották hazájok szabadságát, a' mint Kálmán 75 részéből II-ik András 24-ik törvényéből kitettség. De ezek mihelyt felkaptak, vallások szakadási hibái szerint a' nemzetet minden módon nyomni és üldözni igyekezték; minekutánna több törvények, mint Sz. László 1. K. 10. 26. r. Kálmán 1. k 74 75. 2. k. 1. 2. 3. II-ik And. 24-ik törvénye képzeleteik dühössége tüztét nem enyhithették, attul sokára és nagy nehezen ismét megfosztattak, be bizonyítván, hogy szent az a' mondás „perditio tua ex te Israel,“ — Nints a' világon az a' törvény, melly a' Talmundistákat más hitbelivel egybe sorsosítsa. *)

---

*) Későbbben mint ezt írtam, olvastam az ujságbul, hogy Hildburgshauseni Hertzezségben ezen esztendő Sz. Iván hava 17-ikén a' zsidóknak a' keresztényekkel való kereskedésére nézve tételtek olly rendelések, a' millyek Kálmán Királyunk († 1114.) 2-ik könyve 2-ik 3-ik részében találtattnak.

Ugy látszik, hogy a' magyarok az ide való népek közt és mellett való lakással a' csinosodás állapotjában semmit se nyertek, a' tanulatlanságot pedig tüzes elszánt természetekké vált indulatjuk mellet a' szüntelen háborúk okozták.

Ezekbül kitettzik bőven eleink világosodásának minémüése ; de még különösen szembetűnő Almus beszédéből, melyet a' Kióvi mezőkön nemzetéhez mondott. Itt láthatni, hogy az erkölts volt legnagyobb indító eszközök. A' mohos régiség történeteiről úgy szóll hozzájuk, mint köz tudományban lévő dologról. Így nem szólnak bárdolatlan, tsintalan vagy tudatlan emberekhez.

Még az aszonyi nem tettei is hasznos, az igaz világosodásául eredő, tudományokra mutatnak, mert Árpád Fejedelemné Szalánnak arannyal kivarott köntöst küldött. És ki tsak velem egy idős a' tsipke kötés, a' pamukkal való tzifra kivarrás düledékeire még a' nyugoti vármegyékben is emlékezik. 'S kí nem tudja hogy több felső megyék, és itt a' szép palótz menyetske, minden szükségét ruháját, szövését varrását, kötését még maga készitti, és tsak most kezd az idegen ringy rongy után, mint a' szítás, gyerehaza, padra mász-kendőkön, kapkodni, és nagy dolog, ha erköltse is értek végtére a' padra nem mász. — A' nyílt, jó, igaz, egyenes szivűség, az emberiség betsülése, a' barátságos mindennel asztalát osztó 's jó tévő indulat nálók oda haza volt. Anon. 15-ik

részében Rétellel az alatta valói tréfáltak. Ami, t. i. az ember betsülés az országban még most is annyira meg van, hogy ezeken az idegenek tsudálkoznak, és megütköznek (Bonfin D. IV. 1. 7.) Ez az elme és akarat felvilágosodása. — Bár az Isten mentené meg örökre Nemzetemet azon elme futtató, a' képzeletek után kapkodó, a' természetes valóságban pedig tsak boldogtalanító, egyedül annak, a' mi szent, tagadásában álló, mostani felvilágosodástul.

Ne vélje senki, hogy ezeket akár minémű elragadtatásbul irom. Ezeket, a' mellyeket régi eleinkben ditsérek, ditsértek minden, de minden böltsek. Ezeket a' régi Philosophusok javaslották, ajánlották és tanították. Seneca írja 16 levelében: „Non est Philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum. Non in verbis sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur otio nausea. Animum format et fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda et omitenda demonstrat, sed et ad gubernaculum, et per ancipitia fluctuantium dirigit cursum. Sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quae consilium exigunt, quod ab hac petendum est. Haec hortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunae contumaciter resistamus; haec docebit, ut Deum sequaris, feras casum“ ugyan az az 53-ik levelében „mittamus animum ad illa, quae aeterna sunt, miremur in sublimi volitantes rerum omnium formas,

Deumque inter illa versantem et providentem, quemadmodum, quae immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat a morte, ac ratione corporis vitium vincat. Manent enim cuncta, non quia aeterna sunt, sed quia defenduntur cura Regentis. Immortalia tutore non egent. Haec conservat artifex, fragilitatem materiae, vi sua vincens.“ Ugyan az a 92-ik levélben: „Sine ratione ipsa veritas ducit“ ismét, „haec est enim sapientia: in naturam converti, et eo restitui unde publicus error *) expulerit.“

Bruxillus, nagy Philosophus Romában, a' Romai köz országlás virágzásában a' halálhoz közelitvén a' Respublicát tőle elbutsuztató Romai követeknek a' többi között mondotta: „Si respicimus, quam inutilibus rebus vitam impendamus, dicere possumus illo nos tantum tempore vixisse, quod cultui divino tribuimus.“ — A' Romaikrul mint Pogányokrul azt írják, hogy „vulgus Romae omnia fatis, Philosophi saniores Providentiae divinae adscribebant.“ Ismét: Romae ad Deorum cultum ad reficiendas aedes sacras, ad redimendos captivos nunquam pecuniae deerant.“ (Livius) A' Spartánusokrul olvassuk: „Lacedemonii nemini beneficium contulerunt, qui nulla Diis obsequia praestitit.“ A' Lippariai tengeri rablókrul írja Livius, hogy elfogván a' Delphusi Apollóhoz küldött követeit Romának, a' hogy megérték, hogy Istenek dolgában járnak, nem'tsak

---

*) Érti a' balfelvilágosodást.

elbotsájtották, hanem el is késértették. — „Homines aequalitatem amant, Deus inaequalitatem induxit.“ — „Dissimilitudo varietatem, ut juris habeat, necesse est. (Cicero pro Corn. Balbo.) — „Quidquid praecipiti via certum deserit ordinem, laetos non habet exitus.“ (Boet 1 Consol. met. 6.) — „Tempus malum non per naturam, sed propter ea, quae in illo fiunt“ (Philo de vita cont.) — magis Deum miseri quam beati colunt“ (Sen. 8. con. 1.) — „Primum scientiae vestibulum est, scire quod nescias, (Fulgent. Mith. 1.) — „Nationes de existentiae moralis fastigio deturbatae, multo majus transmittunt ad posteros dedecus, quam ipsi acceperunt a majoribus gloriam. (Cornelia ad filios Grachos) — „Non enim consistit virtus in actione una perfecta, sed in perpetuo conservandae illius studio (Phebo) — „gravius enim exercitibus Romanis impendit periculum, si victi a vitiis, quam si oppugnati ab hostibus fuerint“ Cn. Fabricius. — Seneca a' 42-ik levelében írja „Atque vir bonus tam cito nec fieri potest, nec inteligi; sed iste multum abest adhuc ab hoc, quod profitetur, et si sciret, quid esset vir bonus, nondum se esse crederet, fortasse etiam fieri posse desperaret“ ugyan az a' 43-ik levelében. „Rem dicam, ex qua mores aestimes nostros: vix quenquam invenies, qui possit aperto ostio! vivere,“

Ugy vélem, hogy már ezekkel is számot adtam állításaim mindenféle néműségei igaz jó voltáru; készakartva választottam leginkább

pogány böltsek tanításait, hogy annál szem-
betünőbb legyen: melly illetlen, ha az ember
a' szent hit fáklája' fel világosításánál fogva is
ezeknél nagyobb setéségben botorkál.

Szomorú, valósággal szomorú mint a'
mostani világ nagyobb része, a' maga meges-
mértetésén mint egy megrettenvén, tsak azt
kivánja, a' mi mulatolja, magát elfelejteti, gyar-
lóságának hizelkedik, megerőltetett érzékeny-
ségét tsiklándozza, istentelenségét ditséri, éb-
reszti, menti, vagy legalább vesztén érzéket-
len maradván! nem emlékezteti, szomorú, hogy
ezen izlésnek az írók is áldoznak, olly írók
is, a' kiktől a' gyarló testi gyönyörködtetés min-
denféle képzelt formáiba öntött fárasztó leírá-
sánál több kitellik, gyönyörű munkájikat e'
megromlás izléséhez, hogy kelőbbek legyenek,
alkalmaztattván; a' minémű írók igen új mun-
kájiban szomorú azt a' tapasztalást tenni: hogy
mái nap a' keresztény böltsek, nem úgy mint
a' pogány böltsek, „Philosophi saniores (om-
nia) divinae providentiae adscribant“ az Isten-
hez közelítenének; hanem attul inkább eltá-
voznak, egészen oda czélozván, a' hol a' Ro-
mai köznép „vulgus omnia fatis“ volt; mi több
oda czélozván, a' hol a' világ, ezen böltseknél
gyermekkor neve allatt jövő kórában volt.
Soknak fog látattni, a' mit állitok, de tsak
olvassák édes Hazámfiái azon bizonyos köny-
vet, melly nem régen már a' hatodik ki-
adását megérte. Ebbe a' religiók sorában legelő
fogják látni a' bálványozást, holott ez, se ide-

jére, se méltóságára nézve az első helyet nem érdemli, holott már régen előttök Doctor Reinhard Ferentz böltsen megmutatta, hogy nagyobb ditsőség magát keresztények nevezhetni, mint a' pogányok javának Philosophusnak. Ott fogják látni a' keresztény hitnek egyik szent titkát, a' szent Háromság egy Istent, e' szent hitet lealázó formában elő adatni azon állításban: hogy a' keresztények három személyt imádnak az Istenben, holott Fraindaller Ferentz és, Fő tisz. Döme Károly szerint, a' keresztény katolika tudomány igazságárul, a' keresztények egy Istent imádnak három személyben. Ugy a' világelejárul böltselkedvén, megengedik azon könyv szerzőji, hogy a' világ egy párrul kezdődhetett, de oda teszik, hogy több párrul is lehetett e'. — Melly nagy gyengeség a' Sz. Írást és Moysest lábbal tapodni, és illy új gyarló embereknek hitelt kívánni? melly gyengeség olly állítást tenni, a' melly természetesen is nevetséges; mert ha vég nélkül való számot állitunk is, — tsak „egy“ nél kezdjük mi: a' szaporítás sorában mindég öregebb az egyes szám a' többesnél; ha pedig ketőt veszünk, már akkor is, most is, azon okbul, azon erővel, ezeret is vehetünk; a' mivel pedig a' mindennapi tapasztalás ellenkezik. Ha végre a' teremtésre megyünk, a' mire támaszkodnának a' szerzők, ellenek van. — Szánakodásra méltó, hogy a' világ idejét azon szent könyv ellen itélni akarják; holott megkellene vallaniok, ha kérdeztetnének, hogy e' szent

könyv nélkül, megszóllani se tudnának a' világ idejéhez. Uram Isten mire jutánk! minden állítások a' világ kezdetéről, folyásáról, változásirul, hamis kezdeten épülnek: a' föld változásai okául állítják egyenessen a' tüzet és a' vizet. De a' tűz és víz önmunkálkodásu némiőség é? nem látják é a' sok égi oktan testek' okos, a' legbizonyosab határig kiszámlált, e' természeti erőt és tehetséget fellül halladó egyenlőséggel és sebességgel való forgásait? — Ezt az oktan testek számlálták é ki magoknak? vagy megegyeztek, illy pontosságig ész nélkül, a' tűz és víz által egymással? — „haec conservat artifex, fragilitatem materiae vi sua vincens (Sen. 53. Lev.) ide nem tekintettek a' bölts szerzők elragadtattván az uj, de igen setét felvilágosodásnak szeretetétül. Legérdemessebb a' halhatatlan lélek dolgául bizonyosságra jönni az okos embernek, minekutánna az Isten megösmérése első természetes kötelességünk (Heinec. L. 1. §. 126 de jure natur. gent.) az oktalanak pedig minek a' kételkedés!

És végtére nem is uj gondolat ez: evvel feleltek a' Szittyák az Egyptombelieknek Trojus Pompejus szerént való vetélkedésekben. — „Caeterum si mundi Primordia vel aquarum illuvies tenuit, vel ignis possedit, utrumque Scythia potius priorem praestare originem potuerunt, nam si ignis primas res possedit, nonne paulatim extinctus septemtrionali agro, qui super omnes terras hiberno frigore alget, aeris temperiem dedit, etc. si vero aquarum inun-

datio omnes terras immersit, profecto decurrentibus aquis altior terrarum pars prius detecta fuit etc.“ Chron. 3.

Ime! melly mohos régiségü setétség a' mostani uj felvilágosodás. Azért az a' vélekedés, hogy most felvilágosodott a' világ, ne ámitson el bennünket, ebben a' vélekedésben mindég volt a' világ, minden időben minden nemzetben találkozott, a' ki magát ditsérte. Ez a' gyenge oldala az embernek, nem erkölts. Szebb a' régieket ditsérni, a' kik jók voltak, mert ez erköltsi javításra czéloz, midön amaz ezt megállítja. Még a' nekünk nyomorultnak láttzó grönlandiai is az idegen tettét avval ditséri az írók szerént, hogy hozzájuk kezd hasonlítani — hát a' Babiloniaiak, a' Fénicia;k, az Egyiptombéliek, a' Görögök, a' Romaiak mit tartottak magokrul? ki éri el Romának az ugy nevezett felvilágosodását? A' melly nagy Aesthetismusában ételek helyett aranyot, gyöngyöt, gyemántot rakott asztalára. A' ruhával való kényes pompáskodásban fél mezitelen járt. — Az emberiség becsülésébül, cselédjeinek is minden esztendőben egyszer hatalmát (és talán ágyát is) ált engedte! — — Ezt hazámra nem is reménylem, nem is kívánom; mert láttuk: ez illy felvilágosodás felpörkölte ezeknek nemzeti létit, mért? mert nem igaz ez illy felvilágosodás. És ha az igazat a' világ kezdetétül fogva minden böltseken ált keréssük, tökéletesebben meg nem találjuk, mint a' mi urunk Jezus Kristus szent Tanításában, a' ki az Istent mint közönséges teremő szent Atyánkat mindenek felett, a'

felebarátunkat mint magunkat szeretni tanította olly tökéletesen, hogy még az ellenségünkért is imádkozzunk; nem magaért az emberért, melly különböztetést szül, és bal utra vezet, mint a' Romaiaknál láttuk, hanem azon közönséges Atyánkért a' Teremtő fölséges Úr Istenért, a' kinek szent igázsága halhatatlan lelkünk' sorsát erköltsi minéműségünkhez szabta.

De hogy ditső eleinkhez vissza térjek: ezek ellen sok kegyetlenségeket vetnek, és avval akarják vadságokat bebizonyítani. De ez ő nálók idegen véték volt. Erre az ideföldi Barbarusok tanították őket. Ők ide érvén békességesen éltek. — „Venatu et piscatione victum quotidianum quaeritabant“ (Regino.) Nem is bántottak senkit, a' ki az idevaló ősi jussokat önként magadta. A' Morvák voltak, a' kik őket a' Báborok ellen felfogadták, és vitték — „Ipsi (Marachenses) Hungarorum non modicam multitudinem ad se sumserunt, et more eorum capita suorum pseudo christianorum penitus detonderunt, et super nos Christianos immiserunt, atque ipsi supervenerunt, et alios captivos duxerunt, alios occiderunt, alios ferina carcerum fame et siti perdiderunt, innumeros vero exilio deputaverunt, ac nobiles viros ac honestas mulieres in servitium redegerunt, ecclesias Dei incenderunt et omnia aedificia deleverunt“ (Bábori Püspökök levele a' Romai Pápához.) — Ezek ellen ismét felültette a' tulajdon Császárjok Arnulph, a' ki ré-

szére a' Morvai Herczeget úgy megalázták, hogy az uradalomrul is lemondott — „*excitati sunt contra eum Hungari, sed qui Slavos quidem ita domuerunt, ut turbulentus eorum Dux*“ (Sventiboldus) „*regno spreto ad eremitas se conferret.*“ (Polyh.) — „*Arnulphus contra Sventiboldum Maravanorum Ducem sibi viriliter repugnantem debellare nequiret, depulsis pro dolor! munitissimis interpositionibus, Hungarorum gentem in auxilium convocat, si tamen auxilium dici potest, quod paulo posteo moriente tum genti suae, tum caeteris in meridie occasuque degentibus nationibus grave periculum imo (excidium) fuit.*“ Luitpr. — Tsak az hibázott, hogy keresztények nem voltak, mert így bizonyára pénzért nem ültek volna fel a' kegyetlenkedésre, a' mint Geyzátul fogva példáját adták,

De az ide való Barbarusoknak a' kegyetlensége erántok, önként is őket a' kegyetlenségre birhatták, érdemes erről Luitprandust hallani, ki így ír: „*Cum nullus esset, qui in orientali ac australi plaga Hungaris resisteret (nam Bulgarorum gentem atque Graecorum tributariam fecerunt) ne quid inexpertum his esset, quae sub meridiano atque sub orientali degerent climatae nationes, invisere satagunt, immenso itaque innumerabilique collecto exercitu miseram petunt Italiam, cumque juxta fluvium Brennam defixis tentoriolis imo centonibus, triduo exploratoribus directis etc. etc. revertuntur etc. etc.* — Sol necdum, piscis sig-

num deserens, arietis occupabat, cum immenso, atque innumerabili exercitu collecto Italiam petunt, Aquilejam et Veronam pertranseunt munitissimas civitates et Ticinum, quae nunc alio excellentiori vocabulo Papia vocatur, nullis resistantibus veniunt. Rex Berengarius tam praeclarum novumque facinus satis mirari non potuit, ante hac enim neque nomen gentis hujus audierat. Italorum igitur Tuscorum Volscorum, Camerinorum, Spoletinorum, quosdam libris alios nunciis directis, omnes tamen in unum venire praecipit, factusque est exercitus triplo Hungarorum validior, cumque sibi Berengarius tot adesse copias cerneret, superbiae spiritu inflatus magisque triumphum de hostibus multitudini suae quam Deo tribuens, solus cum paucis in quodam oppido degens voluptati operam dabat. Quid igitur: tantam mox ut Hungari contemplati multitudinem, animo consternati, quid facerent, deliberare non poterant, praeclari penitus formidabant, fugere omnino nequibant, verum inter utramque hanc aestuationem fugere magis quam praelari juvat, persequentibus Christianis Abduam fluvium natando ita, ut nimia festinatione plurimi submergerentur transeunt. Hungari denique consilio non malo accepto per internuntios Christianos rogant, quatenus praeda omni cum lucro reddita, ipsi incolumes remeare possent. Quam petitionem christiani funditus abdicantes, his prohi dolor! insultabant, potiusque vincula, quibus Hungari vincirentur, quam ar-

ma, quibus necarentur, exquirunt“ (szép szá-
nakodás ez is) „Cumque Pagani Christianorum
animos hoc pacto mulcere nequirent, vetus
rati consilium melius, caepta sese liberare fuga
satagunt, sicque fugiendo in Veronenses cam-
pos perveniunt. Christianorum primi horum
jam novissimos insequuntur, fitque eodem pug-
nae praeludium, in quo victoriam habuere pa-
gani. Validiore vero propingvante exercitu fu-
gae non immemores, caeptum iter percurrunt,
veneruntque Christicolae cum idolatris juxta
fluvium Brennam. Equi enim nimium defati-
gati fugiendi copiam negabant Hungaris. Simul
igitur utraeque acies convenere, memorati tan-
tummodo fluvii alveo separati, Hungari deni-
que nimis terrore coacti, omnem supellecti-
lem, captivos, arma omnia, equos, singulis
quibuscum remeare possent, retentis, dare pro-
mittunt. Hoc praeterea in honorem suae pe-
titionis adjugunt, ut si vitatum comite illos
remeare permetterent, se nunquam Italiam
amplius ingressuros, filiis suis obsidibus datis.
Verum heu Christiani superbiae tumore de-
cepti, minis paganos seu jam victos insequun-
tur, eisque continuo hujusmodi apolgiam re-
mittunt.“ „Si contradictum nobis praesertim
a contradictis, jamque canibus mortuis munus
reciperemus, faedusque aliquod iniremus, in-
sanos capite nos, sanus juret orestes.“ —
„Hac igitur legatione Hungari desperantes, col-
lectis in unum fortissimis, tali se mutuo ser-
mone solantur: Si hac, quae in praesentiarum

cernitur, luce perdita, nihil est, quod deterius possit provenire hominibus, et quia locus precii nullus, fugiendi spes omnis ablata, colla submittere mori est, quid verendum est nobis tela inter ipsa ruere, morte mortem inferre, num quid non fortunae? et non imbecilitati casus deputandus noster? viriliter enim pugnando occumbere, non est mori sed vivere. Hanc famam tantam, hanc haereditatem, ut a patribus nostris accepimus, etiam relinquamus haeredibus. Nobis debemus, nobis saltem credere expertis, qui copiarum paucitate non nunquam plurimos stravimus. Invalidae plebis sane congregatio plurima ad caedem tantum est exposita. Sed et fugientem saepissime Mars perimit, dimicantem fortiter protegit. Hi enim qui nobis supplicantibus non miserentur, ignorant, neque mente percipiunt, quia vincere quidem bonum est, supervincere nimis invidiosum.“ — Ezen szép biztatása eleinknek megérdemli hogy anyai nyelvünkre is ált tegyünk, melly így szól: „Ha ezen világot, a' mellyet szemlélünk, elvesztvén, nints semmi többé, mi rosszabb történhetne az embereken; és mivel a' kérésnek semmi helye, a' futásra minden reménység oda van, nyakát az igába tenni, halál; mit féljünk a' nyilák közt lerogyni, halállal a' halált fizetni, nemde a' szerencsétlenségnek, és nem gyengeségünknek tulajdonítandó esetünk? mert emberül ütközve meghalni, nem halál hanem élet, e' nagy nevet, ezen örökséget, a' mint az atyáinktul vettük,

hagygyuk meg gyermekeinknek is. Nékünk tsak nékünk magunknak hidjünk tapasztaltaknak, a' kik kevés sereggel gyakor legtöbbet vertünk le. Az erőtlen nép gyülekezete bizonynyára leginkább tsak a' halálra van kitéve, de legtöbbször maga a' Márs a' futót megöli, a' verekedőt erőssen védli. Mert ezek, a' kik rajtunk esedezőkön nem könyörülnek, nem tudják, se eszekkel fel nem érik, hogy győzni ugyan jó, de a' győzötteken győzedelmeskedni irigyletes“ — „*Hac itaque exhortatione utcunque animos recreati trēs in partes insidias disponunt, recta ipsi fluvium transeundo hostes in medios ruunt. Christianorum enim plurimi, longa propter internuncios expectatione defatigati, per castra, ut cibo recrearentur, descenderunt, quos tanti Hungari celeritate confoderunt, ut in gula cibum transfigerent, fugiunt itaque Christiani, saeviuntque pagani, et qui prius placare muneribus nequibant, suplicantibus post modum parcere nesciebant.*“

Ha ezen keresztények tettét a' Magyarokéval öszve állitjuk, kik a' Barbarusok? — de nem is tsudálhatni, ha ezután ök is keményebbek voltak e' keresztény pogányok eránt.

VIII. S Z A K A S Z.

Czélom lévén egyedül a' hadakra ügyelő rendszabásokat nyomozni, a' többitül megválok, és ezentul tsak ide fog tartozni igyekeztem.

Ezen időben, midőn az ország hadak közt fel állott, és egyedül fegyverrel védelmeztetett, hogy a' támadás és a' védelem ügyei legfontosabbak voltak, és minden más tekintetet vagy egészen magokban elenyésztették, vagy tsak mint valami hozzájuk tartozandóságot oldalaslag magokkal vitték, kétséget se szenved, ez a' törvényeink és Alkotmányunk hadi lét bülis bizonyos.

Minden rendeléseknek a' győzedelmes megmaradásra való köz megegyezést, egy szívű és egy lelkű akaratot eszközteni szükséges volt.

Ezen igen kiterjedő végre, minden határokbba szorított rendelések nem tsak illetlenek, de talán éppen ellent okozók lettek volna. Itt egyedül az Alkotmány ditső lelke, melly az ország létét, javát, terhét annak birtokára építvén, egy egyet értő, egyet érző, egyet akaró, ugy közönségessen mint különösen, ugy a' fő- mint a' külömbféle részeiben, azon egy czélra törekedő indulatot és tehetséget eszközölt, kiki előtt forogván, annak a' külön külön esetekre való alkalmaztatását, mint

minden nagy dolgokra czélzó rendelkezéseknek a' természete, a' körülállások határozták meg.

Azért hihető, hogy ámbár a' hadak szerkeztetése legfőbb gondjok volt a' Magyaroknak, még is ez uttal valami különös rendszábasokat a' népek kiállítása eránt, vagy a' nemesek felkelésére nézve, nem tettek, hanem azon közönséges rend, és gyakorlat mellett megmaradtak: hogy kiki, a' szükség esetéhez, vágyódását, hívségét és tehetségét, a' tudva lévő alap szerént, alkalmaztassa.

Hogy édes hazánkban későbbben is, annál inkább régenten, nem kellett eleinket a' hadba való menésre, melly a' ditsőségnek, méltóságnak, gazdagodásnak, egy attya volt, erőltetni, arrul vagyon törvényünk: ámbár későbbi időbéli és akkor felirott, mikor már a' törvényes kötelesség elkerülésére, vagy a' népe más vagyonnyán való tartására a' törvényes hatalomnak és a' törvények megvetésére következő Isten ostora, ezen igazi bánást jelentő vallástételt hazánk atyai sziveiből kihuzta; de bizonyos tanusága annak, hogy semmi kényszerítő rendelkezésre az ország régiebb és első idejébe ditső eleinknél szükség nem volt, a' törvény így szól: — „Olim in servitiis Regum et Regni ex ordine equestri nemo admittebatur majorem equitum habere numerum, qui adminus uno aut duobus mensibus proprio stipendio militandi non habeat facultatem. §. 1

nam alioquin, si aliquando (ut potentissimis etiam quibuscunque Imperatoribus contingere solet) stipendium debitum exercitui defuisset provincialium lachrimis vivere coactus fuisset, quemadmodum id jam nobis quasi in consuetudinem venit. §, 2-us. Nihil enim praeter nudum corpus, illudque diris affectum verberibus miserae plebi relinquitur“ (1536 art. 26.

Igaz ugyan, hogy ezen törvény egy kevesé megszűre esett Szittyai eleinktől, de régi időről szól, úgy hogy mennél távolabbravissza esik tőle az az „olím“, annál bizonyosabb tartalma szerint az állításunk.

Ez a' rend kevés néműsítéssel állandó maradt országunkban még a' Magyar hadaknak törvényes kiterjedése a' Mohátsi veszedelem után az ország nagyobb része elfoglalásával meg nem szűnt, Mert

Zoltán vezér alatt tartatott gyűlés semmi újat be nem hozván, hanem az ország dolgai elrendelésére, és a' hadak folytasára már a' fenn álló törvények szokása szerint érdemes férfiakat rendelvén — „Dux Zulta cum esset 13 Annorum, omnes Primates Regni sui comuni consilio et pari voluntate quosdam Rectores regni sub Duce praefecerunt, qui moderamine *Juris consuetudinis* dissidentium lites contentionesque sopirent *), alios autem constitue-

---

*) Ezek voltak Gylás és Carchás **) de mik? ezen sokan törték már fejöket. Hogy rendszerént való

runt ductores exercitus“ (Anonymus 53. r.) — Toxus alatt egyedül a' szomszédok gyengítésére, gyakor változó szerentsével igyekezvén. — Geyza alatt pedig maga a' Veszér egész udvarával és igen számos követőkkel az igaz hitre térvén. — Szent István Királyunk törvényeiben is csak azt vesszük észre, hogy a' Hadak ügye a' régi szokás mellett megmaradt, mert első könyvének 4-ik részében így szól: „Quartus decor regiminis est fidelitas, fortitudo, agilitas comitas, confidentia Principum, Baronum, Comitum, Militum et Nobilium, (§. 1-us,) illi enim sunt regni Pro-

---

birák nem voltak, bizonyos tanuja annak, hogy a' Vezér időtlensége miatt neveztek: tehát a' Vezér nevében, mint a' Hadnagyok; a' kik nevezése, szinte Főlséges juss a' Magyaroknál; és ezen tekintetnél fogva találunk a' törvényeikben nyomára. Az élet és halál ura a' Magyaroknál egyedül a' Főlség volt: Quotiescunque fili charissime! causa digna judicari ad te venerit, vel aliquis capitalis sententiae reus“ (Sz. Istv. 1. 5.) — Ezekre nézve a' szükség megkívánása esetében a' megyékben is birákot küldött a' Király, mint II-ik András törvénye 5-ik részében a' „Bilochi regales“ később „judicium generale palatinale.“ És kétség kívül ezen birák illyek voltak, 's ama Főlséges juss folytatására kinézve, tehát ama nevek ugyan csak tulajdon nevek, mint a' Hadnagyoké is.

**) Nagy kedvem van hinni, hogy ez „Sárchás. a' minő névről Sz. Laszló 3-ik tör. 2-ik art. emlékezik „a descriptione judicis Sárchás“ Gylas pedig Gyula lásd. a' 15-ik lapon.

pugnatores“ — Ebből kitettzik, hogy az ország vedlői mind eddig voltak a' „Principes“ Fő emberek, „Barones“ az ország tisztos hivatalossai, „Comites“ a' Hadnagyok Fő Ispánok és Zászlósok, „Militēs“ a' Vitézek, „Nobiles“ az egész Nemesség.

Innént ismét a' folya, hogy ámbár Sz. István 1-ső könyve 3-ik része értelmében a' tisztelendő Papság első statusává lett az országnak, még is az ezen just a' magyar Alkotmány tartolatjához képest elválthatatlan követő kötelességet a' haza védelmében, még szent István alatt nem tellyesítette, még egészen a' hit dolgának élén „illorum precatio commendabit te omnipotenti Deo §. 2., illos enim Deus humani generis constituit custodes, fecitque speculatores animarum“ Sz. Ist. 1. k. 3. r., hanem bizonyára későbbben fogott hozzá: midőn 1 ső Andras megkoronázása után, azon, megboldogult Szent István alatt (Keza, Thuróczy, Palma Szekér előadásaik szerint) a' törvényes korona örökösökön, ama együgyü félelemből, mintha a' fölséges Ur Isten az ő szent gondviselése kezdett útját a' törvényes örökösök alatt folytatni nem tudta volna, elkövetett kegyetlenkedésekért és törvénytelenségekért, — mellyeknek palástolt mentségére Sz. István 2-ik k. 1. r. 4-ik §-lye „nullisque remediis mitigari posse visus fuerit, licet obsequiis aliquibus et transitoriis sit necessarius, abscindendus ab eo“ (Rege) „projiciendusque est“ — lehetett, —

habozóvá *) lett létők ismét állandóságra lépett. Mert a' történetek írásaibul nem olvasuk, hogy Szent István háboruiban a' Praelatus urak részt vettek volna. A' bizonyos, hogy 2-ik András alatt már vitézkedtek; ez kitettzik a' Péchi Püspökök historiája 1-ső részében le-másolt oklevelekből, a' hol András király így ír a' szentséges Romai Pápának: „venerabiles autem viros quinque Ecclesiensem et Geuriensem Episcopos, nec non Praepositum Albensem Cancellarium nostrum dudum voto alligatos, et signo crucis insignitos, ut nobis itineris socii sint utpote, ex quorum Societate non modicas vires constat nobis accrescere, a' vocatione vestra diligenter imploramus absolvi. 1214“

A' bizonyos mind azon által, hogy az idegeneknek a' haza hasznára való fordítása, és ez által a' bérelt hadak kezdése Szent Istvánhoz tartozik. Ezt bizonyítja Szent István, 1-ső könyvének 6-ik részében 2-ik cikkelyében így szólván „Sicut enim ex diversis partibus provinciarum veniunt hospites, ita diversas lingvas et consuetudines diversaue documenta et arma secum ducunt etc.; §. 4. Si enim tu destruere

---

*) Péter miatt IX-ik Benedek Pápa kiátkozta a' Krisztusnak ezen új aklát, a' Magyarokat, az anya szentegyházbul, mint Pálma a' régiek után előadja, éppen nem tsuda tehát, hogy ezek I-ső András alatt a' természetes következéseiket megszülték,

quod ego aedificavi.“ — Ezt tapasztaljuk a történetek után Szent István háboruibul.

Ez a béres katonaság, mellybe később hazafiak is állitattak és állották (Kálmán 1. 40. I-ső Andr. 7.; 1507. 6. §. 1.; 1599. 22. etc.) a mint az ő nemire nézve utolsó a Magyaroknál, ugy ezen időtől fogva első lett a kötelesség dolgára nézve ugy : hogy a Főlség ez illyekkel élne békesség idejében, s a támadások alkalmával is még elegendők voltak. És Szent István ez által új szakaszt kezdett a magyar hadak dolgában, mellyet Matyás Király a tökéletesség olly pontjára vitt, hogy az egész országban a követés lelkét felgerjesztette, olly annyira hogy végtére az az állandó katonaság betse majd az egész régi és erősebb alapon álló bizonyosabb magyar had szert egészen elnyomta.

IX. S Z A K A S Z.

A felkelésre nézve ditsőséges emlékezetű II-ik András Király arany petsétes törvényében találunk első törvényes nyomra, a honnan, az, a mit eddig a történetek után látott gyakorlatbul kinyomoztunk, már világosan kitettzik, kitettzik a különböztetés a nemes-ség és a „gentes“ népek közt, és kitettzik a felkelésnek a külömbisége a megtámadás és támadtatásbeli háboruknak esetében is. A tör-

vény így szól: art. 7. Si autem Rex extra Regnum exercitum ducere voluerit; Servientes cum ipso ire non teneantur, nisi pro pecunia ipsius, et post reversionem, judicium exercitus super eos non recipiat §. 1. Si vero ex adversa parte exercitus venerit, omnes universaliter ire teneantur. §. 2. Item si extra regnum exercitum ducere voluerimus, et cum exercitu iverimus, omnes, qui comitatus habent, pro pecunia nostra nobiscum ire teneantur.

Innént tehát kitettzik a' nemességre nézve, hogy azon ellenség ellen, a' melly az országot kívülről megtámadta, tartozott személyesen mind felkelni. De a' külső országok megtámadásában nem tartozott részt venni, egyéb ha a' Király pénzéért akart volna szolgálni (a' mit a' nemesek, hogy igen gyakorta tettek, az érdem és a' tapasztalás szerzése okábul is, már az előbb előhozott törvények eleget bizonyítják.)

A' népekre nézve pedig „gentes“, vagy hogy azon időbéli kifejezéssel éljünk: a' hadakra nézve (mert nem mondták: Raska, Kanizsai, Bánfy, Perény, Bebek, Forgách, Balassa, Nográd, 'sa't. Népe, hanem Hada) azt vesszük észre: hogy minden, a' ki hadat vezetett, (tehát nem tsak a' Fő Ispánok, és a' megyék vára Nagyjai, a' mint az ezen articulus alá tett jegyzésekben hibásan magyaráztatik, hanem, omnes, qui comitatus habent minden, a' ki késérővel: haddal bir, tehát

„omnes banderati“ minden zászlos urak, tartoztanak, a' midőn a' Király személyesen kiment a' Király költségén akár melly háboruba menni.

Czélom volt ugyan az előbbeni állításom megmutatását: hogy ezen mondás alatt „omnes, qui comitatus habent“ nem a' varmegyék előjáróit egyedül, hanem mindent, a' ki haddal bír érteni kellene, későbbre, oda tudni illik hagyni: a' midőn ezen előadásbul magától kifejtődne, de hogy ne talántán valaki benne megbotránkozzon, leginkább azért, hogy a' törvényeink tudós kiadójai értelmek ellen állítom; mingyárt itt megteszem.

Állítom én ezt tehát azért:

1-ör Ha tsak a' Fő Ispánokat és a' vár hadait kellene érteni, arra elég lett volna tenni „Comitatus“

2-ör Akkor pedig tsak a' vár katonaságát lehetne a' kivezető had népe alatt érteni, mellynek mint ugy is a' király katonaságának kivezetésére törvény szükséges nem lett volna. Érteni kellene tehát nem tsak a' vár, hanem a' megye hadát is. — E' pedig azon Nemessek hadaibul (gentibus) állott, a' kik egy Zászló allyát ki nem állították. De ezeket, a' kissebb birtoku nemessek hadait, nem érhetjük oda, ha csak a' Praelatusok és nagyobb birtoku nemesség hadait, a' kik zászlóval birtak, oda nem értjük. Mert ugyan azon törvénnyel, azon szabadsággal éltek, és egy mértékre, egy erányt, mint majd

meglátjuk, állították ki hadaikat. És így igaz az állításom, de nem is lehet másképp, mert:

3-or hogy éppen hibás az a' magyarázás, abból is kivil: hogy voltak vármegyék mint Pest, Pilis, a' mellyeknek a' Mohátsi veszél előtt, nem voltak Fő Ispánnyaik, (1492 100.) de azért még is csak Vármegyék Comitatus voltak, ezen kötelességgel tartoztak mint más megyék; és még is ide nem értelődhetek volna, mivel „nemo illum Comitatum habuit“ e' megyével senki nem bírt, de végtére.

4-er Ugyan azon II-ik András Király Romában feltalált törvényében, mellyet 1231. esztendőben amannak bővebb meghatározására adott, így magyaráztatik: *Comites parochiani, stipendiarii, et Jobbagiones castri, et qui ex officio tenentur, quibus amplas concessimus possessiones.*

Ezekből tehát bőven kitétszik, hogy ezen szavak alatt „omnes, qui Comitatus habent“ azt kell szüségesen érteni: „omnes banderiat“ minden Zászlós Urak, a' kik tudni illik comitatu késérőkkel „gentes“ haddal birnak, akár légyenek azok megyés akár megyétlen Tisztek, és akár valóságos akár tiszteletbéli hivatalosok, és akár örök, akár tisztes birtokok után haddal birók, és azért zászlósok, a' mint világosan vallja az 1498-ik esztendőbeli 17-ik art. mondván: „Ex quo Domini Regnicolae pro defensione Regni stipen-

diarios de eorum jobbagionibus necessario tenere habebunt, ob hoc quoties necesse pro defensione hujus Regni fuerit, officiales, nec non stipendiarii tam regales quam Domino- rum Praelatorum et Baronum, nec non cae- terorum regnicolarum limites et metas Reg- ni secundum temporis et rerum necessitatem egredi exercitualmente debeant, et illis nullae metae praefiniantur. §. 2. Si autem cogente necessitate ultra illos stipendiatos universi- tatem insuper regnicolarum insurgere conti- gerit, tunc isto casu ipsa universitas ultra li- mites et metas regni exercituare non tenea- tur" (a' mellyekbül már az eddig homályos 16. art. (Palma p. 613.) II-ik Andrásnak, vilá- gos, mihelyt ehhez a' birtok természetét, az akkor (III-ik Béla alatt) már betsúszott Ro- mai értelem szerint vesszük.

De kitettzik mindég az is: hogy a' Ma- gyar hadi erő állott a' nemességbül, nobiles, servientes, a' hadakbul, gentes, banderia, és a' Király béreltjeibül, stipendiarii.

Hogy pedig az, a' mit itt a' hadak rendi- rül látunk, régi szokás legyen, világosan meg- mutatja azon törvény előbeszédje is mond- ván: „quoniam libertas tam Nobilium Regni nostri, quam etiam aliorum instituta a' S. Stephano Rege per aliquorum Regum po- tentiam ulciscantium aliquando iram propriam, aliquando etiam attendentium consilia falsa hominum, iniquorum vel sectantium propria

lucra, fuerat in quamplurimis partibus diminuta.“

Sigmond Király 1435-ik esztendőbeli első, másképp 5-ik törvényében a' hadak dolgában az a' rendelés tétetett:

Hogy a' Király fölsége mind addig még az ő királyi ereje birja, a' Morva ország felül való végeket védelmezze. Ha pedig az ő királyi ereje az ellenség vissza tartására elegendő nem volna.

Akkor azon Praelatusok, a' kik azon részek védelmére rendelve valának, az ő hadaikkal (Banderia) az erántok tett és gyakorlott szokás szerint; szinte ugy az azon, vagy más háboruban lévő részek védelmére kirendelt Fő Ispányok, a' megyékbéli Zászlósokkal (Baronibus), Nagyokkal (Proceribus), és Nemessekkal (Nobilibus) azoknak hadaival (Gentibus) a' Király Zászlója alatt (Banderio Regali) a' közönséges felkelés módjára egyesült erővel, kiállani kötelessek lesznek. (1-ső art.)

A' hadak szama pedig a' birtok mennyisége szerint (secundum quantitatem Dominiorum) ugy határozottatott el, hogy minden 33. egész paraszt ház hely után, akár melly közönséges felkeléséhez (universalis exercitus generaliter proclamati) az országnak, minden birtokos személyesen járúlván egy alkalmas fegyveres lovast vigyen.

A' kinek pedig 33 jobbágya nintsen, mással azon számig öszve kaptsolva egy alkalmatos fegyveres lovast külgyenek. (2-ik art.)

A' jobbágynélkül való Nemessek pedig személyesen kelljenek fel a' Fő Ispánnyal, vagy a' kik valami urnak kötelessek, annak a' Zászlója alatt (*cum eorum dominis ac gentibus seu banderiis*) 3-ik art.

Tsak az öreget és alkalmatlanokat kivén. (ugyan ott.)

Azok közül, kik egykenyéren vannak régi szokás szerént, tsak egy tartozik felkelni. 4. art.

Azok pedig, a' kik személyessen akár a' Király Zászlója alatt, annak vagy az ország Zászlóssai béreken mennek, ezen és a' tisztségtül (*honoribus*) vagy a' felvett bérért kiállítandó hadak „*gentes*“ számán kívül, tartoznak a' magok birtokátul járó illetőséget, a' megye Fő Ispánnával, oda a' hova e' megye, kiállítani. 4. art.

A' Praelatusok és az ország Zászlóssai 's nemessége, a' kik várakkal és erősségekkel birnak, a' vár Nagyokat, vagy azok védelmére más nemesseket, szinte a' hitveseik 's gyermekeik védelmére, és udvarok fénnye fenntartására a' szükséghez mérsékelve hagyhatnak oda haza nemes embereket. 5-ik art.

Minden Vármegyében a' Király, Királyné, Zászlósok és Nemessek jobbágysai házhelyei számát, egy a' Vármegye közönsége által vá-

lasztandó , közállapotu nem hatalmasabb nemes ember (az Esküttek eredete itt van) a' Szolga Biróval számba vegye; és a' Lajstromnak mását a' Fő Ispánnyának beadja. 6. art.

A' ki idején , mindjárt a' felkiáltás után el nem jött, vagy idő előtt és engedelem nélkül el ment Jóságát el vesztette 7-ik art.

Fűvön , fán , és yizen kívül, mindent , a' megye közönsége által , illendő előbbi áron , a' seregek beérkezése előtt tett határozás szerint , meg kellett fizetni , a' károsodott hite szerint.

A' rablás , égetés , 's akárminemű erőszakos pusztítás , az Aszonyi nem' ragadása 's betstelenítése , verések és sebesítések , 's minden mód nélkül való tettek , azon kívül mint nagyobb hatalmaskodás büntettetett. 8. 9. *) art.

Ezekbül a' Magyar közönséges felkelés rendéhez sokat lehetne már mondani. De mivel majd egyátallában az a' vélekedés: hogy Sigmond a' magyar elkopott had szert egészen új formába öntötte; és így az ő törvényeibül látható felkelés rendének egészen ő volt a' szerzője; addig még ezen vélekedést meg nem czáfoljuk , ezeken a' törvényeken semmit sefognak építeni.

---

*) Kár, hogy törvényeink kiadóji azt vélték, hogy a' hadak rende, nem tartozik az ország törvényeihez 1435. 24 ik art végén.

Mindenek előtt tehát tudnunk kell, hogy a' Magyar Alkotmány nem köntös, hogy olly könnyen fordíthatna.

Még az önnhatalmu országglásokban se változtathatik olly könnyen meg a' régi szokás által természetté vált erőszak.

A' Magyar Alkotmány, mint a' Nemzetnek ditséretes régi, hosszú, tapasztalás által jónak találtatott, és azért itt is helyben hagyott szokásbeli törvényei foglalhatja, már mineműségére nézve is örök időkre van szabva; és még e' természet, a' mellyhez minden álló törvényi Alkotmányok közt legszebben van alkalmaztattva, fenn áll, a' Magyar Alkotmány is mindig megállhat.

Mindennek a' világon a' vesztének az oka magában van; a' mellyek kívül netalán találhatnának, nem állandók, és azért nem tökéletesek.

A' Magyar Alkotmány az örökös, azért halhatatlan királyi Fölség szentségén, és az ország boldogságán épül. A' Fölségnek ditső fényes, hatalmas atyai országglást, a' népnek abban fiui részvételt tulajdonítván.

Ez eszköze a' viszonos tökéletes megelégedésnek. Azért Szent a' Magyaroknak az Alkotmánya, Szent a' Fejedelme, Szent még a' Földje is, a' mellyen ezen Alkotmánnyal él. Azért kész Királyáért és törvényiért vérét ontani. Azért állanak ezek máig napig.

Lehet e' tehát jó okkal csak gondolni is, hogy a' Magyarok akkor, midőn szerentsét-

lenségekre majd folyvást *) Királyt választani kénytelenek voltak, Alkotmányoknak megváltoztatását kívánták, vagy arra rá állottak volna.

Itt valósággal magokkal ellenkeznek az írók, mert hol oda megy az ítéletjek, hogy ezen szakaszban a' Fölség Jussai szűkítettek, hol oda, hogy a' Némzet törvénnye és szabadsága szűkebb határba zárattott; pedig se egyik se másik nem áll; mert ha történt is egyik vagy más törvényben efféle, a' következőben bizonyára orvoslására találunk, tanuságul annak, hogy a' Magyar törvények hosszú tapasztaláson állottak fel.

Hogy Sigmond Császár és Király a' törvényen fellül kívánt a' Magyaroktól, a' bizonyos Albert Király törvénnéből; de itt látjuk meg, hogy azon Fölség halálával azok is megszűntek, mert

Albert Király alatt szabadsága megcsontkításáról és terheltetésekről panaszolkodván az ország, ezen ditső emlékezetű királyunk 1439 mindent a' régi lábra állított.

Az ő törvényeiből tehát a' régiség megősmérésére legtöbbet tanulunk; melly a' haddak dolgában abból állott:

---

*) Törvényeink bizonyítják, hogy ezen időben is a' törvényes, örökös mindég az Attya királyi székébe következett, még a' Leányok is — „quod dispositio pro Serenissima Principe Domina Elisabeth Regina et ejus Status Honoris Conseruatione, ex quo est haeres, hujus Regni fiat, ubicunque vult in Regno.“ 1439, a. 12. 1498. 45.

Hogy ő Fölsége az ország védelmére és a végek megtartására ügyelő gyakorló (,hominis sui exercituales) királyi béreseket eránt olly rendeléseket tesz, hogy ezek az ország lakóit ne rabolják, egyébként mint hatalmaskodók büntettesenek. §. 2.

Hogy ő Fölsége a közönséges felkelést (exercitus generalis) addig fel nem kiáltatja *) még az ő bérelt hadai az ellenségnek ellentáthatnak.

Ha pedig a szükség a közönséges felkelést megkívánná, akkor a Nemessek az ország határain túl **) a hadak modjára (more exer-

*) „Proclametur“ — azért tettem a betű szerint való értelmébe, mivel azon szó magyarázza meg természetesen a felkelés régi kirendelését. Verb. 1. 3. §. 2. és ezen szórul természetesen Deákra fordítatott.

**) Helyetlenség é, hogy a Magyar Nemesség a határon túl nem szolgál, és tsak királlya mellett, vagy tsak általa az országnak rendelt főkapitánnya alatt rendszerént kel fel?

Ezt sokszor hallottam a Magyarok ellen mint helyetlenséget emlegetni; melly éppen nem; mert a mi illeti az elsőt: tudva lévőképpen a Nemesség teszi az ország közönségét (Universitatem — „Si autem cogente necessitate ultra illos stipendiatos, Universitatem insuper regnicolarum“ 1498. 17.) Ez birtokosa a földnek; és é szerint nagy következetlenség volna az országot az országbul kivinni, és azt a lehetőséget eszközölni, hogy midőn távol más országot ostromolnának, a magokét mint Hannibál elvesztenék, — a mint az 1598. esztendőbeli 20-ik

cituantium) ne vezettessenek, úgy kívánván az ő régi szabadságjok. 1439. 3.

art. 4-ik §-ben bizonyítja — „ut ad remotiora loca ipsos regnicolas ita abducant; ut dum ipsi procul a suis saepibus absunt, interim domi miles damna inferat, vel hostis excursionem facta depopulationes faciat.“ — Ez a' Nemesség tudni illik törvényes és leghívebb védelmezője lévén királyának és országának, azon szükség esetében annak tsendes és bátor megmaradása fenntartására nem csak elegendő, de jól felállítva a' szomszédnak is rettenetes. A' mi illeti a' 2-ikat:

Ez is igen fontos Okokon épül, a) mert az ország, mellynek a' közönségét a' Nemesség teszi, csak az egy koronás Fejedelmének törvényesen hódol. És itt nyilvánítja azon Fölséges Jussát is a' királynak, melly szerént átok alá esik, a' ki a' Fölség akaratián kívül felkel: e' természetes és a' Magyarok szent egybekötöttségéből; b) mert mint különböztetett test ezen mineműségétől meg nem válhat. — „Et huiusmodi nobiles per quamdam participationem membra Sacrae Coronae esse censentur, nulliusque praeter Principis legitime coronati subsunt potestati.“ Verb. I. 4., c) mert egyenesen a' Fölség Jussai ellen volna ezen hatalmas közönséget más fő alá vetni. 1498. 18. §. 1. azért is d) mert ez akkor kel fel, mikor már sok mindenféle nép fegyverben van. 1498. 18. §. 2. melly ellen szükségesen fellül is magát bizonyossá tenni hogy igaz és szüntelen való elkerülhetetlenség, az 1514-iki magyar, és utóbbi Frantzia idők bebizonyították. Ha frantzia országban a' Nemesség úgy lett volna felállítva, mint a' magyar Alkotmány rendeli; a' Sans Cüllokk, a' kik közönséges eszközlői az országok felfordításának, a' Nemesség ellen —

Ezen két törvény öszve állittásából látjuk, mi volt az új 'Sigmond alatt, mi az, a' mi ellen az ország panaszolkodott, tudi illik: a' mennyire ide üt

a) hogy a' Nemességet a' Hadakkal egy karba vette.

b) Hogy a' Hadakon kívül is az országot költségekkel terhelte, mint azon 1439-ik esztendei 18-ik 19-ik törv. mutatják.

c) A' Bérései az országbul hatalmasan éltek.

Ezen törvénytelenység Albert törvénnye által meg szüntettvén; a' mi meg maradt, az régi szokás és törvény. Azért már azokbul, ugy mint, a' mellyeket a' Fölség és az ország régieknek vallanak, a' mellyek valósággal 2-ikAndrás törvénnyével, és a' régi szokásokkal egészen meg egyeznek bizonyosan mondhatjuk,

a) Hogy a' Nemesség törvényesen különböztetett a' hadaktul, mellyek a' határon túl is szolgálni köteleztettek; a' Nemesség ellenben nem.

b) Hogy a' magyar Hadi-erő mint 2-ik András alatt é három féle vala:

(a' melly a' királlyal arra nézve, hogy ez a' feje ama privilegiált testnek, mindég egy sorsu), semmire se mentek volna. Ha a' Nemesség közt találtatik kifogás, az vagy külső tanulás, — vagy annak is bizonyosan már (Sans Cülot) se inge se gatyája.

1-ör a' Király Hada, gentes regis; stipendiati; homines sui exercituales; Banderium regale.

2-or Az ország Hadai: seregek; Gentes, Banderia, Stipendiati, Minorum, Praelatorum, Baronum et Nobilium, exercituantes generalis exercitus

3-or a' Nemesség. Nobiles.

c) Hogy a' Nemesség és az ország Hada a' közönséges felkelés, Fő-Had, neve alatt jöttek.

d) Hogy békesség idejében is a' végek szemmel tartása és védelme elrendelve vala.

e) Hogy a' Király Hada az állandó első védelme vala az országnak.

f) Hogy minekutánna akár a' szükségeknek sokasodása által egy részről a' Hadak tartása terhessebb; más részről az arra fordítandó tehetség pedig kisebbé lett volna; akár az ez előtt történt Tatár és Török behatolások egy szorosabb rendet meg kívánván: a' köz akarat a' Hadaknak kiállítására már egy bizonyos erányos mértéket szükségesnek lenni talált, hogy minden a' maga kötelességének eleget tegyen, de a' köz egyarányon fellül ne terheltessen; mondom hogy minekutánna a' fent említett okok egy erányos mérték feltalálásának szükségét eszközölték volna: Hogy ez a' birtok mekkoraságán, a' mellyen az előtt is természetesen épült, és állott vala, törvény szerént is meg állapított legyen.

Haszontalan álmodnak tehát azok, a' kik azt tartják: hogy a' banderialis juss familiák szerint különös Privilegium mellett mehetett, vagy valaha tartatott volna, (a' Perpetuus Comitatuson kívül); a' mint egy Nagy Meltóságú Grof Levelében olvastam „*mea Familia una ex septem banderiatibus familiis*,” a' mint Keresztury is említett munkájában, de még is a' hét szent szám nélkül tartja. — Mert ez semmikép nem áll; már a' Magyarok ide bejöttekor nem hét volt a' Zászlós úr; mert csak a' Kúnok által Kióv mellett tízennégyre ment, és itt is annyira a' mennyire az ország terjedése vele hozta, meg szaporodott. — Nem a' Familia vagy Privilegium, hanem a' jószág, birtok szerint ment a' tulajdon Zászló tartásának a' jussa; nem is mehetett másképp; mert történvén, hogy az olly Familia elveszthette ellenség által a' jószágát, — honnét állította volna ki a' Bandierumot? — a' privilegiumbul? Ez tehát egykori lehetetlenséget foglalna magában, ellenmondást, mellyet ditső eleink törvényében az ellenség se találhat. Hogy ez igaz, következőleg bővebben meg látjuk; de hogy addig se kételkedjünk ez állítás igazságáról: ime! már Kálmán 1-ső törvénnye 40-ik részéből látjuk, hogy a' „*Loricati olim secundum exigentiam proventuum disponebantur*.” és az 1498-ik esztendei 15-ik törvény 3-ik §-lye így szól: „*Si autem aliqui Praelatorum et virorum ecclesiasticorum secularia jura possiderent, ea, quae ab antiquo banderitata*

sunt, nunc quoque Bandieria sua habeant, et ratione illorum ultra caetera bona ecclesiarum, super quibus fundata sunt, consimiliter exercituare sint obligati,“ ismét az 1454-ik esztendei 3-ik törvény így szól; — „§ us 1-mus ita videlicet, quod quantumcunque ecclesiarum seu personarum ecclesiasticarum proven- tus per inimicos exstitissent minorati, juxta limitationem electorum hominum praedicto- rum etiam hujusmodi exercitatio earundem ecclesiarum seu personarum ecclesiasticarum cum tanto defectu minoretur,“ ismét az 1500-ik esztendei 21-ik törvény így szól 2-ik §-ben. „*Universa etiam bona et quaelibet jura pos- sessionaria, quorumcunque Dominorum banderiatorum apud manus Nobilium ban- deria non habentium, titulo pignoris existen- tia, et habita inter bona eorundem Nobilium ad sortem conservationis gentium modo praedecarato computentur,*“ ismét 1-ső Mátyás 3-ik törv. 7-ik art. „Item quod in exer- citatione et levatione Banderiorum Praelato- rum et Baronum nostrorum, ac exercitus ge- neralis regnicolarum teneatur idem modus, qui fuit tempore quondam Domini Sigismundi Re- gis: §-us 1-mus, et qui in bonis destructi ha- berentur, agatur cum eis juxta exigentiam bonorum suorum,“ így szól és ezt bizo- nyítja az 1518: 1; 1498: 22; 1523: 19; 1526: 9. 30. „Gentes Dominorum Baronum, sine hae- redibus decedentium, ratione bonorum eo- rundem, illi, apud quos ipsa eadem bona

haberentur, juxta contenta decreti conservare sint astricti," így az 1528 : 8. 1595 : 18. 'sa't.

A' mellyekben tsak egyszer sem látjuk, hogy a' Banderiatusok köteleességét a' Privilegiumok szerént várta volna az ország, hanem, „juxta formam generalis decreti," melly a' jószághoz szabja: „Dominorum quidem ex eo: *ut rescia'tur numerus jobbagionum, juxta quem gentes conservare tenentur.*" 1518. Bách. 1. §. 2. 4.

Innént tehát kitettzik, hogy nem a' személyek' hanem a' jószágtúl függött a' tulajdon Zászló tartás is.

Látni valóképpen ugy értvén a' dolgot, hogy azon jószágnak örökös tulajdonnak kellett lennie. (1500, art. 21. §. 2.) — És mivel némelly familiák a' legnagyobb veszélyek közt is századokig virágzottak, a' jószágaikat a' banderialis köteleességgel firúl fira botsájtották: az szülte azon véleményt, hogy familiák voltak banderiatu'sok.

g) Hogy a' Fő Had a' szükség esetére korán felkiáltattván (1601 a. 10) természetesen tsak akkor hivatott fel, és indult meg, ha a' szükség meg kívánta. — És így történt, hogy „tempore exercitus generaliter proclamati." ennek egy része magát elegendőnek vélvén gyakor meg is ütközött. Mert ditső eleink tsak akkor láttzattak magoknak halandóknak, ha az ellenséget türniek kellett. Innént ered a' particularis insurrectio nevezet;

mellyet egyébként az alkotmány lelke nem esmér.

Minemü mennyiséget kellett egy bizonyos terjedésü jóságbul az ország védelmére tartani: Ez a' végső tehetségig a' szükségtül függött, és ehez az ország gyűlésén alkalmaztatott.

És ha a' szükség kívánta, életöket és vé-
rökek feláldozták ditső eleink. A' mint ezt bizonyítja az 1526-ik esztendőbeli 11-ik törv. mondván: „limitandi sunt universi Domini, Praelati, Barones ac Nobiles in hac ultima necessitate juxta eorum facultates,“ (non quidem more solito sed urgente necessitate) és az 1546-ik esztendei 5-ik törv. „Statusque et ordines regni, qui pauci jam sunt reliqui, vix etiam habent, qua in dies singulos vitam traducant, etc. §. 2. ut tamen Majestas Regia sentiat etiam extremis temporibus, rebusque afflictis ac prope jam desperatis nihil ab Hungaris praetermitti, quod in propriam defensionem per eos praestari possit“ etc. — 1552: 1. §. 3. „tum vero sese vitam et fortunas suas in fide et servitio suae Majestatis, eorundemque ejus Serenissimorum Liberorum profunderere paratos offerunt in omne tempus.“ — art. 2. „quod vero Sacra Majestas communicare itidem cum eisdem fidelibus suis dignata est, rumores quos undique habet certos de Turcarum Principis in Ungariam celeri ingressu, affirmavitque Majestas Sua, ejus se es-

se propositi, ut personaliter advenienti hosti personaliter ipsa omnibus viribus occurrat, ac proinde hortata est eosdem fideles suos, ut Ungari, ad quos prae caeteris imminens periculum propulsandum spectat, pro sua liberorumque ac conjugum salute moré Majorum suorum ad insurgendum viritim penes Majestatem suam parati sint etc. §. 1. Status et ordines regni sanctissimum Majestatis Suae propositum summopere probant suplicantque, ut etiamsi forte Turcarum Principem erumpere non contingat, nihilominus Majestas sua institutum suum intermittere nolit, sed ad recuperandam eam regni partem, quam Turca possidet etc. a. 3. §. 1. Statutum est propterea, communibus omnium votis, ut Praelati, Barones, Nobiles caeterique Ordines et Status regni possessionati, hoc est, quibus coloni sunt, ac simul Nobiles unius sessionis, nemine excepta viritim, hoc est per singula capita armati insurgant penes Sacram Majestatem, vel serenissimum regem Maximilianum ejus filium in expeditionem prodeuntem. §. 2. atque insuper ex singulis decem colonis juxta numerum dicæ proxime praeteritae singulos equites bene instructos ex propriis eorum facultatibus, non sumtibus colonorum, et praeterea ex singulis viginti colonis unum peditem pixidiarium colonorum sumtibus secum adducere teneantur §. 3. neque quisquam Ungarus possessionatus sub hac expeditione usque ad illius exitum externa pecunia audeat

positive militare," — 1553: 1. §. 2. „*Effectuari, ut Majestas sua et omnes homines intelligent, ad extremum usque eorum spiritum: Ungaros majorum gloriae, dulci patriae, sibi denique ipsis suaeque libertati ac saluti minime defuisse.* art. 2. §. 1. eodem tamen, quo semper fuerunt animi ardore, eadem constantia in his, quae ad eorum defensionem spectant offerunt penes personam sacrae suae Majestatis vel Serenissimi Regis Maximiliani ejus filii“ etc. „viritim iisdemque apparatibus praesto semper affuturos, quibus in superioris anni conventu fuerat constitutum“ etc. — 1598: 2. §. 2. „Nam et militem, publicis decretis oblatum, in promptu semper habuerunt, et ad omnes supremorum Capitaneorum requisitiones eo, quo possibile fuit modo et ordine insurrexerunt, et periclitanti Patriae subvenerunt, et omnibus conflictibus praesentes fuerunt, sicut id multorum praecipuorum virorum Nobilium interitus luculenter ostendit.“ — És más számtalan hasonló tsudálkozásra méltó áldozatokkal telyes törvények, a' minőt és mennyit, semmi nemzet a' világon nem mutathat; mint annyi tanui a' nemzeti Alkotmány ditső jó létének, melly által vezéreltetvén semmi akár mi szerfelett kedvetlen idők is, soha a' nemzeti lelket oda nem vihették, hogy az egész nemzet, vagy annak többsége, törvényes hűsége megszégésével, a' becsület ösvényét valaha elhagyta volna.

Meglátván már föllebb a' b) alatt, mi-
bül állott légyen a' rendszerént való magyar
hadi erő, lássuk már most rendre a' felkelést
tárgyozó törvényeket, a' végre: hogy kita-
nulhassuk a' különös mivoltát ezeknek, és a'
többi hadi szer tartását ditső eleinknek.

És hogy az olvasók a' figyelem tárgyát
szemek előtt tarthassák, a' következő nyo-
mozások érdekesebb részét, úgy mint a' há-
rom féle magyar hadi erő különös mivoltát
előre botsájtom.

Láttuk, hogy ketteje ennek a' közönsé-
ges felkelés neve alatt jött. E' volt az ország
Főhada, és állott a' személyesen felkelt ne-
mességből, nobiles, és az ország hadaibul, gen-
tes, Banderia exercituantes.

A' nemesség miből áll: ezt a' neve egé-
szen megmagyarázza, úgy mint az egész
nagy és kisebb nemesség személyesen.

Az ország hada állott az ország Nagjyai
zászlóibul, gentes, Banderia Baronum et Mag-
natum, és a' Vármegyék zászlóibul, Banderia,
a' hová a' kisebb birtokú, és azért zászlóval
nem bíró nemesek; nobiles comitatenses, a'
hadaikat állították, mint már láttuk.

A' harmadik felekezet vala a' királyi föl-
ség hada. És ez az, a' mi itt az egész figyel-
münket elfoglalja, annyival is inkább, mivel
ez az állandó katonaságnak tartatott, és tsak
azért is érdemes megtudni, melly kiterjedé-
sünek kellett ennek lennie, midőn ezen te-
kintetben vétetődhetett.

Hogy ennek egy ezer személyes Zászlónál többnek kellett leni, a' józan ész mutatja, mert a' mint Sigmond és Albert fölséges Királyink törvényeiből láttuk, ez azon, végre, mellyet az ország a' Királytul várt, elegendő nem lehetett.

A' Nevei is többre mutatnak, mert látjuk, hogy a' törvényekben „Stipendiati Regis, Gentes Regis, Homines sui exercituales, Banderium regale nevezetek alatt jönnek. És kétséget se szenved, hogy ezek annyi sokfélék voltak, (1492. 17.) és ugyan régenten a' Megyék vára' hadai militia castri, de mivel ez megszűnt, lett

1-ső A' Bänderium regale, melly állott ezer *) főből.

2-ik A' királyi Fölség uradalmaibul álitott hadak, gentes Regis.

3-ik Az ország hivatalossai, Barones Regni, hadai, ugy mint a' Nádor Ispány, és az Országbirája' hadai, a' mellyeknek a' béreket az országnak ezen zászlós urai a' királyi tárházbul huzták, és a' mellyeknek száma a' tár bőségétül függött (1454. a. 2. 1498 a. 21.) a' stipendiati regis.

4-ik A' tiszteletbéli hivatalosok, mint örökös Hadnagyok' hadai, Comites liberi perpetui, a' kik ezen megtiszteltetések alkalmá-

---

*) Innent jön az „Ezred“ nevezete.

val nyert bő jószág jövedelmeihez képes szám néppel a' Fölségnek állandóan szolgáltak. 1492.

21. —

Ez bizonyos a' következőkből is

a) Hogy a' Comes, Hadnagy, (örökös késérője a' Királynak.)

b) A' történetek bizonyítják: a' mint látjuk Hunyadi Lászlót nem csak minden további rendelés és kinevezés nélkül, de sok irigy alattomos akadályok ellen is az atya halála után, ennek a' tisztségét az ország köz bátorságára nézve, folytatni. Látjuk Babot és Istvánt II-ik Andrástul, Frangepánt IV-ik Belátul, Hunyadi V-ik Lászlótul az illy szolgálatért, és szolgálatra való alkalmatosságo-kért illy Nagyokká neveztetni,

c) Thuróczy ezen méltóságot igen világosan ide határozza meg 3-ik K. 51-ik részében, Hunyady Janos örökös hadnagyá való neveztetését így irván le: „Et temporalem gubernationis dignitatem predictam“) ez a „praedicta“ pedig ez „Regnum Hungariae sangvinolentis suis suorunque laboribus et bellicis artibus praeservatum — quam usque praesens suis meritis et regni necessitate exigente tenuerat, in perpetuam commutavit Haereditatem“ az az: azon hatalmat az ország védelmében, mellyel eddig miat Gubernátor olly bőltsen és hasznosan az ország szolgálatjára élt, letévén a' gubernátorságot örökös tulajdonává tette, a' mint az eránta való privilegiumban mégvilágosabban

kimondatik: „volentes dignitatem illam gubernationis temporalem, quam hactenus dignis meritis ad infinitum tempus gessit, in aliam perpetuo commutare. (Lehoczki H.S.1. et O. ez tehát a' perpetuus comitatus.

És innent észre vehetjük, miért voltak ezek és mire nézve „Eximii“ tudni illik személyekre „qui solius regiae Majestatis judicio reservati intelliguntur“ 1486 a. 20. — és hadaikra nézve az ország köz hadából nem pedig polgári pöreibre nézve, mert hogy az illy szabadságot az ország törvényesnek nem esmérte bizonyítja az 1495. 15. az 1526-ik esztendei 33-ik art. mondván „quia dicuntur aliqui Dominorum tales praerogativas habere, ut coram Comitibus parochialibus in causis contra eos motis vel movendis Juri stare nollent, dignetur regia Majestas hujusmodi litteras seu praerogativas cassare et abolere.“*)

Miért voltak „títuli veri“ mert tiszteletbeli ország Zászlóssai, de valóságos kötelességgel Hadnagyok voltak, a' fölségnek örökös Hadnagyi: — Miért „magni“ mivel nagyobb kötelességgel terheltettek mint a' Főispányok Comites parochiales. — „liberi et perpetui“ mivel kivett, 's nem személyes hivatalban lévő és nemzetségrül nemzetségre örökösi valának e' hivatalyoknak.

---

*) De főben járó hatalommal bírtak. 1495. 19. §. 3. 4.

5-ik a' magyar Országhoz tartozó tartományok hivatallossai Hadai: úgy mint

a) A' Horvátok Bánnya.

b) Az Erdélyi Vajda.

c) A' Székelyek Hadnagyja, Comes Siculorum.

d) A' Rácz ország Despotája.

e) A' Machovai és Zörényi Bánok's a't.
mint mind a' két Valachia, Servia's a't.

6-ik A' Comites confiniorum, a' vég hadak Nagyjai, mint a' Temesi, Pozsonyi, Hadnagyok Comites.

7-ik A' Vég várak Nagyai, Capitanei castrorum finitimorum, a' kik jószágokkal birtak a' tisztségek *) alatt lévő várak után 1498. 21. 22. 42; 1518. 1. §. 4. 'sa't.

Ehez számláltattak a' közönséges felkeléskor, ha a' fölség személyesen ment.

8-ik A' személyes szolgálatban lévő udvarnokok, és hivatalos hadakkal nem bíró ország Zászlóssai Hadai, a' mellyeket a' tör-

---

*) Ezek voltak hivatalos tulajdonossai azon uradalmaknak, és innent jön a' régi Familiák örökös tulajdonai különböztetése „perpetuus in T.” a' hivatalos tulajdonoktul, mint Balassa perpetuus in Kékkő's a't. Mivel a' ki hivatalból birta, nem ment rendszerént firul fira a' (várbéli) kapitánysága, a' hová a' perpetuus tartozik. 1403. 9. „in casu, quo Nicolaus filius Steph. de Lyblo, et ipsum Podalin non in honorem sed in perpetuum habere dignosceretur.

vény értelmében tulajdon jószagaiktul állítottak. 1492. 20. 1500. 21.

9-ik Ezekhez járul egyéb eránt mint az előbbeni az ország hadához tartozó, de foglalatosságára nézve felébe mindég a' véghe-
l yek szolgálatjára rendelt Banderiummai a' tisztelendő Papságnak. 1518. Báchi 1. art.
5-ik §-lye,

Albert Király még azt is rendelte a' régi szokáshoz ragaszkodván 13-ik törvényében, hogy a' háborubeli nyereség a' nyertesé legyen, és a' fölség abbul semmit se kívánhas-
son, mint legfölyyebb a' főbb, 's azért a' Király birtoka alá tartozó foglyokat illendő áron.

Hogy az ország határi 's végei védelmében és megtartásában a' magyarok tanátsá-
val fog a' Fölség élni, 14-ik art.

Hogy az Egyházak és egyházi személyek bért ne fizessenek, a' mint nem régen vissza élőképpen kezdődött, de mind azon által, a' mint szoktak, hadi szolgálatot tegyenek. 19-ik art.

A' ki a' hadban van, az ellen pör nem foly 37-ik art.

A' temetés utáni, vagy 5-ik László, akkor gyermek László Király, a' Török ellen ama híres és örök ditsőitést érdemlett Hunyadi János Főkapitánysága alatt (art. 1.) eleve az ország hadi erejét jó rendbe szedni akar-

ván illy redeléseket tett 2-ik törvénnében 1454-ik esztendőben.

Hogy a' Király jövedelmei a' Praelatus, ország Zászlóssai és nemessége közül választható személyek által számba vétessen, és megtudódjon hány Banderiumot (Zászlót) lehet vele fel állítani, a' kik folytában azt is rendeljék el, miképp a' királyi jövedelmek a' királyi kamarába szolgáltatassanak, miképp a' királyi kamara a' jövedelmekkel bányon. és

Hogy azoknak, a' kik az ország Zászlóssai tisztyét (honores Baronatuum) viselik, és banderiummal szoktakkiállani, a' bérek a' királyi kamara által kiadasson, hogy szolgálatra hadaikkal (banderiis) készen legyenek 2. art.

Hogy az Érsekek, Püspökök, Praepostok Káptalanok, Apáturok, és más nagyobb papi Méltóságok és tisztviselők, mint Sigmond Király alatt szoktak, olly számu bänderiummaikkal felkeljenek, ugy mind azonáltal, hogy a' mennyire a' jövedelmek megkissebbedet az ellenség által a' választott emberek meghatározása szerint a' gyakorlások (exercitatio) annival megkissebbítessen.

A' kisebb tisztü 's méltóságú Papi személyek, a' kik neveik a' gyakorlás lajstromába felirva nintsenek, az arra kirendelt személyek igaz lelki ésméretü határozása szerint a' jövedelmeikhez képest gyakorolni tartozanak. 3-ik art.

Minden Varmegyében választasson annyi jó hírű 's nevű vagyonos nemes ember a'

mennyi Szolgabíró vagyon. Ezek a' paraszt ház helyeket hit alatt számlálják meg.

Minden száz paraszt porta (annyi mint házhely) után, légyen az papi vagy világi birtok, négy lovas és két gyálogos szolgáljon, ebben az esetben tsak, és tsak az ország határáig.

Minden Vármegye közönsége a' maga kebelében egy alkalmas gyűjtő Nagyot (conductor belli) válasszon, a' ki a' felszámlálás szerént felkelő nép számával annak idejében a' seregek kapitánnya mellé járuljon.

A' jobbágyokkal nem bíró nemessek fejenként felkeljenek, vagy a' magok urok alatt* a' választottak határozása szerént gyakorolni tartozzanak.

---

*) Nem tsak az Érsek's a't. hanem hatalmas Zászlós urak is vettek fel jóságaira nemesseket, a' kik udvarok fénnye fenn tartására mint udvari, mint hadi, mint gazdaságbéli tiszték szolgáltak, és természetesen, birtokaikat ezek pártfogása alá vétették. Kétséget se szenved, hogy itt azok is értetődnek. „universi etiam nobiles regni nostri, jobbágiones non habentes, per singula capita, aut cum dominis ipsorum etc, teneantur exercituare“ art. 4. §. 4. Sig. 5-ik Dec. 3. art. később, midőn az armalisták által a' szegény nemesség annyira elszaporodott, hogy paraszt helyre is ült, vagy talán ott maradt, látjuk, hogy ha nem szolgált az urának minden adóval tartozott akár ki, ha a' más telkén ült. — „Similiter armati nobiles quoad eorum personarum“ (nempe taxentur et milites expediant)

És ki lovon vagy gyalog mehessen, ki oda haza maradhasson, a' vagyonnya minéműségéhez képest, és idejére vagy egeszségére nézve azon választottak rendeljék el.

A' Nagyok (Magnates) kisdéd fiai helyett, fegyveresek, más gyermekekért és árvákért, gyakorló emberek küldessenek. art. 4.

Ezen esetben az Ország Nagyjai zászlóssai, vitézi 's nagyobb kisebb nemessége és előkelői, a' mint megosztva vannak fejenként felkeljenek.

A' várakban több Várnagyok közül tsak egy maradjon annyi védőkkel, a' meennyit a' választottak elegendőnek ítélendének, a' többi személyesen kikeljen art. 5.

A' nagyobb nemessek házában tisztartóul egy nemes ember maradhat, de maga helyett embert küldjön.

Az egy kenyéren lévők közül a' régi szokás szerént egy keljen fel. 6-ik art.

A' gyakorló jobbágyait azon nemeseknek, a' kik több Vármegyékben birnak, ha az uraik a' magok zászlójok alá venni akarnák, a' számláló urak azon Megyébe utasítsák, a' hol ennek személyes lakása vagyon; a' kik-

---

„hi enim, sicut et alii nobiles omnes, in alienis et civilibus fundis residentes, ratione fundi (si non sit exemptus fundus) instar aliorum Colonorum et civium contribuere et Decimas etiam solvere debent. 1595. 6. (tudni illik az urak számára.)

rül a' Főkapitánynak is ugyan ő fog számot adni. 7. art.

Mindenik a' maga költségen jár, a' kárt a' Megyebeli Hadgyűjtő Nagy, vagy ha ez nem tehetné a' Főkapitány, a' jösszágtalan feje által adásával is vissza tértesse, és egyébként a' törvény szerént is lehessen megkeresni art. 8.

Minden királyi városok, egész Slavonia, a' mellyektől adót (*lucrum camerae*) fizetni nem szokna; a' fent kitett módon felszámláltasson. Hasonlókép a' Filisteusok, Kománok, Oláhok és Tatárok gyakorolni (*exercituare etc.*) tartozzanak. art. 9.

Egy lovasnak heányossága 16 arany forintal; egy gyalogé 10 forintal pótoltatik 15-öd napra az Hadgyűjtő Nagy által történendő *executio* terhe alatt. art. 11.

De a' katonát készakartva pénzre forditani feje veszte alatt tiltatik. art. 12.

Ha ki a' gyakorlók közül megszökne, a' nemes a' jösszágtát, a' nemtelen életét veszti. Szinte ugy azok, kik az urai által küldettek vagy pénzért elszegődtek, és elmenni nem akarnának, fejeket veszti. a. 13.

Illy szokás ellen való nagy felkelés soha se rendeltetik. *)

---

*) Ezt olvasván valaki azt gondolja, hogy a' jó Isten tudja mit nem tehettek ennyi erővel jámbor eleink, főképp olly Főkapitány mint Hunyady János. De tudja meg az is, a' ki máshol nem olvassa, hogy ezen időben a' gonoszság már ugy elterjedett, az Isten ostorára, melly nem sokára kiütött, ugy megért már ekkor sze-

Odahaza a' Valasztattak a' birákkal Fő és Vice Ispányokkal igazságot miképp szolgáltassanak , a' 15.

A' követek haza mentével ezek gyorsan a' gyakorlás módja szerint úgy elrendeltessenek , hogy mihelyt a' Fő Kapitány levelét veszik a' Megyék , azonnal az ő általa kirendelt helyre , a' föllyebb említett mód szerint választott megye had gyűjtő Nagyjai vezessék a' seregeket.

Az 1458-ík esztendei ország gyűlésen Horogszeghi Szilágyi Mihál kormányozása alatt, midőn ditsőséges emlékezetű Mátyás Király választatott, az ország védelmére nézve illy rendelés tétetett :

A' Király Úr minden akárminemű ellenségek és megtámadók ellen , az ő királyi jóvédelméből tartozik, még győzi, az országot védelmezni.

Ha pedig nem győzné , akkor a' Praelatus és Zászlós urak , és minden Egyházi férfiak tartoznak az ő hadaikat (gentes seu banderia) felemelni , és az Istenben boldogult Királyok e' részben tett határozásaik szerint felkelni. Ha pedig ezek se volnának az ellent állásra elegendők , akkor az egész nemesség , és akár mi más állapotú birtokos em-

---

rentsétlen hazánk , hogy Koroghy Jánoson Machoviai Bánon, és néhány gyűlevész kereszteseken kívül senki se jött Hunyady tábarába' Evvel és maga 10 ezer népével verte meg a. Törököt (Thuróczy, Ranzanus , Palma etc.

ber, régi szokás szerint felkelni, és gyakorlani a' hadak módjára tartozzanak.

Mátyás Király alatt a' gyakorlásban és a' Praelatus és Zászlós urak banderiumai felemelésében, szinte ugy a' fő hadra nézve (*Exercitus generalis*) a' volt a' felkelés rende, melly Sigmond Király alatt. 1471 a. 7. — És a' ki a' jószágában megromlott az állapotja szerint bánattasson véle §. 1. — Ki több beneficiumot birna, ezek után is gyakorolni fog. a. 13.

Ugyan azon Mátyás alatt, de jelenléte nélkül, 1474-ik esztendőben tartott országgyűlésen, a' török ellen, minden paraszt házhely után, ide értvén a' fölség birtokát is, és a' portákat nem a' füstöt, sem a' puszta házhelyeket számlálván. Sóért, egy arany forintot ígért az ország, 1474 1. 2. 3. 4. 8. akképp :

Hogy ha mingyárt a' Fölség vagy az ország akár a' Szentséges romai Pápátul, akár más keresztény fejedelmektől a' hit dolgáért pénzt vettek volna is fel; ezen esztendőben semmi gyakorlással (*exercituatione*) ne akadályoztassanak az ország lakosi, egyéb ha a' török Császár az ő hatalmasságával ellenek jönné. Melly esetben az ország régi szokás szerint gyakorolni (*exercituare*) tartozzon.

Ezekbül ugy láttzik, mint ha az ország ez idén éppen nyugodni akart volna, és heverő kényyének kedvezvén, hadbeli fáradságát pén-

zel félváltani. Pedig, még ugy: hogy e' pénzt se adná ingyen, mert sőt kívántak és megnyerték érte.

Igy ítélhetné meg balul ditső eleinket ezen törvényekbül, a' ki törvényeinket tsak fölessen a' tizimjei után keresné. De másképp áll a' dolog.

Mátyás ifjú, tüzes vérü, nagy vitéz szülötül termett, erőszakos időben élő's tapasztalt vitéz király, egészen, a' hadaknak élt, és mivel (majd csak nem erőszakos) választását, a' fogságbul, a' kész haláltul, melly László testvérét irgalmatlanul elsőprötte, megszabadulását, egészen a' nemzeté' és hozzá tartozandói számos bérelteinek tulajdonította: mint lehetett volna máskép? mint sem hogy ezeket mindenek felett betsülte, ezekben bizott, ezek tökéletesítése a' legkedvesebb elszánása volt, és illy helyheztetésben ő ezeket ezek ötet, sok ditső tettekkel felmagasztalták. Ezek nem voltak titkok; ezeket sokan érezték, az egész világ látta, bámulva tsudálta, és — követésére elragadtatott. Már minden tsak zsoldos akart lenni, nem még haszon keresésbül, tsak a' nagy hirért, a' nagy névért, — így történt, hogy midőnminden törvényes katonáskodástul menntek kívántak lenni, és ugy láztatik mintha végképpen meggyengülve oda haza heverni akarnának Eleink, akkor leginkább a' béreltek közt (Sóért) törték testeket. — Ez kitettzik azon articulusbul, mellynek a' czimje „Judicia non

celebrentur“ így szólván — „quod octavae“ (termini judicorum civilium) „infra annum integrum non celebrentur, maxime ex eo: quia major pars regni, et quasi totum regnum erit in exercituatione contra Turcas et etiam propter labores praesentis subsidii“ (azon esztendőbeli törvény 10-ik art. — Így látzatott megszűnni a' magyarok hadi tüze, midőn a' Magyarok leginkább vitézkedtek, így indúlt megveszia a' törvényes magyar had, nem azért hogy a' Magyarok katonáskodni nem tudtak, vagy nem akartak volna, hanem inkább; mivel igen is gyorsan más név alatt katonáskodtak. „Sed quidquid praecipiti via certum deserit ordinem, non habet laetos exitus“(Boet) Ezek a' Matyás király ditső tettei, önkényes háborui, az ő heves természete, nagy lelke, melly önként minden határokon ált hatott, és a' törvényeknek is igazságos, rendes, és szerentsés gátját, mint valamelly akadált neheztevé, a' hol lehetett elkerülte 1492. 1. 28. §. 2. Az a' nagy példa, mellyet választásában a' magyar világ látott, a' zsoldos * katonákat felette is megkedveltették, szükségessé tették, és azt következtették, hogy mindég inkább pénzbeli segítséget mint hadakat az országtul kívánna, és e' hatalmaskodó idők eszközléséhez képest, a' béresek számát nem csak

---

*) Zsold, a' német mondja „Sold“ — én legalább, nem tudom az eredetét, de úgy tartják hogy innénd jön a' „Soldat“

nagyra vitte, hanem azokkal majd tsak nem csudákat tett; az ő fekete ezredje az egész világon híres volt. Innént jött, hogy végtére a' Magyarok a' fizetésért való szolgálatra, a' pénz keresésre egészen ált szoktak. 1492. 18. a' végén, 1599. 22. 2-ik §-je *) — Így azon az úton, a' mellyen a' megyék hadai megszűntek, jött megvetésre az a' nemes magyar had szer is, a' mellyel egyedül Árpád **) ezen hazát szerzette, és az ő nemzete sokáig fényesen fenn tartotta, az a' had, a' mellyel Béla, László, Kálmán. Lajos 's a' t. a' hadi tudomány és forgatások remekét, a' vitézség legnagyobb tsudáit tették, még magok a' Ma-

---

*) Nam etiamsi personaliter insurgere vellent, tamen quia flos militiae et pene omnes bello habiles stipendia merebunt, neque domi nisi bello minus idonei remanebunt“ etc'

**) A' régi Magyarok régi tapasztalásbul tudták vagy természetes okossággal által látták a' külömbséget az országi, és béres hadak közt, és azért alkotmányokban közönségesen amazt tartották meg „ad haec Paenorum copiae militares pene omnes aliunde adscitae externae et conductitiae erant, quibus reip. salus ita cordi esse non poterat, ut civibus esse solet, imo vero mercenarii hi milites primo bello punico pacis tranquillitate composito stipendia sua et militiae praemia postulabant, quod cum exhausto aerario praestari non posset, grassantes longe lateque per Africam ita omnia vastaverunt, ut aegre iis obsisti potuerit“ írja a' régiek után Danes Gen. temporum notio Viennae 1735.

gyarok által is megvettegett. Így jött betsbe a' magyar Nagyoknál is, a' kik halála után a' példáját követték, egyedül, a' béres katonaság, mellynek tartása végre minden országokat kiszegényített vagy felforgatott; a' mint itt is a' Nagyok a' végre követték ebbe Mátyás példáját, hogy többé olly rendesen és szorosan ne tartathassanak; az országot velek valósággal fel is forgatták. Mátyásnak vagy nem ez időben élni, vagy kihalni nem kellett volna.

Az ezen időben hatalmasan meggyökerezett izlésből jött, hogy nem sokára a' hadakban is nem emeltettek a' népek, „gentes“ hanem ezeknek járandó bérekért fogadtattak: és így a' „gentes“ az ezután való törvényekben gyakor stipendiati Praelatorum Baronum et caeterorum regnicolarum, és servitores nevezet alatt jönnek.

Innént jött, hogy a' fogadás terhes lévén végtére a' magányosoknak, ezt előbb a' megyékre, osztán a' Tárnokra bízta, a' nélkül, hogy a' természetes hibáit megjavíthatták volna, a' mint majd tovább meglátjuk: a' mellyeknek bővebb megértésére ezeket itt a' magok kútfejénél előre botsájtottam.

Nem is volt más, a' ki még a' régi szert itt egészen félben nem hagyta, egyéb az egyházi sznmélyek, a' kik a' megrováslásokra és béreltetésekre nem adták magokat, hanem tovább is törvényesen vitézkedni kívántak
1471. 24.

Már ezekbül érthetjük, hogy történt az, hogy az 1478-ik esztendei ország gyűlésen a' Király kívánsága szerint öt esztendőre egymás után minden paraszt házhely után (ide nem értvén tehát a' Nemességet, és ki vévén a' birákat, a' béres szolgálkat, a' pusztá helyeket, a' malmokat, a' szegényeket, és azon zselléreket, a' kik földekkel vagy szőlőkkel nem bírnak) forintot esztendőnként ajánlottak, ismét úgy: hogy az ország a' törvényes gyakorlástúl ezen időben mennt légyen. Egyéb ha a' Török vagy Romai Császárok, Cseh vagy Lengyel Királyok vagy a' Romániai Bassa meg támadnák.

Ezen esetben a' régi szokás szerint tartozott kiki gyakorlani, és senki magát pénzel fel nem válthatta. 1478. 1. 2. 3. 4.

Ez utólsóból ismét a' láztatik következni, hogy voltak, a' kik a' törvényes köteleségtől magokat szívesen meg váltották volna? Igen is de csak törvényes szolgáltojoktól a' végre, hogy bérért szolgálhassanak; a' kik ditsőitettek, gazdagodtak; és büntelen az országot sokáig prédálták, midőn a' törvényes gyakorló a' magaéért élt, és ha ki tsapott, a' törvények mindjárt keservesen elérték, mint a' 6-ik 7-ik (a' mellybül azt is láthatjuk, hogy nem a' vármegye gyűlésétől hanem a' „generale iudicium“ *)-tól, melly 1486 esztendei (1.art.

---

*) A' mint a' Generale Palatinale iudiciúmról szóló törvényekbül, és különösen And. 2. 5.; 1478. 7.;

által egészen meg szüntetett, kéri az ország egy részét felmenteni) 8-ik 9. 10. 14-ik törvénybül, és különösen az 1486 esztendei törvény előbeszédjébül (melly törvénnnyével Mátyás az ő alatta olly hires igazságot, a' régi szokás szerint (art. 26. §. 14. etc.) ditsőséges gyakorlásba hozta) látható.

Még ezen Fölség alatt 1486 esztendei 33-ik art 2-ik §-lye értelmében az is rendeltetett, hogy az urak zsoldossai kártételekért a' a' Fő Ispány által íteltessenek.

Második Ulászló alatt e' tárgyba ilyen rendelkezések tétettek, és ugyan.

Az 1492 esztendei törvényében:

A' királyi Fölség az ország védelmére és végei megtartására tulajdon népeinek, akár azok mint *Tisztek* és *hivatalyosok*, akár *gyakorlók* a' királyi berrül rendelést tégyen, hogy a' béráltak, és a' véghelyeket bíró tisztek az ország népét ne foszszak, art. 17.

A' Fő Had (exercitus generalis) a' Praelatus és Zászlós uraktúl, az ország Lakositúl, és akár minemü birtokos emberektúl, egész

---

1481. 14. 1492. 35. 80. 81. 82-ik art. kitétik, e' volt a' Rajta-Vesztő-Ítélet, judicium statarium, *Standrecht*, és a' megye költségén ment; azért lett terhes; és meg szüntetik olly módal, hogy a' szükség eselében a' megye kérésére, a' Fölség e' hatalommal a' megyét ruházza fel, a' mint erre nézve a' gyakaorlat I-ső Mátyás első meg szüntető 1486-ik eszt. 1-ső törvénye szerint maradt.

addig még a' királynak hivatalos tisztjei és béresei az ellenségnek ellentálhátanak, fel ne kiáltasson.

Ha, pedig a' szükség a' Fő Had felkérését megkívánná, akkor a' Praelatus és Zászlós urak és az ország nemessei akár melly részében az országnak a' végeken túl a' gyakorlók módjára ne vezettesenek, úgy kívánván az ő szabadságok. Kivévéen azokat, a' kik bért vettek fel. 18-ik art.

Ha a' Fölség a' maga hasznáért az országon kívül hadakozna, akkor a' Praelatus és Zászlós urak, az ország nemessei 's a' többi birtokos emberek akarattjok ellen ő Fölségével menni vagy népeiket *) küldeni neköteleztesenek, 's arra semmi módon ne kényszerítesenek egyéb, ha ő Fölsége tisztjei volnának, avagy ezen Hadra ő Fölségétől bért vettenek volna.

Ha pedig történne az országnak kívülről való ellenséges megtámadtatása, addig még a' tiszték 's béresei az ellenségnek ellentálhátanak, ő Fölségének a' közönséges felkelést ne kellen kihirdetni.

Kihirdetteness azomban szükségképpen, ha a' tisztjei és béresei az ellentállásra elegendők nem volnának.

És ha a' királyi Fölség vagy Palatinus vagy az időbeli Főkapitány a' Főhaddal személ-

---

*) I' e lásd az 1498-ik esztendőbeli 17-ik törvényt a' 250-ik lapon, a' hol ez mint a' szokás 's törvény ellen való meg másoltatik.

lyesen menne, akkor a' Praelatus és Zászlós urak, a' kik banderiumokkal birnak, a' banderiummaikkal, a' többi Zászlós és Nemessek az alább meg irt módon és rendel az ország határaig, de nem tovább követik, ugy kívánván az ő szabadságok; kivévén a' föllebb mondott tisztjeit és béreseit ő Fölségének. art. 19.

Egy egész banderiumban négy száz főszámláltatott, félben két zász; felében nehéz fegyveresek felében Huszárok.

A' többi Zászlóval nem bíró ország Zászlóssai az ő tisztjek tehetségek és jobbágyaik számához képest gyakorolni fognak.

A' Nemesek tudni illik és a' többi *) kisebb birtoku emberek minden egész 20 porta, az az jobbágy házhely után egy lovast, az egy házas nemessek pedig, a' kik tudni illik jobbágyal nem birnak, minden 10 kuria után egy lovast küldeni tartozván. 20. art.

A' Fő-Hadnagyok Duces, ugy mint Korvinus János és Ujlaki Lőrincz; a' tiszteletbeli ország Zászlóssai 's örökös Hadnagyok, Comites liberi et perpetui, mint Zápolyai István, Szent Györgyi és Bazinyi János és Sigmond, és a' Frangepaniak, a' kik a' Zászlós hivatalosok módjára a' Jóságok mekkoraságához képes számmal gyakorolni (exercituare) tartoznak. 21. art.

---

*) „Nobiles siquidem et caeteri possessionati homines minoris status,” kétségkívül az utolsó a' „honoratiores” nem nemes, de a' karba venni szokott birtokosokat jelenti.

A' Hadak, urak, 's népeik, által tett károk mikép vétessenek meg. art. 22.

A' Hadak és béresek a' háború után más jószágán ne maradjanak, egyébként a' birto-
kos, ha birja, verje ki; ha nem: a' Főispány vagy
a' Fölség tesznek eleget. art. 23.

A' tisztékért az urok fizet; és magának
a' tisztjéről, ennek személlyes letartoztástá-
sával is, a' nemességre se tekintvén eleget tesz.
art. 24.

Az 1498-ik esztendőben.

Hogy minekutánna az Érsekek, Püspö-
kök, Káptalanok, Praepostok, Apáturok és a'
Löväldi (Szent Bruno Szerzetén lévő) Chrtu-
siaiak, és az Auránai *) Prior ezen ország ré-
gi és ditséretes szokása szerint az ország vé-
delmére szinte úgy a' dézsmabeli jövedelmek-
től, mint az ó egyházi birtokaikra nézve, a' jö-
vedelmek és jobbágyaik hasznóvétele mine-
müségéhez képest hadakat (Banderia) emelni
szoknának. Azért ugyan azok az alább irt ha-
tározás szerint (1498. 20. art.) fognak hada-
kat tartani, úgy mint.

Az Esztergomi Érsek két banderiumot; a'
Kalotsai Érsek egy band.; az Egri Püspök két
bander.; a' Váradi Püspök egy band.; a' Pécsi
Püsp. egy; az Erdélyi egy; a' Zágrábi egy
band.; a' Győri Püsp. 200 lovast, a' Veszpri-

---

*) A' Malthai vitézek közül, Aurána 1537 a' Török
által el foglaltatván el pusztult. A' mostani Au-
rana egy olasz mértföldnyire fekszik attól Dal-
mátiában. (Verb. 1: 54. Hübner é név után.)

mi 200 lovast, a' Váczi 200 lovast, a' Csanádi 100 lovast, a' Syrmiai (Szerémi) 50 lovast, a' Nyitrai 50 lovast, a' Péts Váradi Apátur 200 lovast, a' Sexardi Apátur 100 lovast, a' Szent Mártoni Apátur 200 lovast, a' Lövöldi Chartusiaiak 200 lovast, az Auraniai Prior egy banderiumot, a' Zobori Apátur 50 lovast, az Esztergomi Káptalan 200 lovast, az Egri 200 lov., az Erdélyi 200 lov., a' Pétsi 200 lov., a' Bátsi 50 lov., a' Székesfejérvári nagy Praepost a' Káptalannyával és a' helybéli kissebb Praepostal 100 lov., a' Titeli Praepost 50 lovast.

A' többi Káptalanok, Conventusok, Apáturok, Praepostok és mind szerzetes mind világi egyházi emberek, a' kik dézsmákkal bírnak, a' mint a' dézsmabeli jövedelmek és jobbágyaik haszonvétele megkívánnák, a' többi pedig, a' ki dézsmával nem bír, mint más Zászlóval nem bíró hazafiak minden 36 porta után egy jól felfegyverkezett lovast adnak.

Ha pediglen némelly Praelatusok és egyházi emberek világi Zászlós jussokkal bírnának, most is azoktól, az egyházi birtokoktól járó mennyiségen kívül járó haddal (Banderium) gyakoroljanak.

Hogy pedig azokra nézve, a' kik nem zászlós dézsmabeli jövedelemmel és jószággal bírnak, minden magát előadható nehézség elmelőlőztesen, rendeltetett:

Hogy annyi jó és hiteles előkelő emberek a' vármegye közönsége által választassa-

nak, a'hány Szolga bíró vagyon azon megyében, a' kik a' Szolga birákkal hitek letétele után mind a' dézmásbéli jövédelmeket, mind a' jobbágyok számát szorgalmasan kikéressék, lajstromba hiven felírják, és a' törvény székek beadják; és ott a' megye közönsége által a' gyakorlóknak száma igaz lelkiesméret szerint minden megyében meghatározasson, és a' szerént az egyházi emberek, ecclesiastici, és a' Zászlósok, nec non banderiat, gyakorolni tartozzanak. 1498. 15.

Ez úttal az is rendeltetett, hogy már nem 20, hanem 36 porta, az az jobbágy házhely után egy lovas adasson, kivéven Pozsega, Valkó, Szerém *), Báts, Csongrád, Csanád, Záránd, Torontál, Orod, Temes és Békes vármegyéket, a' hol 24 porta után egy huszár fog adatni.

A' kuriás nemes emberek minden 36 kúria után egy fegyveres lovast adjanak. Azt is hozzá adván, hogy amaz alsó vármegyéken kívül a' Zászlós urak a' huszárok helyett, melyek a' banderiumnak felit tették, fegyveres lovasokat adjanak **) art. 16.

---

*) A' mellyek több törvények bizonyítása szerint, mint itt is látni, Magyar országhoz tartoznak.

**) Ebből látni való a' fegyveres lovas és a' Huszár közt való különbség. Ez tudni illik kevesebb hely után és ugyan eredetiképp 20 után a' honnét a' nevét is vette, itt már 24. h. hely után adódott, de könnyebb volt, kevesebb fegy-

Hogy a' hadak a' hűség telenség vétke terhe alatt ezentúl mindég készen legyenek. De

A' Fölség jóváhagyása és akaratja nélkül ezen Hadak semmikép fel ne emeltesenek. a. 18.

Ha a' szükség a' fel emelést meg kíváná, akkor ő Fölsége előbb a' tisztyeit a' Praelatus urakat és más egyházi és világi Hadaikat, és végre ha szükség lesz az ország közönségét felemelhesen. a. 18.

Törvényesen oda másolván az előbbeni törvényben szokás ellen megszorított Hadak munkálkodása' határit: Hogy minekutánna a'

vert viselt. Amaz 36 helyután, de nehezebb volt sokfegyvert viselt, a' gyalog is illy kétféle volt, a' nemzet, és annak hadai természetéhez alkalmaztattva; a' ki a' hadban többet forgott, többet tanult, sok fegyverrel élni tudott, fegyveres volt, az újonnan felemelt természet fia, ne hogy mint Dávidnak súlyos légyen készülete, könnyen hagyódott, a' mint a' Háboruk szüntelenek lettek, a' szükség, a' szokás, az ügyesség, ezt közönségessé tették, a' magyaroktól ment a' széles világba, a' mint az eredeti neve bizonyítja. Nem tanulhatták ezt a' töröktől a' magyarok. Még a' törököt nem is esmérték itt, midőn Hazánkban armigeri és exercituanter voltak. Az első nehéz, a' másiknak könnyű fegyveresnek kellett lenni, mint az 1454 eszt. 5. ezikkelyéből látni való. A' Török fegyvert és lovat szerette a' magyar, de magát hadiszerével együtt megvetette, a' Jantsárjai voltak annak idejébe hiresek a' Töröknek.

hazafiaknak az ország védelmére az ő jobbágyaiktól béreseket *) szükségképpen tartaniok kellene,

Azért valahányszor a' szükség az ország védelmére meg kívánnya, a' Fölség, a' Praelatusok', az ország Zászlóssai' és lakossai tisztjeinek, hivatalyos és béres Hadaiknak, a' mint a' szükség kívánnya az ország határin is ált kel menni, és ezekre nézve semmi határ nem tetetődik. 1498. 17.

Ha a' királyi Kapitány az ország hadát ok nélkül tsak fárasztás végett gonoszul fel emelné, 'mint hűségtelen büntetteness. art. 19.

Ezen törvény 21-ik articulussában a' királyi Fölség Hadaí elő számláltatnak: ugy mint ő Fölsege ezer személlyes Zászlója. A' vég várak védlői, az Erdélyi Vajda; a' Székelyek Had - Nagya, Comes Sicularum, a' Horváth ország Bánnya, a' Temesi Had - Nagy, mind egy Zászlóval.

A' Zászlós hivatalosok az 22-ik art. így adatnak elő: Lörincz Ujlaki Fő Had - Nagy. Örökös Had - Nagyok mint tiszteletbeli hivatalosok: Zápolyai István Nádor Ispány, Szent Györgyi és Bazini Comites **) perpetui, örökös

---

*) Ezek a' béresek oda haza az urok gazdaság-beli dolgára forditattván mái napig is az a' féle szolgáknak béres nevet szerzetek,

**) Tudva lévöképp Grófnak nints magyar kimondása most is nyelvünkben, a' mint az előadat-takbul kisül, az Had - Nagya volt a' Királynak, és most sints eredetére nézve se jobb se más

Had-Nagyok, Frangepáni és Cörbaviai örökös Had-Nagyok. Vingarthi Had-Nagy, Gereb Péter Országbirája, és a' többi országzászlós urai *) a' kik a' fent érdeklett Praelatus urakkal és zászlóval bíró hivatalybeliekkel az ő jobbágyok száma szerint gyakorolni tartoznak.

A' Zászlósok (banderiat) ezen rendeladatnak elő, úgy mint: a' Despota ezer lovassal, Lörintz Fő Had-Nagy, a' Szepesi örökös Had-Nagy, Gereb Péter Had-Nagy, Belthoki Drágfi Bartal Erdélyi Vajda, Somi Josa Temesi Had-Nagy, Alsó Lindvai Bánfy Miklós, Báthory Ggörgy, Csáktornay Ernust János, Dengeleghi Pongrácz Mátyás, Perényi Imre, Perényi Gábor, Pelsöczy Bebek János, Rozgonyi István, Palóczy Antal, Homonnay János, Kanizsay János, Kanizsai Laszló, Kanizsai György, Grof Tamás **), Bazini Had-Nagy, Grof Péter, Grof Ferencz, Séchy Miklós, Zalonoki Pankircher György,

---

magyarázásának helye, annál is inkább, hogy a' „Comes Castri.“ ban még élő nyoma is van, melyet Vár-Nagynak hívunk. A' Germanusok is ez értelembbe vették a' Grófot, mert a' régi történetekben „Marſgraſthum“-ot, deákolják „Praefectura terminalis“ (Ludov. 3-iús, etiam 4-us Imp.) Kat. 249. lap.)

*) Azok, a' kiknek a' Fölség önnön tárából Hadakat nem tart, hanem csak a' magok hadával a' közönséges fölkeléskor álnak melléje.

**) „Thomas Grof, Comes de Bozin“ így van írva; innént kitettzik, hogy a' Magyar országi „Co-

Monyórokeréki Elerboch János, Guthi Ország Sigmond, Návai Kompolth Sigmond, Lossonczy Sigmond, Levai Sigmond, Raskay Balás, Bajnai Both András, Nádasdi Ongor János, Bolondoki Bánfy János, Hedervári Ferencz, Nagy Laki Jaxith István, Grabariai Berizló Ferencz, Grabariai Berizló János, Zokol Albert. A' Despota minden huszárjaival, Belmusavith minden huszárjaival: 1498. 22.

Itt ki maradt Korvinus János Fő Had-Nagy, a' ki még élt, és később Horváth országi Bán volt, mint az 1504 és 1501-ső esztendei törvények befejezése bizonyítja.

Az 1500-ik esztendei 21-ik törvényben olvassuk: Hogy az országnak minden egyházi és világi lakósi, a' kik főntebb az 1498-ik esztendei (kissebbnek nevezett) törvényekben a' Praelatus, ország hivatalossai, és más banderiatu. urak sorába feljegyezve nintsenek, együl egyig minden jószágaiktúl a' zászlótalan Nemessek közé, következőleg azon Vármegyébe, a' hol a' jószágaik fekszenek, fognak számláltatni, és a' jószágaiktúl járandó gyakorlók bérét oda fogják fizetni, kivévén az Udvarnokokat *) ugy mint.

---

mes“ t, „Grof“ által nem tartották a' Magyarok kimagyarázva lenni, mert a' szerző ok levelekből tudja, hogy tamásnak, a' Grof, nem neve, hanem méltósága volt.

*) Udvarnok. Udvar, ha tóth szó volna, lévén a' Magyarok közt mindég elég Tóth, Szent Al-

Berentzei Bornemisza János, Kints Tár-
nokot, Csebi Pogány Pétert, Podmanini Pod-
maniczky Jánost, Chulai More Györgyöt, Ka-
micháczy Horváth Márkot, Czobor Szent
Mihalyi Czobor Imrét és Martont, Gyarma-
thi Balassa Ferenczet, Lodomerczy Bradách
Lörintzet, Haraszthi Ferenczet, Korlátkői Os-
váldot; a kik felül rendeltetett

Hogy mikor más jószágát és faluit a'
Hadak tartására rováslották, ezeknek a' bir-
tokait is meg rováslották, és a' pénzt az ő ke-
zekbe adták. És midőn ő Fölsége szolgálatjá-
ban voltak, vagy mint követek az országon
kívül küldettek, az ő Hadaikat Vármegye Ha-
dával küldeni tartoztak. Ha pedig a' Fölség

---

bertal is annyi Cseh jövéen be, hogy a' magyar
nyelvet majd tótira fordították már Szent Ist-
ván alatt: bizonyára értették volna a' Tótok;
és nem tették volna Sz. Istv. 2-ik k. 55 r. Szent
László 3-ik 3 r. „Vulgo Udvornic.“ — Ez olly
magyar szó mint Szent László 3. k. 1. r. „vul-
go ewrü“ annyi mint örii; Kálmán 1. k. 12.
37. r. „Mega“ 2-ik András 5-ik r., Bilochi 'sa't.
amaz örök, megye, ez birák. A' ki erről még
kételkedne, tsak vegye fel, hogy a' Töröknél,
a' hol Sz. Albert nem járt, a' ki Svatopluggal
nem verekedett, a' fő Komornyikot híjják „Haz-
nadar“ (Budina Hist. exp. arcis Szigeth.) „et
Bassá-Haznadar, hoc est Caesaris Camerarius“
— Ház-Nádor. A' magyar hazánkban Palati-
nust pedig „Nádor Ispány“ — Sapiienti' pauca.
És hogy a' fölöttébb parantsólgatónak most'is
mondják: mit nadárkodsz, nádal pedig ugy is
itt közönségesen ösméretes.

személyesen a' hadba ment, akkor az ő Hadaik ő Fölségét követték.

Ez a' kifogás tsak addig tartott, még a' szolgálatban voltak, vagy a' Had tartásra ök, vagy halálok után övéik, elegendők voltak; az az: még annyit birtak, a' mennyitül zászlós had járt.

Szinte ugy ki voltak véve ő Fölsége Szakátsai, a' kik Szakátsi és Vyd helységeiben laktanak.

Ha ki zászlóttalan Zászlós ur jószágát birta, ettül is a' megye kebelébe számláltatott. art. 21.

Ha valaki két zászlós jószágot birt, mind a' kettőtül hadakat is köteles volt tartani. 1500. art. 21.

Hogy az egyházi Zászlósok hadaikat Sigmond Király Lajstroma szerént, melly a' Tárnok házba van letéve, tartsák az ország védelmére. 22. art. — A' többi egyházi nem zászlós személyek pedig az 1498-ik esztendőbeli 15-ik törvény szerént,

Ezekbül látjuk:

a) Hogy a' királyi Kintstár fizette az ország zászlós urai hivatalos hadait; ezek tehát minden esetre a' Fölség hadaihoz tartoztak. Szinte ugy

b) az örökös Had-Nagyok hadai.

c) Hogy az ország hadai azon népekből állottak, a' mellyek a' közönséges szabás szerént a' jobbágyok bizonyos száma után, mind

az egyházi, mind a' világi birtokokra nézve adattak; éz a' dézsmabeli jövedelem szerint is állitattak.

De a' szükség ugy kívánván a' kuriak bizonyos száma után is rendeltettek; a' mellyeknek állítása későbbi törvények által, a' midőn a' személyes felkelés sűrű lett, megszüntetett, a' mint olvassuk az 1518-ik esztendei 36-ik art. „*Quia Nobiles unius Sessionis per singula, capita dum regni necessitas extrema ingruit insurgere tenentur §. 1. ideo ratione conservationis gentium de coetero non taxentur.*“

d) Hogy a' hadak ki szabásának a' mértéke volt tehát a' szükség és a' tehetség, melly amahoz a' végső lehetőségig annak idejében alkalmaztatott; a' melly tehetség még a' kolduló Szerzetesekre is, kiket egyéb eránt a' törvény nem érhetett, a' lelkiismeret szerint a' szükségben kiterjedett, mint az 1595. eszt. 14-ik törvénybül látjuk, „*nec non Monasteria Monachorum et Monialium, quae possessiones non habent, mittent milites juxta eorum conscientiam et possibilitatem.*“

e) Hogy a' jobbágyoktól az ország védelmére hadakat minden időben tartani kellett.

f) Hogy a' Főlség hadai mindig lábon lévén, még ezek az ellenséget győzték, a' hadak fel nem emeltettek.

Ha e' nem győzte az ellenséget, kiállott az ország Hada (banderia), Praelatus és Zász-

lós urak és a' megyék hadaibul álló, mint második felekezete a' Magyar hadi erőnek.

Ha e' sem lett volna elegendő felkelt személyesen a' Nemesség a' Fölséggel, mint annak örökös test őrzője. Késsőbb a' Nádor Ispány, és az ország Főkapitánnya vezérlése alatt is, mint a' harmadik felekezete a' Magyar hadi erőnek.

Mind azon által ugy vévén a' dolgot: hogy a' szükség ugy kívánván, az egész Magyar hadi erő egyszerre felkiáltatott, és a' ki-mutatott helyen az elhatározott napra, meg-jelent; mivel törvény szerént mindig készen volt.

g) Hogy el lévén az ország gyűlésen a' felkéles mineműsége rendelve, annak felkiáltása a' Fölség jussaihoz tartozott minden időben.

Az ország Főkapitánnya mind azon által a' felemelés' gonosz akarattal egybe kaptsolt helytelensége miatt, felelet terhe alá volt téve.

h) Hogy a' mindenféle hadaknak (gentes, banderia, exercituantes, stipendiati), a' Fölség bérén semmi határ nem tétetett.

i) És hogy tsak a' személyesen felkelt nemesség az a' különböztetett test, a' melly a' határon *) túl szolgálni akarátja ellen nem köteleztethetik.

---

*) Itt természetesen, de törvényesen is a' Magyar Szent Korona birtoka határi értetődni látnak.

De az ellenséget, megvervén, azt kergetni, és üldözni, II-ik András 1231-ik esztendei Romában feltalált törvénnye és a' történetek szerént, természetesen ezentul is szokta.

k) Hogy a' hadak miatt való meg rovasoltatás közönséges volt. És hogy a' zászlósok a' pénzt magok vették fel, és katonákat emeltek, fogadtak és tartottak. A' zászlótalan pedig e' végre a' Varmegyére fizette, vagy maga fogadott és vitte magával a' Megye zászlója alá, midőn személyesen felkelt, és a' mint az ország gyűlése elrendelte, ment a' mint észre veszük, a' küldés vagy vitel nem szült semmi külömbséget.

l) Hogy az Egyházi Rendek, külön a' birtoktul, külön a' deszmabeli jövedelemtul; a' világiak is külön a' hivatalytul, külön a' birtoktul; akár ki, külön két vagy több jószág-tul hadakat tartani kötelessek voltak.

m) Hogy egy Banderium legkevesedje ötven főbül állott.

A' honnént a' következik: hogy a' mi ötven főn alul volt, nem volt Banderium; ellenben az ötven főbül álló Banderium volt.

És innént következne: hogy minden-nem a' ki ötven főbül álló illetőséget, a' tulajdon jószága mekkoraságához képest kiállított, (Banderiatus) zászlós úr volt. A' mirül éppen így világos bizonyyságot téssen az 1525. esztendei 27-ik art. így szólván: „quilibet dominorum, non banderiatorum, (qui adminus

quinquaginta equites ratione bonorum suorum tenere non posset) pecunias exercituales in medium nobilium illius Comitatus, ubi bona sua habet, dare sit obstrictus“ — És az 1601. esztendei 11-ik törvény — „quicumque autem dominorum numerum quinquaginta equitum non habuerit, subsit banderio generali Comitatus“

n) Hogy tehát valamint a' tehetséggel lett, ugy a' tehetetlenséggel megszűnt a' zászlósság; és a' tehetetlenné lett urak Hadai, a' vármegye zászlója alá viszza estek.

Ime ugy tartom itt az egész titka a' bánderiátusságnak: Minden azon nemes banderiatatus volt, és mint az ország hivataljában Baro Regni, ország zászlos Urának; ugy hivatal nélkül Liber Baro, zászlós Urnak hivattatott, az ország Nagyjai Magnates közé számláltatott, a' ki legalább ötven lovast tartott, küldött, vagy vezetett a' szükséghez alkalmaztatott szabás utján és tehetsége szerint tulajdon jószágából a' haza vedelmére. És ez örök és mennyiséghez alkalmaztatva lehet az 1556-ik esztendei 40-ik törvényt érteni.

Ezek neveztettek Nagyságosoknak *) Magnifici, ac majores Nobiles (1454. art. 5.) Magnates seu Barones (1608. p. C. I. §. 2.) Do-

---

*) „Nagyságos“ a' tehetség és abban születés Méltósága különböztetése. „Méltóságos“ az érdem és felmenetel különböztetése, mint dignus méltó, dignitas méltóság, méltóságos dignitarius.

mini (1454. a. 7.) Banderiati (1500. a. 21.) a' jószág, mellytül adattak: Dominium; az ura: örökös Kapitánnya a' várának, perpetus in etc.

Ezekrül mondja a' törvény Verb. 1-ső része 2-ik czimjében „unde et Regni propingviores in stando vel sedendo et primi in consilio voces emittendo, atque priores rempublicam augmentando et defensionem patriae peragendo“ **) 's e' szerént a' hadaik is előmentek. 1592. 22.

A' ki ezek közé nem számláltatott, az kisebb nemesség volt, Sz. László 3-ik K. 2. r. 1498. előbeszéd 7-ik §-ben, 1454 a. 5. 'sa't. nem nemességre hanem értékére, és mindig abbul eredő tekintetere nézve, tehát amaz hatalmas ez kisebb hatalmu nemes: és a' megye zászlója alá adta katonáit, 's a' béreket oda fizette a' jószága mekkoraságához képest, 1500. a. 21. 1526. 27. 1601. 11. 'sa't. és közönségesen a' megyebeli nemesség, nobiles Comitatuses neve alatt jött 1647. 112.

A' zászlós urak hadai a' kiállításban ezeket előzni kötelessek voltak: 1591. 22. 'sa't. Verb. 1. 7.

Kötelességekre nézve az ország hadai

**) Ez út ama hires Chrisostomus Konstantinápolyi Püspök mondására: „in nullo sit minor, qui est potior, nec ideo melior, quia major, sed ideo major, quia melior.“

hasonlítottak egészen a' Fölség hadaihoz: az az: a' véghelyek védelmére, a' hol a' Fölség hadai nem győzték, kirendeltettek: 1519. 34. a' mezőbe, a' hová a' szükség kívánta, oda fordítottak, az ő munkalkodásoknak, mint láttuk, határa nem volt. De más hadakba felosztani nem lehetett, az ő állásokban is lehetőképp sort kellett tartani. 1545. 27.

A' nemesség ellenben, mint az ország közönsége (nagyobb és kisebb személyesen) csak a' végső veszedelmek elmellőzésére kelvén fel, egyedül csak támadók ellen szolgált (kivéven mindig a' szükség esetét, melyekben a' Magyar Királyjáért és hazájáért minden áldozatra kész volt, mint szityjai Eleji. „nam. nihil habuissent in mundo, quod perdere timuissent pro illata sibi injuria. (Anonym.)

Ezekbül látni való: hogy a' magyar had szer ezen természetes együgyű*) alapon épült: védelmezi a' ki bírja, mint a' birtokátul kitelik, azon tekintete szerént, a' mire vágyódása mellett jutott, és van.

---

*) A' tökéletes (jó) simplex, magyarban együgyű. mint ens simplex; a' rossz simplex, mint Carolus simplex, ügyetlen magyarul's ügye fogyott.

X. S Z A K A S Z.

Az 1504-ik esztendei törvény a' hadakra nézve illy szabásokat tett: Hogy nem lévén elegendő a' Főlség Hada az ellenség vissza nyomására, mingyárt az Egyházyi zászlós és zászlótalan urak hadai keljenek fel; és ott, és addig, a' hol, és még a' szükség kívánja, szolgálni tartozzanak.

Ha ezek se volnának elegendők, akkor a' zászlós urak hadai, és végre a' többi hadak, fel emeltessenek, és segítségre küldessenek. 24. art.

Ha ezeket a' többi törvényekkel öszve állítjuk, látni való lesz, hogy ezek a' régi törvények és szokás ellen voltak. Mivel eredetőleg és ezen Főlség uralkodásáig 's eddig mindég az ország hada, melly e' három utolsóból állott, egyszerre kelt fel, és mind eddig szerentsés ki menetellel. De ugy láttzik, hogy édes hazánk esete a' főlséges Istennél a' Magyarok vétkéért elhatározva lévén, e' törvények lettek a' Mohátsi veszedelemnek bévezető beszédje; mert valamint itt az Egyházi személyek a' világiakat, ezek közt a' nagyok a' kissebbeket, a' Magnások a' nemességet elnyomni kívánván, kiki a' maga kezébe igyekezett a' fegyvert rakni, hogy ezen idők vétkes és siralmas

szokási szerént, a' Királyt éppen megvetvén, a' szegény Nemességnek *) a' tsontja velejét is kizsarolhassák: ki nem veszi észre, a' ki a' Mohátsi veszedelemnek a' historiáját olvassa, hogy e' törvény azon szerentsétlen 1526 esztendőben a' Tolnai mezőken való lassu megjelenésnek az eredeti okai közül egy lehetett.

---

*) Ne botránkozzon senki meg abban, hogy itt nints szó a' nyomorult paraszt elnyomásáról: mert ez az urával tartott, az ő szövetségébe tartozott, közönségesen ő volt a' hatalmas, pénzt vert, ostora a' Nemességnek; így neveltetett a' Nemesség ellen való felkelésre, melly 1514-ben kiütött. Jól mondta Salamon Király „*nihil novi sub sole*“ éppen úgy hanyatlott meg magyar ország, mint előtte minden országok, mivel azon okok szükség képpen azon következtetést eszközlnek — „*Prosperumque foris Romani cursum Imperii crebrae posthac ac faedissimae domi tempestates interpellarunt, quarum ab Tribunis Plebis nata sunt initia. Alebat scilicet Roma in sinu suo malum intestinum: invidiam plebis adversus Patricios; Tribuni Plebis magis magisque invaluerunt, eratque per eos Respublica quasi divisa bifariam; multa extorserunt, parumque aberat, quin invaderent Principatum*“ írja Danes Justinus után. — A' magyar Nemességnek (azon értelemben, mint most jön, tudni illik, a' mogyebei az az: kisebb nemes-ségnek) hogy természetes és törvényes védlői lennének a' Fő Ispanyok ('s azok helytartóji, 1647. 112.) de ezen időkben kevés kivétellel azon hivatalokat elfoglalták a' hatalmaskodók, mint az esküdtetésükre törekedő számos törvénytői hazánknak bizonyítják.

Ugy láttzik, hogy ezen időben az ország meghasonlása, és özszeveszése, a' tetejét és vég körét elérte, és minden átálláson álhattott. Mind eddig ambár a' részre hajlás, melly nagy volt is, a' törvényekben az igazság elösmérése lelkét tapasztaljuk, bizonyságul, hogy többen voltak a' békesség, igazság szerető Hazafiak a' hatalmaskodóknál) e' már szép szín alatt a' szegénységnél és fősvénységnél* fogva vetvén a' csalt, a' régi szokástul az igazságtul eltavozni kezdett.

Valamint ezen időkben, tudni illik Matyas Király igen hatalmas uralkodása megszünésétül kezdvén, a' legszentebb törvényeket is már csak az Istenfélők és ügyefogyottak tartották meg, — a' honnént az a' közmondás támadt; „Meghalt Matyas Király, oda az igazság“ ugy ezen időtül fogva ugy kiütött a' hatalmasok részre hajlása, a' Fölség jussai

---

*) Ezen az úton éppen veszett el minden ország e' világon; „Igitur primo pecuniae, dein Imperii cupido crevit. Ea quasi materies omnium malorum fuere; namque avaritia fidem, probitatem, caeterasque bonas artes subvertit. Pro his superbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere edocuit, ambitio multos mortales falsos fieri subegit“ írja Salustius Roma hanyatlásáru. Ellenben Jetro Moysesnek az országlásra tanácsot adván azt mondja: „provide tibi viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam“ Exed. 18.

ragadása, és a' szegény Nemesség elnyomása, hogy az 1507-ik esztendei 7-ik és 8-ik törvénnyel, az ország felforgatói ellen kemény büntetést szabni kéntelen volt az ország. — De ez is haszontalan volt; — mivel az erő és hatalom a' hatalmasok kezében volt. Ehez járult, hogy a' Földes urak a' jobbagyaik hatalmáskodását se fenytették. 1498. 8. 's a't. — A' honnan, hogy a' paraszt haború következett legyen, eleget bizonyítja az 1514 eszt. törvény de különösen a' 33-ik art. — „quia nemini dubium est, quod praeterita afflictio rusticana peccatis nostris exigentibus permittente Deo illata est, §. 1. peccata autem ex eo creverunt, quia semper impunita manserunt, unde latrocinia, furta, homicidia, adulteria, falsarum monetarum cusiones, incendia, aliaque malorum genera multiplicata sunt“ — Szörnyűség! annyira ment a' törvénytelen kény, hogy a' törvényes bírák ítéletei végre hajtására majd az egész országnak fegyverbe kelni kellett. 1507. 1. 1518. 3. 4. 5. 6. — Így érett meg a' következő veszedelemre az ország!

Az 1507-ik esztendei 6-ik törvény rendel: Hogy a' Fölségnek ezer személyes zászlóját szokás szerint tartani kell.

Ezek mind Magyarok legyenek.

Ezekből 400-at az udvarban magánal tartson, 600-at pedig a' veszedelmesebb véghe-lyekre állítson.

A' véghelyek megvizsgálásai esztendőnként a' Palatinus és Ország birája emberei által, a' többi közt megtörténnyen; (a' kiknek ez eddig is kötelessége volt. 1498. 43.)

Második Lajos alatt ezen törvények olvastatnak a' hadi dolgokra nézve: 1518 a' Tolnai gyűlésen: Hogy a' közelebb való Szent Mihály napra minden Praelatus, Báró urak, az ország előkelői, 's nemessége, fejenként, még az egyház helyesek is, hadi készülettel Bátskába lemennyenek. Az urak ugyan az ő állapotjokhoz képest, a' Szent Koronához, következőleg ő Főlségéhez viseltető köteles hitek és hivségek szerint, mennél jobb moddal és készülettel, a' nemesek pedig minden 20 paraszt hely után egy legalább könnyű készületű lovast magokkal vivén. Magok pedig azon nemesek, a' kik 50 vagy száz jobbaggyal birnak, úgy mint a' Húszárok felfegyverkezve. 2-ik art.

A' Káptalanok, Gyülekezetek, Praepostok, Apáturok, azon hadakon kívül, a' mellyeket a' dézsmátul tartani tartoznak; más egyházi személyek is, akár szerzetesek, akár nem, a' kik dézsmával nem birnak, 20 hh. után egy lovast, mint fönt, küldeni kötelessek legyenek. 3. art.

Szinte úgy az Apáczák is, és más özvegyjószággal biró Aszszonyságok. 4. art.

Szinte úgy azok, a' kik más urak szolgálatjában, és penzért foglalatoskodnak, ma-

gok helyet mást küldjenek, és hadakat is, gentes, mint más nemessek külgyenek.

Trenchin, Nyitra, Árva, Thurócz, Zólyom és Szepes vármegyék azon húsz-árba, gyalog puskásokat vezessenek. 6-ik art.

A' háboruban minden kár nélkül men-nyenek 8-ik art.

De ennek se lévén semmi foganatja, az azon 1518-ik esztendei Báchi gyűlésben így panaszkodnak hazánk attyai: Ambár eddig is sokszor sok jó és hasznos az ország javára és csendes megmaradására, és különösen ő Főlsége uralkodásának öregbítésére nézve rendeltetett, és elhatároztatott; de mivel annak megtartása és végre hajtása soha se következtetett, mindenek haszontalanok lettek; több véghelyek elvesztek; a' többi falai le-
dűledeztek; számtalan emberek azon időkben viszonyos gyilkolással, és az ellenség által való elhajtással elvesztek. Eő Főlségének adott pénzbéli segítségek keveset használták, és rövideden: össze vezett rossz rendel az ország dolgai úgy a' védelmezésére, mint az igazság kiszolgáltatására nézve folytanak. 1. §. Azért, hogy minden, akár régi akár mostani rendelés erős és állandó maradjon, köteles és tökéletes véget nyerjen és érjen, köz egyet-értéssel rendeltetett, és határoztatott. §. 2. Hogy az ő Főlsége és Országga dolgai végre-hajtására, és végső tökéletesítésére két jám-
bor és hiv Kintstárnok, egyik a' Dunán in-

nen, másik a' Dunántúl való részére a. Nemesség közül választasson, és ezeken kívül minden Vármegyében egy Eskütt Nemes, a' ki szoros esküvés alatt mind az urak mind a' nemesek azon megyebeli jóságát és birtokok minden jussait felszámolják. Az urakét ugyan azért, hogy a' jobbágyok száma kitudódjon, melly szerint hadakat tartani kötelessek; hogy a' hadak tartásában csalárdság és hiba ne történjen. 3-ik §. A' Nemesekét pedig azért, hogy a' béresek, az az hadak (Stipendiarium, sive gentium) tartására kiszedni szokott pénz felvetéssel és számmal először az Eskütt nemes kezébe, azután ő általa a' fent kitett ország kints Tárnok urai kezébe adassanak, és ált jegyeztessenek. 4-ik §. A' kik az ő igaz száma szerint, a' köz törvény értelméhez képest az ország védelmére a' hadi dolgokban jártas hadakat fogadni; a' zászlós urak is, és a' *vég helyeket tartó tisztek is az ő jobbágyaik száma szerint* a' hadaikat készen tartani, és azokat mindenkor az ország vég helyén tellyes számmal fenntartani tartozzának. 5-ik §. Ezen fellyül a' Praelatus urak ugy a' dézsma mint a' jobbágyaikra nézve való hadaik felét hasonlóképpen a' vég helyeken tartani, és a' nyilvánvaló szükség idején a' másik felét is a' Királyi Kapitány urak levelére, a' kik alá tartoznak, oda küldeni, ugyan a' vég helyeket bíró tisztek is a' tisztségekkel járandó hadaikat magokkal ottan hasonló módon mindenkor készen tartani köteleztetnek: 6-ik §. Hogy

a' hadak, mellyeknek eddig kevés látatja volt, (ime mi lett a' fogadás következése!) ezentul hejába, és haszon nélkül tartatni ne láztassanak. 7. §. A' többi nem zászlós urak együl egyik a' köz törvény formája szerént, (tiz személyt kivéven, mellyek azon törvény erejével kivétethetnek, és a' mellyeket ő Főlsége mingyárt nevezzen meg, a' Nemesség közé számláltassanak.

Megbüntetessenek a' kik a' Várakat elvesztették. 30. art.

Minden Praelatus, Zászlós, Nemes és Vármegye a' hadait, a' néki már régen kirendelt véghelyen, tellyes számmal még most meghagyja, és mind addig, még a' Tárnokok (meghatározott időre) erántok gondoskodhatnak, ott tartsák, ne hogy megürüljenek és elveszzenek. 35. art.

Minden szövetségei *) az uraknak egymással, szünnyenek meg. (a' Romai feudalis systemabeli szokás másolatja.)

---

*) A' Szerző több illyet olvasott, ez védő kötés volt, az uralkodó erőtlensége vagy bizonytalansága miatt. Melly könnyen a' támadásra is okot talált, mint az 1536-ik esztendei 40-ik articulusbul kitettség. Össze szövetkeztek pedig két, három 's több urak, mint a' környül alás megkivánta, és mint látni való szövetségeket írásba feltették, 's így magokat viszont „mutua fide mediante“ (1446. 5.) leköteltették. Ezeket minden esetre különböztetni kell a' Protectionálistul, mellyeket Nagy urak adni szoktak a'

Az egy házás nemessek, mivel személyesen kelnek fel, a' hadra ne fizessenek. 36. art.

Innént kitettzik, miképp veszet meg a' régi Magyar vitéz jó hadi rendnek ereje, jó neve és hire: a' Fölséges hatalom elgyengítése, a' Nemesség elnyomása, az országnak szövetségekre való feloszlása, a' világ javai után szerfelett való hajhászás, igazságtalanság, egy szóval: a' törvénytelenység által. Minden az erőszakra, az önnhaszon kersésre volt intézve. A' kötelességét már senki se tette. A' Fölség kints Tára üres volt. Se a' Fölségnek se a' hivatalosoknak hadai nem voltak. A' véghegyek kapitányságai láthatóképpen jószágokkal voltak felruházva, mellyekből e' hivatalos tulajdonosok éltek, éz hadaikat tartották, a' Kapitányok a' nélkül is hatalmas Zászlós urakbul neveztettek: Ezek se tisztségekkel járandó, se jószágoktól esendő hadaikat ki nem állították, vagy nem egészen. Az ország Nagyjai a' szövetségeikre ügyeltek. A' kisebb birtoku nemes jószágátúl a' vármegye zászlója alá állította katonáit, és a' béreket oda fizette: ezen bér elkelt, és vitézek nem voltak, vagy tsak későn, hamarjában órára na-

---

szegényebb Nemesseknek, közönségesen hivaiknek. Ez egy oldalu kötelezés, és közönségesen feltétel nélkül van, jóban és roszban; mivel mint hiveinek véle kaptsóft vala az ügye, azért ezt csudálni és rossz néven venni nem lehet, és ezeket is nevezi a' törvény az urak kötelességeinek, art. 3. 1435.

pra: a' vizsgálás idejére tudni illik ōszve szedett, a' háborúba szinte járatlan földnépéből volt. A' vég helyek kapitányai sürgetései süket füllel halgattattak. 'sa't. Ezekért mint a' törvény mondá: Neve volt a' hadaknak, de hadak nem voltak.

Igy volt az ország többi dolga is: a' Király jövedelmét mások foglalták el (1518. Bástsi gyűlés 37.). — A' Királytól már ki nem telt, vagy gyakor szokás szerént a' haza - zavarok által oda vezetett, hogy nem védelmezte az igazat (ugyan ott 5-ik art.) — A' vég helyek gondatlan elvesztői, bár törvényesen kiátkoztatván, meg nem büntették. 30 art. 'sa't.

De hogy ezen törvényeknek se lett haszna, látjuk az 1522 esztendei törvényekből, mert az 52-ik articulus bizonyítja, hogy némelly Vármegyék béressei felvén a' bért, időnek előtte oda hagyták a' kapitányokat: örök tanúságul, hogy midőn egy ország hanyatlik, nem új törvények által, mellyek tsak a' zavarodást tökéletesítik, hanem a' régiek szoros meg tartása által menekedhetik meg a' végső veszedelemtől. — Némelly Nemessek több vármegyéből ki sem állottak (54-ik art.) hanem oda haza hatalmaskodtak (55-ik art.) És Belgrád és Szabátz várak is gonoszul veszttek el. (60-ik art.)

A' Magyarokhoz való bizodalom se volt még az udvarnál (bizonnyára a' hatalmaskodások miatt) 1523. 17. Az Ország és a' Föl-

ség solgálatjában való könnyü eljárás annyira ment, hogy ámbár bizonyosabb voltaért egy vár két Kapitányra léve bizva, a' végre hogy ha egy elment is, a' másik feje veszése alatt el ne hagygya, ezek még is gyakran Kapitány nélkül voltak. — És ezek azért történtek, mivel a' Király ereje még nem állott helyre (art. 18.) — A' szükség az ellenség terjedése és hatalma gyarapodása miatt pedig nagyobb lett: azért már a' birtokosoknak 10 hh. után kellett mgával egy lovast vinni, a' felső vármegyéknek pedig úgy mint Trenchin, Zólyom, Thurócz, Árva és Szepesnek, annyi gyalog Puskásokat (19. art.) — Az egy házas nemesek, a' kik személyesen tartoztak felkelni, kényesen kotsin mentek, melly az ütközetben akadályt és alkalmatlanságot szerzett, azért 20-ik articulussal meg tiltani szükség lett. A' hadak törvény és szabadság ellen más jóságán éltek, és se a' Papságot ' se a' nemességet nem tekintették, annyival inkább a' szegénséggel gonoszul bántak, és a' 21-ik art. által ellenek a' halállal való büntetést kellett már rendelni. A' Fölség jussai elnyomása, a' Fölséges kiralyi tekintet megvetése (melly egyedül minden rosznak oka volt) annyira ment: hogy a' parasztok is tsak ugyan pénzt verettek, a' kik, és tekintetőleg uraik ellen (art. 40.); szinte büntetést kellett szabni. A' tisztelendő Pápság is sok nemesek jóságait birtoka alá hajtotta, és hadakat azoktól nem tartott; azért (a. 42.) kötelességül ada-

tott néki. A' jobb rend végett rendeltetett, hogy minden Vármegyében a' Nemesség felkelésére, és a' hadak rend tartására ő FölségeKapitányokat nevezzen ki, úgy értvén a' Nemesség felkelését, hogy a' hadaikat abba a' megyébe, a' hol laknak, már ismét magok magokkal vigyék. (art. 44.) A' Kapitányok rendelkezésének legfőbb oka az urak hatalmaskodása (art. 45.) — Az Egyháziak felkelésére nézve rendeltetett: Hogy a' Praepostok, Apáturok, Káptalanok, Konventusok, Apácák, a' kik világi jószágot birnak, személyekre nézve mint a' világiak a' hadra köteleztetnek; és mint más birtokos Nemessek a' jószágaiktól gyakorolni tartozzanak úgy, hogy annyi lovas küldessen, a' mennyi Kanonok van a' Káptalanban, és mind azon által a' dézsmáktól is küldeni tartozzanak. De a' világi Praepostok, és más Egyházi személyek, a' kik haszonvételt és méltóságot birnak, a' Praelatus uraik meg határozása szerint személyesen jönni tartozzanak (a. 42.) Közöségesen pedig rendeltetett: Hogy a' kik, a' királyi levél által meg hivatattván, a' közöséges hadba el nem jönnének, halállal büntetessenek. Ki vévén, a' kik nyilván betegek, igen öregek, urak' és Nemessek' hadi vagy házi 's gazdaságbéli tisztjei. De a' kik más pénzén mennek, magok helyett másokat külgyenek. (art. 41.)

A' Fölségek petsétjeivel és pénzével visszaélések tapasztaltattak. 1523. 3. 4. A' magyar a' maga országának, vérének, törvénnyé-

nek tapodója lévén sok tisztségek szüntelen idegenekre *) bizattak.

---

*) Az idegenek ezen országnak sok szolgálatot tettek, azért sokan vétekül tulajdonították ezen törvényeket a' Magyaroknak; de ok nélkül: mert a' Magyarok nem tsak szerették az Idegeneket; és szívesen befogadták; de nem is kívánták más tisztségekből kizáratni, egyéb a' honnént a' nemzet Kormányozása, és nemzeti neműsítése kiment. Ezt pedig idegenek által biratni, most már senki se tagadja, hogy veszedelmes; látjuk mit tettek a' revolutionalis Frantzia képzeletek mindehol, a' hová értek, még Orosz országban is, a' hová tsak a' kevés Frantzia nevelők által vitethettek. — A' bizonyos, hogy Frantzia Frantiát, Angol Angolt, Spanyol Spányolt eszközöl; ezt bizonyítja az egész új világ: — kétséget se szenved, hogy a' Venetiaiak és Lengyelek 2-ik Andr. 26 art. 1486. 32. 1575. 18. mint Republikanusok és a' Magyar örökös Fejedelmü Alkotmány ellenközői zárattak ki örökre a' Magyar Polgárságbul. — Azért most minden régi Nemzetek, a' kik nemzeti tulajdonságaikkal megelégszenek, a' kik tudni illik a' régi jámborságot és békeséget szeretik, mindent, a' mi a' régi — nihil novi sub sole, nem a' törvényök avulnak, hanem az emberek romulnak) — jó erköltsöket változtathatnák, igen böltsen országaikbul kizárnak; és boldog népeiket elámitatni nem hagyják. Bár erre előbb, mint már késő volt, vigyáztak volna eleink! nem jött volna szokások's törvények megvetésre, országjok hanyatlásra. Magát ámitja az, vagy el van ámitva, a' ki ezen a' világon akár hól, akár miben, tökéletes szabadságot, egyerányságot, vagy jót képzel, egyéb az Isten akaratjába való tökéletes

És hogy édes hazánk inségei' keserű pohara megtelne, a' hitbeli szakadás most legszörnyebben tüzeskedett.

Általlátták az ország Rendei 1526 esztendei Rákosi országos Gyűlésen, hogy az ország ezen felfordulásának egy gyökeres oka

---

által adás által; vagy hogy a' nyughatatlanság azt adjon, a' mi a' természetében sints: békességet. — Igaz ugyan hogy ama jó szivüség a' Magyaroknak végtére az ország legszerentséltenebb létiben igen megtsökkent, és a' törvények már éppen minden tisztségekből kizárni rendelik az idegeneket. De hogy ezen keményebb rendelés is tsak a' nemzeti létnek megtartását a' környűllállásokhoz szabva tzelzotta, tanunk az 1553-ik esztendei 19-ik törvény így szólván. — „Supplicant autem OO. et SS. Regni Majestati regiae, ut quemadmodum Majestas sua saepenumero obtulit, juraque et libertates regni postulant, §. 1. dignetur tam tricesimatores quam caeteros officiales regni proventuumque Ungaricorum Administratores, nec non Praefectos Arcium et aliorum locorum in regno Ungaros ac non externos constituere. Cum ex publicis querelis jam multoties intelligat Majestas sua: quantis injuriis et damnis afficiantur regnicolae ab externis hujusmodi officialibus propterea, quod nulla in regno bona habentes, jure se a quopiam convinci, vel poeam pati non posse sciant. §. 2. indignum insuper videatur, eosdem externos litteras, quoque ipsas Suae Mattis, sub Ungarico sigillo confectas, et regni Judices palam contemnere,“ e' szerént kiki általláthatja, hogy e' kívánság, a' vétek ocsmányságához szabva, még igen ritka példájú visszatartás volt.

a' királyi Fölség erőtelensége ; azért rendelték (art. 1. 21.) hogy a' Király a' hatalmával éljen, a' tiszteket akarattya szerént ki nevezze és le tegye (art. 2. — De az ő jövedelmei mind eddig hivebb kezeket kívántak (a. 3. 6) A' Véghelyek még most is gondviselés nélkül voltak , mert a' Király pénz nélkül szükölködött (art. 4. 5. 6. 7. 8. 38.

Az ország tehetségén fellül, a' haldoklóhoz hasonlóan eröködni kész volt, rendelvén a' hadak dolgába (art. 5. 8.) hogy a' Fölség a' háborúba készljön, *a' banderiumát felállítsa, és nem tsak a' szokott törvényes hadait készen tartsa*, hanem mennél többet lehet szerezzen.

A' Praelatusok is és Zászlósok a' törvényes hadaik számán fellül, szinte ugy a' tehetőssebb nemesség, a' haza védelmére mennél nagyobb készülettel a' háború terhet vállalják fel.

És azon kívül köteleztessenek a' Nemességgel együtt fejenként felkelni, és ő Fölségével olly nagy ellenségnek idején ellentállani. (9-ik art.)

Az egész Parasztság fejenként készen legyen; és ha az utolsó szükség megkívánnya fejenként, vagy ha ő Fölsége ugy akarja, ötödrésze, jól fegyverkezve felkeljen, és a' hol ő Fölsége elrendeli, öszve seregleni tartozzon. (10. art.)

A' Praelatus és Zászlós urak és Nemessek ezen utolsó szükségben értékek szerént

(tehát nem mint szoktak, hanem a'mint a' szükség kívánnya) a' fegyveresek, huszárok, pus-kások és agyúk, mint más hadi készülétek tartásában úgy határozottassanak meg, hogy mennél nagyobb készülettel lehet, keljenek fel. art. 11. 's a' t. 12. 29. 30.

Ámbár e' rend szerint hazánk akkori sü-rü megtelepítése és virágzó állapotjában, könnyen ötszázezer főre is számlálhatott volna, de maga se bizott már még is magában. (art. 14.) (és hogy nem ok nélkül a' követke-zés bebizonyította) — És a' várak is szüntelen büntetés nélkül egyik a' másik után vesztek. art. 15. és a' belső hasonlós lángal égett art. 17.

Nem élt már Mátyás az igazság kiszol-gáltatására (art. 20.)

A' Pénz dolga helyre hozása is Mátyás királyt kívánt volna. 1519. 9.

A' Praelatus urak is a' Király Fő Patro-natusságát hatalmokon fellül magokra ált ruházták (1526. 21.) A' világiak a' szerzetesek' jóságát, a' kiket Patronatusságok alatt tartot-tak, magok zászlója részére rovasoltatták, és evvel is a' megyék zászlóji kevesedtek. 23. art.

Egy szóval a' rendetlenség annyira ment : hogy a' Nádor-Ispány is a' zenebonálkodók által letétetett. (22. art.) 's a' t.

Igy habozott ezen édes megnyomorított hazánk, és az igazság és törvény, de maga

létinek is megtartását egy részről eszközölni kívánván; más részről tulajdon hatalmas hazafiai által, majd mint ama híres Jerusalemben üldöztetvén, a' végső vesztével küszködött egész ez 1526-ik esztendeig, midőn az Isten ostora a' Mohátsi mezőn meglepte, és fényének és hadai törvényes kiterjedésének végét vetett.

Oh édes magyar hazánk! mit nem szenvedtél ezen időtől fogva — —! ezt a' törvények *) tellyesen és hitelesen elő adják és a' történetekből **) is látható. De meg botsáj-

---

*) Illyenek 1559: 2. 3. 4. 10. 11. 17.; 1566. 3. 1567. 2.; 1696. 3. 's a't.

**) Bizarrus Péter rövideden így szól erről (de bello pannonico): „in locis Hungariae per quos Caesariani transierunt, vel integros pagos atque oppida direpta flammisque absumta, omniaque in mira quadam solitudine sibi esse conspecta, idque ob militarem nostrorum saevitiam. Et sane plurimos eorum, qui ad hoc bellum profecti sunt, palam dicere non puduit, se duntaxat illuc venisse, ut injurias, sibi illatas, ab hominibus illius gentis tempore belli germanici ulcereretur“ ismét. — „Eisque (Turcis) modo usque ad urbem Sempronium. Oedemburgum vocant, et inde usque ad Posonii maenia liber aditus patet. Omitto nunc aedificia pagos atque oppida igne incensa et solo aequata; praetereo innumeros utriusque sexus mortales partim ferro variisque suppliciorum generibus interemtus, partim etiam in horribilem et deplorandam servitutem abductos.“

tottad te fiaidnak vétkét, meg botosássa a' későség is elszöndörödött ős-eleji hamvainak, mert elősmérték, megbánták hibájikat, és édes hazájok megtartásáért századokig életekkel áldoztak, véreikkel szüntelen öntözték megsértett édes hazájok földjét, baráttul és ellenségtül szenvedtek, és ős korba borult, még szittyából kihozott, egyetlen egy, a' Királyok szentségét, és az ország állandó boldogságát elválhatatlan eszközlő Alkotmányokat a' jövődőségnek is minden veszélyek és inségek közt megtartották; egyedül ők lakoltak hibájikért, mi pedig éljük az ő szenvedésök és jóra végső törekedésök jútalmát.

A' minemű törvények ezek után a' felkelésre nézve hozattak, már vagy előadattak, vagy ezekhez hasonlók, vagy nem a' milétét, hanem annak az időbeli sok szükségekhez való sokféle alkalmaztatását illetik.

XI. S Z A K A S Z.

A' magyar hadszer törvényes tulajdon-ságához tartozik.

a) — „Et quo fortuna tua te duxerit, il-luc te sequemur.“ (Anon. cap. V) Hogy a' háboru indítás és béke kötés a' Fölséges Jus-sokhoz tartozik, és ezt a' Magyar Fölség az ő hadi kuriáján (melly állott a' tisztos hivata-

losokbul, örökös Hadnagyokbul 's a' t., és a' kiket a' Fölség netalán meghivni méltoztatott) rendelt el. Verb. előb. 4-ik tzimje 's a' t.). Ide mutatnak azon későbbi törvények, a' mellyekben a' Fölség kéretik, hogy ezt Magyarok tanátsával tegye, mint 1546: 4. §. 2. „exquo tamen de rebus Ungariae agatur Majestatem suam fideles sui Status Ungariae humiliter orant, ut si imposterum existimaret cum Turca sive de Pace sive de induciis agendum esse, utatur in hoc Consilio Ungarorum ad hoc idoneorum,“ 's a' t.

És e' Fölséges jushoz tartozik, hogy semminemű hadakat felállítani, felkiáltani és meg indítani a' Fölség tudta és akaratja nélkül nem szabad 1498: 18. §. 1. a' hűségtelesség vétke terhe alatt.

b) Hogy az egész magyar Alkotmány haddi lévén, és a' jószágbeli birtokon úgy álván, hogy ez természetesen a' vevő tehetségig annak fennállására és bátor létre szüntelen szolgáljon: kétséget sem szenved, hogy valamint ez semmi törvény által meg nem szüntetett, úgy most is a' régi voltában fenn áll.

De e' kötelesség a' Contributióra még sem huzódhatik; mivel ettől e' formában a' nemzetet a' törvények minden időben menntentartották, úgy hogy ezen törvényes kötelesség gyakorlása idejében is, ennek minden legkisebb oda értése törvényesen előre meggátoltatott — „50 tamen denarii nec non Taxae nobilium ad cameram non dentur, ut in ea

parte nobilitatis praerogativa non violetur.“
1600: 3. §. 10. — ismét „ea tamen solenni
interjecta cautione, ne hoc per Dominos ter-
restres nobilitatemque praestanda contribu-
tio“ (subsidium unius flni de domibus subdi-
torum et medii per Dominos terrestres sol-
vendi) „in praejudicium praerogativae nobilita-
ris ullo unquam tempore vergat.“ 1601. 2. 's a't.

c) Hogy a' Fő Ispányok, és Helytartóji:
a' Vice Ispányok, se a' Nemességnek, se a'
Hadaknak, nem természetes Hadnagyi: mert
a' Zászlós maga rendelte a' Tisztjeit, a' Nem-
messég is magának és hadainak, a' Tiszte-
ket, a' mennyire magát érdeklették, választot-
ta, vagy a' mint az Ország és ő Fölsége ja-
vára és szolgálatjára alkalmasabbnak vélte,
az ország, a' Fölségre és Főkapitányra is ha-
gyta, mint tanuink az 1523; 44. 45; 1537:
9; 1545: 20; 1596: 16. 17.; így szólván —
„Regia Majestas ad levandos nobiles et gen-
tes in singulis Comitatibus Capitaneos consti-
tuat, et de eorum salario competenti provi-
deat etc. Capitanei ipsi non aliorum nisi suae
Majestatis proprii sint Famuli atque Servito-
res de eodem Comitatu electi.“ 1523: 44. 45.

„Quibus quidem Gentibus iidem Domini
Capitaneos suos praeficiant. Gentibus vero Co-
mitatus Capitaneus proficiatur per electio-
nem Locumtenentis, postquam Nobilitas
ipsa ad hoc benevole consensit.“ 1537: 9.

„In singulis Comitatibus Vice - Comes, si

idoneus fuerit, vel alter Capitaneus eligatur.“
1545: 20.

„Curent etiam Comitatus, ut idoneos Capitaneos Gentibus suis praeficiant, alioquin supremi Ungari Capitanei habeant autoritatem cum consensu et praescitu Comitum et V. Comitum alios idoneos in locum ejuscemodi inhabilium et minus aptorum eligendi et constituendi.“ art. 26. — „Sint autem huic oneri ferendo subjecti etiam in stipendio suae Majestatis vel quorumvis Dominorum et Nobilium militantes.“ art. 17. 1596. 's a' t.

A' szolga birák pedig még a' legnagyobb szükségben se hagyták el a' Megyét. — „In singulis autem Comitatibus juxta illorum quantitatem vel duo vel tres Nobiles cum judicibus nobilium victualium ad castra administrandorum aliorumque negotiorum Comitatus dirigendorum causa et non plures Domi relinquantur. Tamen et ipsi Nobiles et Judices nobilium in Comitatibus relictis pro personis suis et vigesima colonorum ad expeditionem mittere debeant. 1642. 24.

Azt úgy is értvén: hogy a' hadak és Nemesség még a' Fővezér alá nem vétetett, a' megyebéli előjárók alatt volt.

Nints azomban ok nélkül az a' vélekedés, hogy a' Fő és Vice Ispányok természetes Hadnagyságok voltak. Voltak ugyan, de a' Vár Hadának, Gentium, Militiae Castri Comitatus mint Rogerius siralmas verseiből kitettzik. — „Ex his Comitatibus habeant“ (Reges) „deli-

cias, divitias et honores, potentiam, altitudinem et munimen, sed prodigalitatem quorundam Progenitorum suorum jura Comitatum erant adeo diminuta, ut meritis et demeritis personarum non discussis, eisdem possessiones, villas et praedia, ad Comitatus pertinentia, in perpetuum contulissent, *ex quo viros Comites non haberent, et cum incederent, simplices milites propter diminutionem Comitatum putarentur.*“

d) Hogy a' Nemesség, a' Vármegye banderiuma' (a' mennyire ez Zászlót téssen, tehát Zászlója) alatt keltfel ugyan; de banderium nevezet alatt magára nézve soha se jött: Mert banderium, a' mennyire e' szó alatt egy egyesített testet képzelt a' régiség, mindég annyit tett, mint „Gentes“ Had: portális Had, bérelt Had, „gentibus seu banderiis.“ A' mi nem volt a' Nemesség. Ezen tekintetek összevegyítésébül vélte a' mostanság, hogy egyáltalában semmi felkelés nem tartozik a' határon ált menni, vagy mind tartozik a' Föltség bérin kívül is szolgálni; a' mi, a' mint látjuk egyáltalában egyik sem áll. — „Caeteri denique Nobiles etc. singulariter propriis in Personis etc, qui Dominos habere dignoscuntur, cum eorum *Dominis ac gentibus seu banderiis.*“ 1435: art. 3. — „Rex de suis proventibus exercituare tenetur, alioquin etiam *banderiat* et demum *Nobiles insurgant.*“ 1458. art. 2. — Extunc Praelati et Barones coeterique viri ecclesiastici hujus Regni ban-

deria seu Gentes ipsorum etc., *levare* etc., *debeant* et, *teneantur*“ ugyan ott 1. §. ’s’la’t.

e) Hogy a’ Nemtelen, ha más helyett bérért felállott, *mindég* a’ Portalis Hadak közt szolgált; a’ Nemes ott a’ minő hadban szegődött. 1542. Noviz. 44. 1492. 18.

f) Hogy a’ Magyar Alkotmány az ország hadi és polgári ügyei közt különböztetést nem tett, hanem minden tiszt a’ maga foglalatossága köribe mind a’ két tekintetben szolgált.

Se a’ magyar katona nem assentiroztatott (talán vizsgáltatott), se felkelésekor hitet nem tett le.

Amazt bizonyítják az esméretesebb kétféle tisztség nevein kívül a’ falusi nemes előjárók nevezetei: mint Hadnagy, Tizedes; de a’ törvényekből is bőven kitettzik, mint többi közt Sz. László 3-ik k. 15-ik részéből; különösen az 1519-ik esztendei 40-ik articulusul — „*praeterea Vice Palatinus et Vice Juxta Curiae et Magistri Protonotarii ex eorum officio Consilio interesse possunt atque debent §. 1. quidem Domini Consilarii et Assessores primum et ante omnia castrorum finitum provisoni superintendere et salarium officialium finitima tenentium per Thesaurarium regium reddi facere teneantur §. 2. et eorundem Consiliariorum et Assessorum media pars semper apud Majestatem regiam maneat. Temporibus vero octavarum et manifestae necessitatis sub poena perpe-*

tuae amissionis officiorum et solutionis homagiorum ipsorum adesse teneantur.“ — ugy az 1498: 43-ik törvény is.

Az utolsót bizonyítja az 1598-ik esztendei 19-ik törvény így szólván — „neque autem militem hunc juramento aliquo praeter morem et consuetudinem Patriae obstringi posse judicant“ (később a' hitet sürgették a' törvények is 1609: 14) „§. 1. habet enim miles hungaricus antiqua sua jura militaria, quibus quamprimum militiae nomen dederit, et siquid deliquerit confestim ex praescripto juris sui et Capitanei Ungari (cui juxta articulos superiorum annorum subjectus esse et dependere debet) poena condigna plectetur.“

g) Hogy a' magyar táborban az Aszonyok szükségesenek nem tartattak. — 1545 esztendei 21-ik törvény így szól „Viduae tamen mulieres etc. quae filios idoneos ad bellum non habent, maneant domi et Deum orent.“

Az 1594 esztendei 34-ik törvény így szól „Statutum praeterea est, ut mulieres nostrae gentis in castra quaestus aut alterius rei gratia non eant, sed viris omnem quaestum relinquunt. §. 1. Contrarium faciens sacco inclusa in aquam projiciatur et submergatur.“ — Ezt pedig nem megvetésből, hanem ezen gyenge és szép Nem' a' legkissebb sértéssel igen meg bántatni szokott erköltse közönséges tiszteletéből. Mivel a' magyar mint Szityai eleje, szép Neme Feddhetetlenségét an-

nyira betsülte, a' tisztátalanságot annyira gyűlölte, hogy ártatlanságok meg sértését a'szent-ség-töréssel egy formán büntette. Az 1522 esztendei 36-ik törvény így szól. „Et quod violatores ecclesiarum et mulierum capitali poena puniri faciant“ az az, és hogy a' templomok és Aszonyokon el követett erőszak halállal büntetessen. — Ismét az 1514-ik esztendei 47-ik törvény így szól „utque omne seculum agnoscat pariter et reminiscatur, quam detestabile, quam enorme, quamve turpe vitium sit post Deum apud Ungaros virginum defloratio et mulierum violatio §. 1. Univer-si tales praesumptuosi Deoque et hominibus detestandi latrones horrenda nece pereant.“ Az az: és hogy az egész világ megesmérje, és meg is emlékezzen, melly utálatos, melly szörnyű és melly rút vétek legyen Isten után a' Magyaroknál a' szűzek meg szeplősítése és az Aszonyokon való erőszak §. 1. minden olly vakmerő Isten és emberek előtt utálatos lator rettenetes halállal veszen el.

A' Magyar természet tehát: hogy az igaz magyar szép Nem, az aszonyi erköltsőkben talán minden Nemzeteket még most is megelőz.

V É G T É R E.

Egy Nagyságos és Örökös, „Perpetuus“ nemzetségnek engedelmével szerentséje vagyon a' Szerzőnek a' Tettes Ns. Házával közölni, egy régi várbeli rendet, melyet a' Szerző maga azon eredeti osztál levélben látott, mellyben ezen Nagyságos Balassa Gyarmathi L.B. Balassa nemzetség akkor is szerentsésen virágzó számos tagjai, urodalmokat megosztván, 's ezen Kékkői várat természetesen, az ország védelmére tzelző tekintetében közre hagyván, mint örökös Kapitányi „perpetuus“ in Kékkő, a' szokott rendet ez uttal is megtették, és hogy megtartasson, az osztályba is beiktatták, melly ekép szól.

„Anno 1625 die ultima Octobris e' következendő conditiok, hogy megtartassanak az urak között“ 's a't.

1-sör „Hogy jó gondviselő porkolább legyen, és minden félnek hites legyen, kinek közönségessen konventiója szerént fizetni kellek“

2-or „Hogy kiki az ő részén három három drabantot tartson az vár oltalmazására, azokk fizetésök megadasson; azon kívül az dobos tartassék, kinek közönségessen kellek fizetniök“

3-or „Az vár oltalmára rendeltetett eszközöket, mellyek a' porkolább által inventál-

tattnak, senki privátim maga ususára a' vártul ne abalienálhassa“

4-er „Jó és tudós Pattantyus légyen, kinek hasonlókép közönségessen conventiója szerént fizetniek kelletik“

5-ör „Hogy senki maga authoritassából (nisi urgente inevitabili necessitate) éjjeli időn az kaput meg ne nitatthassa, se nitva ne tart-hassa.,,

6-or „A' Porkoláb tartozik az Vár kapuját úgy mint nap világon bezárni, és reggel napvilágon meg is nitni“

7-er „A' Porkolábnak lehessen olly authoritása, hogy az közül maradótt résznek (ha kívántatik) épületére, minden résznek jószágát molnárokkal együtt, úgy gyalog mint szekérrel, behajthassa“

8-or „A' felső kapu közü az kapuval együtt, ugyan ott a' szerház, alatta való bástya, Porkolab háza, drabantok házai, porház, serfőző ház, ahoz tartozó eszközökkel együtt, az Sarampók, kapuk, piatzok, kút, tömlöcz, kapu közü, az utzátska, mellyen mostan a' taraszok vannak, por, golobis lövő szerszám, melyek Porkoláb inventariumában vannak, közre maradjának. 's a' t.

12-er Isten kitűl oltalmazzon, in casu necessitatis a' lövő szerszámot, akár melly résznek házában is avágy határára szabad lehessen vinni, a' honnént a' vár megtarthassék és oltalmaztathassék. Azon kívül a' benne való élés, melly akkor benne találtatik, és e-

gyéb szükséges szerszám avagy eszköz közönséges legyen.“

13-or „Az alsó Várban senki semmi okkal kö épületet ne építhessen olyat, melly a' felső Várnak impedimentumjára lenne.“ 'sa't.

Ezek a' Vár védelmét illető feltételek; mellyek mivel némelly részeiben (mint a' régiebb törvényeink) nekünk már homályosak, ezek felvilágosítása kétség kívül kedves lesz az olvasó Tettes közönségnek. Illyen többi közt ez a' feltétel: „hogy kiki az ő részén három drabantot tartson“ mert azt kellene gondolni, hogy legalább egy tele vár nemzetség kellene oda, hogy részenként három drabantot tartván a' vár megtartásának eleget tegyen. De nem volt illy terhes, hanem könnyen viselhető, és igen természetes eleinknél a' védelmezés; mert a' Nemesség mindég a' fegyverben, mint a' szerentse és szerencsétlenségében, egy remény eszközében gyakorolta magát. a' köz népség mindenben az urakat követte: az egész ország, katona volt, (és melly szerentsétlen volt mingyárt, ha illy nem volt, eleget látni Rogeriusbul is) minden kész, mint kén-telen volt a' védelemre. Itt tehát hat testvér osztozott, tartott 18 drabantot, és ez békeség idejében a' vár jó rendbe való tartására, és minden hirtelen csapás ellen való megtartására elegendő volt; a' nagyobb erő hirrel kel,

ekkor megszálták a' kint lévő hadakkal, kik mint jobbágy magának ez ideig, vagy urának dolgozott, a' Tisztek, vice Kapitányok, és Kapitányok; betódult az ellenség előtt elköltöző ('s a' felkelés rendében törvényesen nem jövő) Nemesség és parasztság, és senki nem tette az ölibe a' kezét, különösen ha maradni akart, és a' közönséges élelemre szorult; a' mint ki a' várba lépett, úgy a' Porholáb 's a' többi parancsolatja alá lépett.

Illyen ez a' kifejezés: „Ugy mint napvilágon bezárni, és regel napvilágon meg is nyitni“: mert ködös, havas, essős időben, midőn a' kis erőt kis erővel hirtelen ellehetett volna nyomni, nem tartották nyitva a' kaput, tehát minden esetre csak nap világon. —

Iráam Bussán Nógrád Vármegyében Böjt más hava 20-ikán 1826 esztendőben.

M U T A T Ó.

Lap

Albert (Szent) bérálta Sz. Istvánt	9
Álló Katonság (a' régi magyar)	144. 175. 188. 195. 223
Alkotmány (magyar) alapja	109
— — örökös Királyságon áll	122. 153
— — birtokon épült	120
— — minemősége	183
— — Sz. István előtt volt	16
— — és Szittyai	25 119 138
— — a' Romaitól nem jöhetett	25
— — erköltsi, azért foganatos buzdítású	169
— — a' szentek mondásával meg-egyez	228
— — vitte nagyra a' magyarokat	121
Almus első magyar Vezér	42
Anonymus jó kalauz eleink kijövetelére nézve	35
— és Porphirogenita öszve állítása	43
— a' személyes illetőségek	101
Antiqua aprobata Regni consuetudo mi?	134
Asiaiak leginkább az Atyai hatalmat képzeltek törvényekben	32
Attila, nagy, 40. Európába kezdé a' telégraphot (Jelentést Jel-intest)	21
Átok annyi mint Anathema és Proscriptio	50
Auraniai Prior	215
Avar	93
Assentirozás nem volt a' Magyaroknál	262
Aszszonyok nem botsájtattak a' hadba	253
Banderium, Banderialis Systsema mi?	34
— eredete	127
— birtokon áll	189

Banderium Regale, Stip. Regis 's a' t.	143.	175.	196
— Egész mi volta			227
Báro Regni első ország Zászlós Tisztyei	111.		119
— — Hadaik a' Kir. Tárbul fizet-			
tettek		196.	223
— — Száma a' Tár bövségétül függött			196
— — Allandó Katonaság volt	188.		224
— Liber, Zászlós úr Tizstség nélkül	125.		128
Belnay rosszul itéli a' magyar nyelvet			102
Bévezetés : oka ez Irásnak			1
Birtokosok mért Tagjai a' Magyar Koronának			120
Bruno Püspök keresztelte Geyzát és Sz. Istvánt			9
Béres katona és szolgál			219
Comes mi			124
— Liber Perp., örökös Hadnagy, állan-			
dó Katona	128.		196
— akár mennyi féle mind Tiszt			143
Comites Majores eredete			128
Comitatus Hadak			177
Confederatio, szövetség mi?			237
Erdél régi határa a' Tisza			55
Eleink szere a' magoké			121
Erányuság (földi) tsak fárasztó képzelet	152.		156
— a' francia mire ment véle			153 *
Együgyü mi?			229
Emléke az első Ország gyűlésének			139
Erkölt, a' jó 's felvilágosadás mineműsége			155
Fejedelme, Alkotmánnya, földje Sz. a' Magyarinak			153
Felkelés' 1-ső törvényes nyoma			175
Feudalis Systh, másolatja a' választó szakasz			29
Francus nem mind Francia			91
Felkiáltása a' Hadaknak a' Fölség Jussa			248
Fölség (a') szentsége és hatalma tartja			
fel a' törvényt	232.	235.	239
Fölség Hadai			195
Fölségnek (a' magyar) a' tiszte szolgálja is			119

Főszemélyek az ország Zászlósi	111
Főkapitány minemő felkiáltásért volt felelet ter- he alá vetve	225
Fő Ispány	132
Felkelés, közönséges mi	195
Főlségen (Örökös) épült az ország, és áll	31. 123
Fegyveres lovas és huszár különsege	217
— és gyakorló (gyalogok)	ugyan ott
Gentes annyi mint Hadak	176. 210
Generale Judic. rajta vesztő hatalom, Ständrecht, ...	211
Geyza alatt kezdődött a' szent hit	8 9 15
— Sz. Istvánnak meg kereszteltetett	9
Grof	219* 220*
Gyula Konstantinápolyban tért meg	14*
Gyümölcseyi Szer	138. 145
Gylás és Carchás mi?	171*
Had, a' magyar fő, szittyai rend	17. 32. 119
— — — — eleinkel jött ide	133. 150
— — — — { Nemesség a' Vezér alatt	141
— — — — { Népbeli a' hivata- losok alatt	111. 119. 143
— Béres, Szent István alatt jött be	174
— — meg szüntette a' Várak' hadait	148—149. 174
— — Mátyás alatt nagyra ment	175—207
— — meg rontotta a' magyar Hadszert is	208 — 211
— Magyar régi állandó	195
Hadnak (magyar) természetes együgyü az alapja.	229
— Mértéke a' szükség és tehetség	188. 192. 224
— Neve alatt nem vétetett soha külön a' Nemesség	251
Hadat (Magyar) az Alkotmány lelke vitte nagyra	169
Had (Magyar) a' Birtokon áll	188
— Egyházi és világi azon mértékre adatott	223
— 50 főbül álló Banderium egy Zászlót tett	227
Hada (a' Kir.) az állandó Katonas, ...	144. 175. 188. 195

	Lap.
Hada (az ország Zászlóssai) Hada szinte . . .	196
— — — a' királyi Tár fizette	223
Hada (Zászlós Urak Hada) előzte a' Nemességet	228
Hadak a' Fölség bérén a' határon túl is szol-	
gáltak	213. 225
Hazánk Siralmas esetére készül	230
Hit (az igaz) Geyza alatt erőszak nélkül kez-	
dődött	5 13
— — Sarolta Fejedelem Aszony által . . .	7
Hitbeli szakadás töltötte meg hazánk keserü	
poharát	243
Huszár magyar eredet	217
Hunyady János	200
Hunnus csak annyi mint Honyi	93
Idegeneket betsülték a' Magyarok	121
Idegenektől nem vették Alkotmányokat a' Ma-	
gyarok	242*
Iró (hazai) mért hiteles	43
Ispán (Fő)	131
— — Gazda is	ugyan ott
István (Szent) keresztelése, és Apostoli mun-	
kája	8. 18
— — ditső Király	138
Írás, régi, mért különböz	101
Igazság tartja fel az országokat	133. 148, 232
Juss gyökeres magyar szó	140
Karok és Rendek mi?	16
Királyságon (örökös) áll a' magy. Alkotmány	123
Király Hada első álló Katonaság 144. 175. 188. 195	
Kristus Urunk Sz. Tanításában van az igaz	
felvilágosodás	162
Magyaroknál kell a' Magyarok dolgát nyomozni	2
Magyarok megtérése	4
Magyarokat nem verték a' Paczinaciták . . .	77
Magyar nyelv nem új 's nem változott . . .	104
Magyar Vezér, Király volt	111

Magyar ország hanyatlása el indul	230
— — a' Királyi hatalom gyengü- lésén	255. 243
Magyarok nem Barbarusok	97. 150
Magyarok helyben hagygyák, és beiktatták a' szittyai szert	133
Magyar Aszszonyok ügyessége	155
— — a' Táborba nem botsáj- tattak	253
Magyarnak Szent a' Fejedelme, Alkotmánya és földje	183
Magyar Hadszer nem Sigmund Királyé	182
— — többi tulajdonságai	247
Malthai Vitézek	215
Mátyás Király különösségei	207
— — Igazsága, a' régi magyar	211. 232
Morva, a' Zventiboldé, nem volt szávai	71
Mohátsnál verte meg az Isten Hazánkat	246
Naggyai és Nemessége az országnak a' sz. hit- be vételében nem ellenkeztek	3
Nagyságos, Méltóságos külömbsege	227 *
Nemeseknek törvényt nem szabtak a' főemberek	141
Nemes nevezet honnént	142
— Jussok kezdete szittyai	143
Nemesség Hadi Jussai	176. 187
— nem Banderium	251
— Mátyás Kir. alatt is hadakozott	207. 211
— nagyobb és kisebb kötelessége	228
Nemtelen nemszolgált a' nemessel a' szemé- lyes felkelésben	252
Nyomozni a' nyomán legtermészetesebb	2
Nyomozás kezdete	32
— folytatása	107. 169
Oka e' könyv Irásának	I
Okossága eleinknek	121
Országunk esete oka mi?	148 *
Ország Zászlóssai Hada	196

	Lap.
Paczinaczták nem verték a' Magyarokat . . .	78
— gyáva nép a' magyar előtt . . .	90
Particularis Insurrectio	191
Perpetuus Comes mi?	196
Perpetuus in T. mi?	199*
Principales Personae	147
Romai (keleti 's nyugoti) Birodalom állapot- tjai a' magyarok kijöveletekor . . .	27
— Feudalis Systema mustrája később tsirázik	29
— Császár választás kezdete . . . ugyan ott	
Sarolta ditső Fejedelem Aszonynak tulajdonita- tik a' szent hit kezdete a' Magyaroknál. .	7
Simó (a' bolgár) mennyire hajtotta a' Magya- rokat	87
Simplex mi?	229*
Szávai nem volt a' Zventibold vagy Szvato- plug morvája	71
Szakasz 1-ső	1
— 2-ik	32
— 3-ik	35
— 4-ik	107
— 5-ik	123
— 6-ik	133
— 7-ik	150
— 8-ik	169
— 9-ik	175
— 10-ik	230
— 11-ik	247
Szer (a' magyar) Szittyai	134
— Emléke	139
— mi?	140. 145. 146. 169
Szerkezet (bänderialis) a' birtokon épül . . .	120. 123
Szilágyi Mihál	205
Szittyai Eleink erköltsi mineműsége . . .	150
Szklenár ellen Anonymus mentsége . . .	35
Stipendiarii, Servitores, Mercenarii annyi mint Had, portalis Had	210

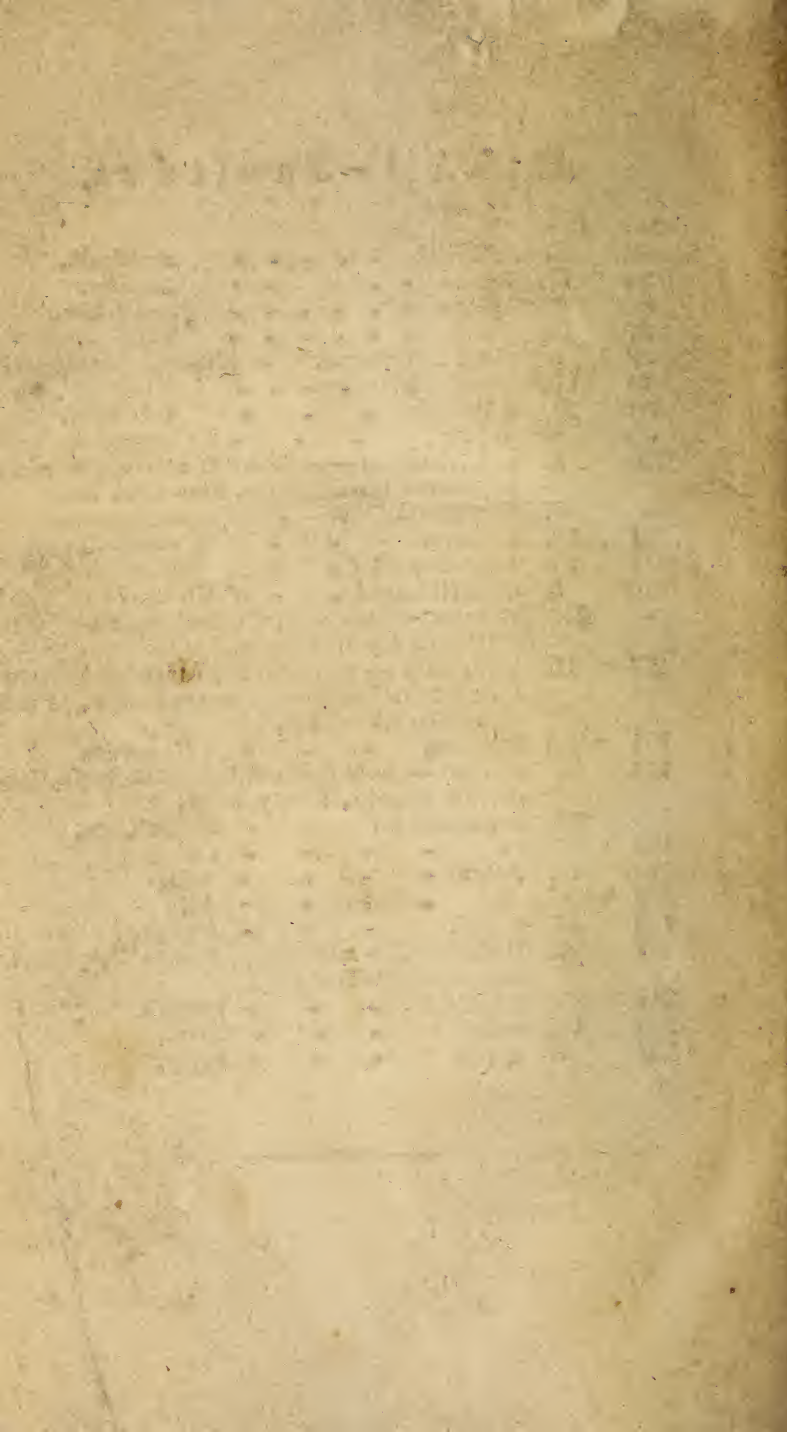
	Lap.
Szolga mi?	117 *
Szövetség mi?	237
Tanács külömbsege	121
Térés (a' szent hitre) ideje, oka és modja kü- lömbféle előadásai	4
— mi ebben legbizonyosabb	6
Térités Sz. István által	13
Templomokat már Geyza épített	11. 15
Tiszt (fő) régi magyar Comes	125
Toxus	172
Tribunus Plebis	231 *
Törvényne és Hada volt a' magyaroknak Szent István előtt	16
— Szittyai 25. 115. 119. 159	
— nem hozattak mindég deákul	23
Törvények hadi II-ik Andrasé	175
— — Sigmondé	180
— — Alberté	187
— — V-ik Laszlóé	200
— — Szilágyié	205
— — II-ik Ulászlóé	212
— — II-ik Lajosé	234
Udvar, Udvarnok nem Tót szó	221
Ungtúl jön é az Ungarus nevezet	104. 127
Uradalom, Zászlós jószág	227
Vajk nem pogány név	11
Valachusok Erdély' régi népe	76
Válosztás (a' szabad) rontotta meg Hazánkat	123
Vár-Had	148
Vezér a' magyar mi?	115
— Duxnak hol neveztetett el	113
Vice Ispány a' Vár hada Nagya	250
Zászló, Zászlósság, mi?	34
Zászlós	178
— 1. a' Baro Regni, ország tisztos hiva- talybelije, Zászlóssa	111. 127. 193

	Lap.
Zászlós 2. az örök. Hadnagy, Comes Perpet.	126. 196
— 3. a' Perpetuus in Kékkő'sa't. illyek	199. 227
— 4. a' Liber Baro, hivatal nélkül va- ló Nagy	129. 227
— 5. minden Magnás, mivel tsak azért Ma- gnás	227
— 6. minden Megye, melly a' kissebb bir- toku (nem Magnás) nemesség Portalis hadait veszi zászlója alá	226. 228
— 7. a' Comesek, Bánusok és jósággal bíró várak idei Kapitányi (Co- mitatus et Honores tenentes)	199
Zászlós Banderium tsak portalis Had, a' nemes- ség insurrectio	251
Zászlós Ur, honnént, és mi?	111. 119. 127. 226
Zászlósok kötelességei	181. 196. 228
Zászlósság jóság után megy	188
Zászlósság (egész) miléte	227
Zoltán	171
Zventibold	70

H i b á k' - J a v í t á s a.

Lap.	Sor.		
2	15	szólásaik - - - - -	szokásaik.
33	17.	Zászló - - - - -	Zászlós.
43	2.	örökös - - - - -	az Örökös.
57	14.	hátra - - - - -	latra
67	8.	tótok néveztettek -	tótoknak neveztettek.
74	30.	Velachnak - - - - -	Vlachnak.
93	29.	fontosabb - - - - -	tsufosabb.
98	6.	patzor - - - - -	putzor.
100	5.	nescivissemus — <i>után tedd</i> : nisi vos mendacii	
		Magistros invenissemus. Simocotta etc.	
—	6.	Császárnál - - -	Császárnak.
101	28.	elsizem - - -	elhiszed.
114	28.	Lehoczkynál (- - -	(Lehoczkynál.
118	1.	a' Méltóságod - - - a'	Királyi Méltéságod.
—	24.	irt volna — <i>után tedd</i> : a' fellebb deákul előadott	
		czikkélyt így irta volna.	
138	17.	kívántatik — <i>után jön</i> : a' jó törvény hozásra,	
		igaz az is, hogy maga meggyzősése, jó szív	
		és erkölts kívántatik.	
141	végső	Kamaram - - -	Kamarám.
144	4	Gentes — <i>után tedd</i> : Stipendiati Regis, Ban-	
		derium Regale, Király hada,	
166	26.	contradictum - - -	contraditum.
169	13.	ez - - - - -	és.
170	16.	Attya - - - - -	utja.
172	végső, 15	- - - - -	14.
182	27.	fognak - - - - -	fogunk.
197	5.	Haddnagy (— <i>add hozzá</i> : tehát a' Perpetuus	
		Comes örökös Hadnagy.	
211	25	magáéért - - -	magáén.
226	13.	ment - - - - -	mert.
237	5.	egyik - - - - -	egyig.

LIBRARY OF CONGRESS

0 007 538 491 9

